

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

ERİŞİLEBİLİRLİK ÖZEL SAYISI CİLT-1 ARALIK 2020

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Meriç ÜNVER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Emre TÖRE

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: http://dergipark.gov.tr/spcd

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Hüseyin DEDE

Yapım

Artı6 Medya Reklam Matbaa Ltd. Şti.
Özveren Sokak No:13/A Demirtepe - Kızılay /ANKARA
Tel: 0312 229 37 41 - 42

Baskı Adedi

600

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde Yayınlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

ERİŞİLEBİLİRLİK ÖZEL SAYISI CİLT-1 ARALIK 2020

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK ERKEN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Emre TÖRE

YAYIN KURULU

- Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ALPAYDIN * Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * İstanbul Şehir Üniversitesi
Doç. Dr. Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Nergis DAMA * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Aslıhan NIŞANCI * 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. M. Merve ÖZAYDIN * Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

- Doç. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU * Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * On Yedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK ERKEN

e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

Erişilebilirlik “herkesin, istediği her yere ve her hizmete, bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi”dir. Her yere ve her hizmete; çünkü bireylerin konutlarından, eğitim binalarına iş yerlerine; açık ve yeşil alanlardan, toplu taşıma araçlarından bilgi ve iletişim teknolojilerine kadar tüm alanlara ve tüm hizmetlere erişiyor olması gerekir. Bağımsız ve güvenli olarak; çünkü yapılan düzenlemelerin, verilen hizmetlerin kimsenin yardımı olmadan ve her hangi bir risk oluşturmadan kullanılması gerekir. Herkesin; çünkü erişilebilirlik engelliler için zorunluluk, yaşlıları eklediğimizde gerekliliktir. Toplumdaki herkes için ise konforlu bir yaşam demektir.

Evinden çıkabilmek, kaldırımlar, yaya geçitleri, parklar gibi açık alanları, tüm binaları ve toplu taşıma alt yapısı ile araçlarını kullanabilmek, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişmek için tüm bu hizmetlerin “erişilebilir” olması gerekmektedir. Bu kapsamda erişilebilirliğin kavramsal değil yaşamsal döngünün bir parçası olduğu açıkça görülmektedir.

Tüm kurum ve kuruluşlar tarafından yapılacak erişilebilirlik çalışmalarının planlı, programlı ve standartlara uygun bir şekilde yürütülmesi, uygulamalara hız verilmesi, bu alanda fiziksel, dijital ve zihinsel dönüşümün sağlanması ve erişilebilirlik kültürünün oluşturulması için Cumhurbaşkanlığı tarafından “2020 Erişilebilirlik Yılı” ilan edilmiştir.

2020 senesinin Erişilebilirlik yılı ilan edilmesi nedeniyle bu sene Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi olarak özel bir sayı yapmayı planlamıştık. Erişilebilirlik alanında dergimize yoğun bir makale gönderimi söz konusu oldu. Bu çalışmalardan hakem değerlendirmesi olumlu tamamlananlara bu özel sayıda yer veriyoruz. Çalışmaların sayısını dikkate alarak özel sayıyı iki cilt (CİLT –I- ve CİLT –II-)olarak yayımlıyoruz. Birinci ciltte 8 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma “*Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Kentleşme Ve Erişilebilirlik*” ismiyle Hüseyin KARADAĞ tarafından kaleme alınan makaledir. Bu çalışmada, Engellilerin sosyal hayata katılım, istihdam ve eğitimine yönelik hedeflerin gerçekleşmesi ve diğer yasal haklarının kullanılması için erişilebilirliğin önkoşul olduğu gerçeğinden hareketle Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği erişilebilirlik perspektiften konu edilmektedir. 2017 yılında yayımlanan bu yönetmeliğin bazı iyileştirmelere ihtiyaç duymasına rağmen yapılaşmada erişilebilirliğin sağlanması açısından önemli düzenlemeler getirdiği, çalışma, engelli ve yaşlılara ilişkin sürdürülebilir sosyal politikalar açısından yapılarada erişilebilirliği ve kentlerde kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin zorunlu olduğunu da ortaya koyduğu ifade edilmektedir.

Derginin ikinci makalesi “*Geleneksel Yapılarda Yaşlı Ve Engelli Erişilebilirliğinin İrdelenmesi: Malatya-Balaban Geleneksel Evleri Örneği*” ismiyle Nihal Arda AKYILDIZ ve Tuba Nur OLGUN tarafından hazırlanan çalışmadır. Bu çalışma, geçmişte hayata geçirilen geleneksel yerleşim alanları ve yapıların; erişilebilirlik konusundaki eksikleri, aile yapısı/komşuluk dayanışması ile nasıl çözdüğünü ve günümüzde bu anlamda yapılan çalışmalarda ‘erişilebilirlik’ konusuna ilişkin standartların ne kadarını karşıladığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma kapsamında Malatya’nın Darende ilçesine bağlı Balaban beldesindeki geleneksel yerleşim alanı incelenmiştir. Buna göre geleneksel yapılar için korumaya yönelik düzenlemelerin yanında erişilebilirlik standartlarının da arttırılması gerekliliği ve bu yerleşim alanlarının söz konusu bağlamda yaşatılmasının önemine vurgu yapacağı ifade edilmektedir.

“*Planlamada Evrensel Tasarım İlkeleri İle Erişilebilirlik Ağı Tasarımı, İzmit Kent Merkezi Örneği*” isimli Gürkan ERGİN, Sibel ECEMİŞ KILIÇ ve Mercan EFE GÜNEY’in birlikte kaleme aldıkları makale derginin üçüncü makalesidir.

Bu çalışmada İzmit kent merkezi örneğinde evrensel tasarım ilkeleri kentsel ölçekte ele alınarak kapsamlı, bütüncül, sürekliliği olan ve fiziksel planlama çalışmalarında kullanılabilir somut bir altlık üretilmesi hedeflenmektedir. Buna göre yerleşimin engellilik derecesini ortaya koyan erişilebilirlik bölgeleri haritalanmış ve değerlendirilmiştir. Sonuç olarak kentsel ölçekte planlama çalışmalarına yön vermek ve öncelikli müdahale alan ve biçimlerini belirlemek üzere, tanımlanan alt bölgeleri birbirine bağlayan ve kentsel hareketliliğin en yoğun olarak gerçekleştiği varsayılan öncelikli erişilebilirlik ağı ortaya konmaktadır.

Derginin dördüncü makalesi Sami KALAYCI tarafından “Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişebilmesinde Belediyelerin Yeri” ismiyle yapılan çalışmadır. Bu çalışmada engelli bireylerin kamusal hizmetlere ulaşımı ile mekânlara erişebilmesinde belediyelerin sunduğu sosyal hizmetler incelenerek erişilebilirlik konusunda yürütülen politika ve uygulamalar ele alınmaktadır.

Gülşah KINALI tarafından “*Rehabilitasyonda Topluma Katılımın İki Anahtarı: Erişilebilirlik Ve Evrensel Tasarım*” ismiyle yapılan çalışma derginin beşinci makalesidir. Bu çalışmada erişilebilirlik ve evrensel tasarım uygulamalarının rehabilitasyon sürecinde olan hastalara getireceği olumlu etkiler ele alınmaktadır. Erişilebilirlik ve evrensel tasarım çalışmaları geçmişten günümüze dünyada ve Türkiye’de ilerleme göstermiş, erişilebilirlik standartları ortaya konulmuştur. Bu çerçevede rehabilitasyon sürecinde olan hastalara, bakım verenlerine ve ailelerine bu standartlar konusunda bilinçlendirme eğitimlerinin sağlanması, toplumun çeşitli kesimlerinde farkındalık artırma çalışmalarının yapılmasının önemi vurgulanmaktadır.

“*Web Sitesi Erişilebilirlik Değerlendirmesi: Bir Bariyer Gezinti Çalışması*” isimli Zehra ALTUNTAŞ ve Pınar ONAY DURDU tarafından kaleme alınan çalışma derginin altıncı makalesidir. Bu çalışmada Bariyer Gezinti (BG) yöntemi kullanılarak farklı düzeylerde erişilebilirlik problemine sahip üç kamu üniversite web sitesinin görme engeli bulunan kullanıcılar açısından erişilebilirlik değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu yöntemin uygulanması ile görme engelli, görme zayıflığı olan ve renk körlüğü olan kullanıcıların sitelerde görevlerini yerine getirmesini engelleyen durumların belirlenmesi

ve bunların ortadan kaldırılmasını sağlayacak iyileştirmelerin önerilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın nihai çıktıları arasında web sitelerinin özellikle görme engelli bireylerin erişim problemlerini en aza indirilmesini de sağlayabilecek olan sezgisel bir değerlendirme yöntemi olan BG yönteminin kullanım potansiyeli de ortaya konulmuş olması sayılmaktadır.

Derginin yedinci makalesi Gizem ÖZER BAŞ tarafından “Yaşlı Bireylerin Konut Erişimine Yönelik Beklentileri” ismiyle hazırlanan makaledir. Bu çalışmada yaşlı bireylerin konuta erişimine yönelik beklentilerini ortaya koymak ve bu çerçevede yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik saptamaları belirlemek hedeflenmektedir. Yaşlı bireylerin bireysel yaşam kalitelerini arttırmak üzere konutlarına yönelik memnuniyetleri ile konutlarının fiziksel koşullarının karşılaştırılması doğrultusunda beklentilerin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için alan çalışması yapılmış ileri yaştaki birey oranının yüksek olduğu bölgede yapılan çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler demografik veriler ile karşılaştırılarak yaşlı bireyin konut yaklaşımı ile ilgili beklentilerine yönelik veriler değerlendirilerek öneriler getirilmektedir.

“Tarihi Eserlere Erişilebilirlik: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği” isimli Duygu İLKHAN SÖYLEMEZ tarafından kaleme alınan çalışma derginin son makalesidir. Bu çalışmada, Konya tarihi kent merkezi örneğinden hareketle tarihi eserlere erişilebilirlik sorunları ele alınmakta ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Araştırma ile halen tarihi eserlere erişilebilirlik noktasında eksikliklerin olduğu ve bunun çözümlenmesine ilişkin olumlu adımlar ile her bireyin bu yapıtlara ulaşabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Dr. Olgun GÜNDÜZ
Editör

İÇİNDEKİLER

- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Kentleşme ve Erişilebilirlik**
Planned Areas Zoning Regulation, Urbanization and Accessibility..... 11
Hüseyin Karadağ
Araştırma Makalesi
- Geleneksel Yapılarda Yaşlı ve Engelli Erişilebilirliğinin İrdelenmesi:
Malatya-Balaban Geleneksel Evleri Örneği**
Investigation of Elderly and Disabled Accessibility in Traditional Buildings:
The Case of Malatya-Balaban Traditional Houses 31
Nihal Arda Akyıldız, Tuba Nur Olğun
Araştırma Makalesi
- Planlamada Evrensel Tasarım İlkeleri İle Erişilebilirlik Ağı Tasarımı,
İzmit Kent Merkezi Örneği**
Accessibility Network Design With Universal Design Principles
In Planning, Izmit City Center Case 49
Gürkan Ergin, Sibel Ecemiş Kılıç, Mercan Efe Güney
Araştırma Makalesi
- Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişebilmesinde Belediyelerin Yeri**
The Role of Municipalities in the Access of the Disabled to the Public Services 83
Sami Kalaycı
Araştırma Makalesi
- Rehabilitasyonda Topluma Katılımın İki Anahtarı:
Erişilebilirlik ve Evrensel Tasarım**
Two Keys to Community Participation in Rehabilitation:
Accessibility and Universal Design 105
Gülşah Kınalı
Derleme
- Web Sitesi Erişilebilirlik Değerlendirmesi: Bir Bariyer Gezinti Çalışması**
Website Accessibility Evaluation: A Barrier Walkthrough Study 119
Zehra Altuntaş, Pınar Onay Durdu
Araştırma Makalesi

Yaşlı Bireylerin Konut Erişimine Yönelik Beklentileri

Expectations of the Elderly Towards the Dwelling Environment and Accessibility145

Gizem Özer Baş

Araştırma Makalesi

Tarihi Eserlere Erişilebilirlik: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği

Accessibility to Historical Monuments : Case Of Konya Historical Old Town 165

Duygu İLKHAN SÖYLEMEZ

Araştırma Makalesi

PLANLI ALANLAR İMAR YÖNETMELİĞİ, KENTLEŞME VE ERİŞİLEBİLİRLİK

Hüseyin KARADAĞ¹

Öz

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ile engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda toplumsal yaşama katılım hakkına sahip olduğu kabul edilmiş, engellilerin toplumsal hayata tam katılımlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirlerin alınması taraf devletlerce taahhüt edilmiştir. Engellilerin sosyal hayata katılım, istihdam ve eğitimine yönelik hedeflerin gerçekleşmesi ve diğer yasal haklarının kullanılması için erişilebilirlik önkoşuldur. Erişilebilirlik aynı zamanda bir insan hakkıdır. Bugün dünya nüfusunun %56'sı kentlerde yaşamaktadır. Gelişmiş ülkelerde kentli nüfus oranı çok daha fazladır. Ülkemizde ise 2019 TÜİK verilerine göre nüfusun %92'si il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır. Engelli nüfusuna ilaveten nüfustaki yaşlanma trendi ve Türkiye'de nüfusun %90'dan fazlasının kent merkezlerinde yaşaması erişilebilir kent olgusunu daha da önemli kılmaktadır. Kentte yaşayan engelli ve yaşlıların toplumsal yaşama tam katılımının sağlanması için yapılması gereken başlıca kriterlerden ilki erişilebilir bir yapı ve kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin kentlerde sağlanmasıdır. Bu çalışmada Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği erişilebilirlik perspektiften değerlendirilmektedir. 2017 yılında yayımlanan bu yönetmelik bazı iyileştirmelere ihtiyaç duymasına rağmen yapılaşmada erişilebilirliğin sağlanması açısından önemli düzenlemeler getirmiştir. Çalışma, engelli ve yaşlılara ilişkin sürdürülebilir sosyal politikalar açısından yapılarda erişilebilirliği ve kentlerde kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin zorunlu olduğunu da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Erişilebilirlik, Erişilebilirlik Zinciri, Kentleşme, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği

¹ Dr., AÇSHB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişilebilirlik Dairesi, E-posta: karatagh@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0120-4342

KARADAĞ, H (2020). Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Kentleşme ve Erişilebilirlik. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1, 11-30. DOI: 10.21560/spcd.vi.817936

PLANNED AREAS ZONING REGULATION, URBANIZATION AND ACCESSIBILITY

Abstract

With the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, it has been accepted that persons with disabilities have the right to participate in social life under equal conditions with other individuals, and it has been committed by the states parties to take the necessary measures to facilitate the full participation of persons with disabilities in social life. Accessibility is a precondition for access of disabled persons to social life, to employment, to education and to the remaining rights. Accessibility is also a human right. Today, 56% of the population lives urban areas in the world. Urban population ratio is much higher in developed countries. Turkish Statistical Institute (TÜİK) data shows that 92% of the population lives in urban areas in Turkey by 2019. In addition to the disabled population, aging trend of the population and having more than 90% of the population lives in urban areas makes accessible city issue more important in Turkey. The first of the main criteria to ensure the full participation of the disabled and elderly living in the city to social life is to provide an accessible built environment and an uninterrupted accessibility chain in cities. In this study, Planned Areas Zoning Regulation is evaluated from the perspective of accessibility. Although needs some improvements, the regulation published in 2017, is supporting accessibility strongly in built environment. The study also presents that accessibility in buildings and an uninterrupted accessibility chain in cities are essential in terms of sustainable social policies regarding disabled and elderly people.

Keywords: *Disability, Accessibility, Accessibility Chain, Urbanization, Planned Areas Zoning Regulation*

GİRİŞ

Sanayi devrimi ile ivme kazanan kırdan kente göç zaman içinde kentlerin büyümesine neden olmuş ve günümüzde mega kentlerin doğması ile sonuçlanmıştır. Kentlerin sunmuş olduğu sosyal imkânlar, iş olanakları, tarımda sanayileşme gibi olgular da kentleşmeyi hızlandıran faktörler olmuştur. Kentleşme olgusunu etkileyen faktörler ülkeden ülkeye ve bölgesel olarak değişiklik göstermiştir. Hızlı kentleşme çarpık ve plansız yapılaşmayı da beraberinde getirmiştir.

Ekonomik ve sosyal gelişim merkezi olan kentler bugün dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındırmaktadır (Akyıldız, 2020, s. 201). Dünya genelinde 1960'larda %34 olan kentli nüfus 2019 verilerine göre %56 civarındadır (World Bank, 2020). Gelişmiş ülkelerde kentli nüfus oranı daha da yüksektir. Türkiye'de ise 2019 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus, toplam nüfusun %92,7'sidir (TÜİK, 2020).

Bugün dünya nüfusunun yaklaşık %15'i bir tür engel ile yaşamaktadır (WHO, 2020). Türkiye'de ise nüfusun %6,9'u engellilerden oluşmaktadır (TÜİK, 2011, s.79). Diğer yandan dünya nüfusu gittikçe yaşlanmaktadır ve yaşlanan nüfus nedeniyle de engelli vatandaşların sayısının önümüzdeki 50 yıl içinde önemli ölçüde artması beklenmektedir. Bu nedenle, kentlerin herkes için yaşanabilir hale getirilmesi için çözüm bulunması yönünde bir istek var. Bu istek, önümüzdeki birkaç on yıl içinde toplumdaki yaşlı sayısı arttıkça daha da güçlenecektir (Svensson, 2009, s. 122).

Kentlerimizin engelli insanları günlük faaliyetlerini gerçekleştirmekten ve kamusal alanları herkes için erişilebilir yapmaktan alıkoyma eğiliminde olması aynı zamanda bir insan hakları sorunudur (Svensson, 2009, s.122). Engelli bireylerin sosyal hayata katılımı ve tam entegrasyonu için şehirlerdeki yapılaşmanın öncelikle erişilebilir olması engelli ve yaşlıları kapsayan sosyal politikalar ile BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme doğrultusunda da bir zorunluluktur.

Metropollerdeki hızlı büyümenin beraberinde getirmiş olduğu trafik sorunlarına çözüm olarak ilk akla gelen ve sıkça yapılan çözümlerden bir tanesi yollar revize edilirken alt ve üst geçitler ile köprülü kavşakların çokça kullanılmasıdır. İyi planlanmamış ve mevcut durumun revizesi nedeniyle

en başından bazı kısıtlılıklar içeren bu tür çözümler yaya erişimi açısından sorunlar oluşturmakta erişilebilirlik zincirinde kesintiye neden olmaktadır.

Kent içi ulaşım ve yaya trafiği planlamalarında ve mevcut ulaşım ağının revizesinde araç odaklı çözümlerin merkeze alınması; engelliler, yaşlılar çocuklar ve diğer yayaların ulaşım ve erişiminin ikincil derecede ele alınması veya bazen göz ardı edilmesi hareket kısıtlı bireylerin ve diğer yayaların kent içindeki sirkülasyonunda sorunlar oluşturmaktadır. Kaldırım ve yaya geçitlerinin her zaman erişilebilirlik standartlarına uygun yapılmıyor olması da fiziksel açıdan sirkülasyonu etkileyen, erişilebilirlik zincirini kesintiye uğratan başlıca problemlerden bir başkasıdır.

Diğer yandan, mekân tasarımlarının da varsa bahçe girişinden bağımsız birim girişine kadar kesintisiz şekilde erişilebilir olması gerekir. Aksi halde engelli bireylerin kendi konutlarına giriş çıkışı ve hizmet alacakları veya sunacakları mekânlara erişimi engellenmiş, kritik noktalar olan bina giriş çıkışlarında erişilebilirlik zinciri kırılmış olacaktır.

Erişilebilirlik en baştan tasarım sürecine dahil edilmesi, standart hale getirilmiş rampa vb. çözümler yerine yapıya ve tasarıma özgü çözümlerin üretilmesini sağlayacaktır. Tasarımda kapsayıcı bir yaklaşım en başından göz önünde bulundurulmalıdır. Engellilere çözüm yolları aramak yerine engelsiz yapılar ve engelsiz çevreler yaklaşımı tasarımın ve yapılaşmanın odağına alınmalıdır. Bu yaklaşım daha özgün, insani ve estetik çözümlerin üretilmesini sağlayacaktır (Ergenoğlu, 2015, s. 107).

“Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması” adlı araştırmada engellilerin %66,3’ü oturdukları binanın, %58,4’ü kamu binalarının, %66,9’u kaldırımların, yaya yolları ve yaya geçitlerin engelli bireylerin kullanımına uygun olmadığını belirtmiştir (TÜİK, 2010, s.25-26). Aynı araştırmada sinema, tiyatro ve spor tesislerinin kullanımlarının uygunluğu ile ilgili fikirleri olmayanların oranının %50’nin üzerinde olması ise ekonomik gerekçelerle olabileceği gibi, oturdukları meskenler ile yaya kaldırımları ve ulaşım araçlarının erişilebilir olmaması nedeniyle kültürel ve sportif faaliyetlere katılımın zaten engellenmiş olması ile açıklanabilir. Bu engelli bireylerin toplumsal katılımı ve entegrasyonu için binadaki bağımsız bölümden (konut) başlayarak kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Sağlıklı ve sürdürülebilir bir kentleşme, kentte yaşayan bütün bireylerin kent yaşamına katılmasını mümkün kılan kapsayıcı bir kent tasarımı ve yapılaşması ile mümkündür. Bunun için kentin binalarıyla, yeşil dokusuyla, ulaşım ağıyla ve diğer sosyal aktivite alanları ile engelsiz, erişilebilir bir yapıyı çevreyi kentlilere sunması gerekir. Kent yaşamına katılımı sağlayan erişilebilir bir kent için erişilebilirliğin yapıyı çevrenin temel unsurlarından biri olarak görülerek, İmar Kanunu ve Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin yapı ve yapılaşmayı erişilebilirlik yönünde yeterince desteklemesi gerekir.

ENGELLİLİK VE ERİŞİLEBİLİRLİK

İnsanlar dâhil canlıların yaşamının çoğu etkileşimde bulunduğu çevredeki engelleri aşmakla geçer. Fiziksel çevre ile etkileşimde bir yerden diğer bir yere hareket, kendine yeni alanlar yaratma ve alet edevatın kullanılması şeklinde olur. Çevre ile etkileşimde zorlukların üstesinden gelme potansiyelimiz büyük ölçüde fiziksel ve bilişsel yeteneklerimiz ile çevredeki direnç ve engellerin derecesi ile ilgilidir (Steinfeld ve Maisel, 2012, s.1). Diğer canlılardan ayrı olarak toplumsal bir varlık olan insan için bu engeller fiziksel olabileceği gibi toplumsal, yasal veya başka türlü engeller de olabilmektedir.

Engelliler Hakkında Kanun Engelliyi “*Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımı kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*” olarak tanımlamaktadır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005/3). Kişi ve yaşadığı çevre arasında dinamik bir etkileşim olduğundan, engelliliğe yaklaşımda da kişi ve yaşamını geçirdiği çevre birlikte ele alınmalıdır. Bu yaklaşım tarzı, fonksiyon kaybı olan bireyin günlük yaşamdaki etkinlikleri kısıtlayan engellerle karşılaştığında engelli hale geldiğini ortaya koymaktadır (Gümüş, 2015, s.14).

Fonksiyon kaybı veya hareket kısıtlılığına sahip bireylerin yapıyı çevrede oluşturulan bariyerlerle karşılaşarak haklarının engellenmesi sonucunda engellilik oluşur. Hareket kısıtlılığı veya fonksiyon kaybı bireyin kendisi ile ilgili bir durumdur. Ancak engellilik fonksiyon kaybı ve bireysel kısıtlılıkların ötesinde, bu kısıtlılıkların çevresel faktörlerle birleşmesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur.

“Kişinin toplumsal rollerini yerine getirmesinin kısıtlanması olarak tanımlandığında engellilik kavramı sadece, fonksiyon kaybı veya belli fiziksel kısıtlılıkları olan yetişkin bireyleri değil henüz gelişimlerini tamamlamadıkları için engelli olsun veya olmasın bütün çocukları da kapsayacaktır” (Karatağ vd., 2018, s.1091). Yapılı çevrenin tasarımından sorumlu kişi ve kurumlar hedef kitle olarak genelde yetişkin ve sağlıklı bireyleri öncelemektir. Herhangi bir fonksiyon kaybı olmasa bile yaşlılığın getirdiği mobilizasyondaki zorlanmalar, bavul ve yük taşıyan insanlar, hamile kadınlar ve bebek arabalıları da fiziksel çevreyi kullanımları sırasında bazı engelleri aşarken zorlandıklarında geçici olarak engelli olabilirler.

Yapısal çevre oluşturulurken planlama, tasarım ve yapım süreçlerinde toplumdaki fiziksel yetersizlik ve fonksiyon kaybına sahip bireylerin göz önünde bulundurulması durumunda özgün erişilebilir bir yapılı çevre yaratılacaktır. Bu durumda toplumdaki her bireyin fiziksel açıdan bütün haklara eşit şekilde eriştiği içermeci, eşitlikçi, mobilizasyon açısından özgür, erişilebilir kentler oluşturulabilecektir. Binaları ve açık alanları ile özgür kentler ise eşitlikçi, özgür ve mutlu bir toplumsal dokunun oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Aksi halde kentlerimiz özgür değil, özürle kent olacaktır (Dönümcü, 2006).

“**Erişilebilirlik**, farklı gereksinimleri olan kişilerin evlerinden çıkabilmeleri, başkalarına ihtiyaç duymadan çeşitli binalara ve açık alanlara ulaşabilmeleri ve bunları kullanabilmeleri olarak tanımlanmaktadır. Bütün bireylerin toplumsal yaşama katılabilmeleri için erişilebilirlik, yapılı çevrede ve kent ölçeğinde gereken tüm fiziksel ve mimari tedbirlerin alınmasını kapsar. Kaldırımlarda, yaya geçitlerinde, parklarda, çocuk oyun alanlarında, kamunun hizmet verdiği ve kamu kullanımına açık tüm binalarda ve ulaşım hizmetlerinde erişilebilirlik tedbirlerinin alınması, yalnızca engelliler için değil hareketlerinde kısıtlılık yaşayan yaşlılar, hamileler, çocuklar, bebek arabalıları, çok uzun veya çok şişman kişiler için de büyük önem taşıyan bir gerekliliktir” (Demirkan, 2015; s.1).

“Erişilebilirlik; herkesin, istediği her yere ve her hizmete bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesidir” (Gümüş vd., 2020, s.9). Erişilebilirlik kavramı 7 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile “Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme

hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin Erişilebilirlik başlıklı 9 uncu maddesinin 1 inci fıkrasındaki ifade ile uyumlu tanımlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesinin 9 uncu maddesi ile “erişilebilirlik” temel haklardan biri sayılmıştır (2006/9). Erişilebilirlik temel bir hak olmanın yanında sözleşmenin diğer maddelerinde sayılan eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, yeterli yaşam standardı ve sosyal korunma, siyasal ve toplumsal yaşama katılım ile kültürel yaşama, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım, adalet önünde eşitlik ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların kullanılabilmesi için bir önkoşuldur. Erişilebilirlik olmadan diğer hakların tam kullanılabilmesinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu husus BM Engelli Hakları Komitesinin 2014 tarihli 2 No’lu Genel Yorumunda “ *Erişilebilirlik Engelli bireylerin bağımsız yaşama, toplumsal hayata tam ve eşit olarak katılmaları için önkoşuldur. Fiziksel çevreye, ulaşım hizmetlerinin, bilgi ve iletişim teknolojileri dahil bilgi ve iletişime, kamuya açık hizmet ve tesislere erişim sağlanmadan engelli kişilerin eşit şartlarda toplumsal katılımı mümkün olmayacaktır*” şeklinde yer almıştır.

AB Ekonomik ve Sosyal Haklar Komitesi (EESC) ise 21 Ocak 2014 tarihli 495. oturumunda AB Kurumlarının Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin 9. maddesinin (Erişilebilirlik) başlı başına bir insan hakkı olduğunu kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. Komisyon, maddenin tam uygulanmasına yönelik olarak engelli kişilerin yaşamın her alanına erişiminin sağlanması için gerekli yasal düzenleme ve politik önlemlerin alınması gerektiği ve erişilebilirliğin bütün toplumun yararına bir husus olduğunu da belirtmiştir (EESC, 2014).

ERİŞİLEBİLİRLİK ZİNCİRİ

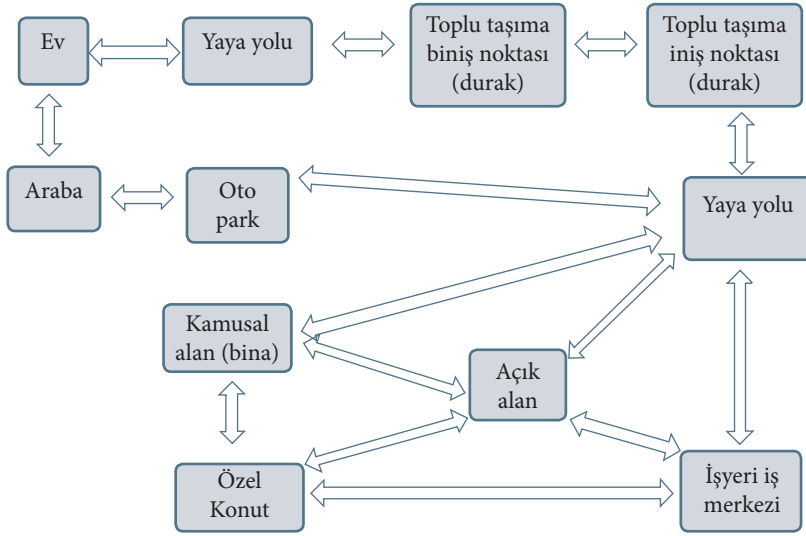
Erişilebilirlik; herkesin, istediği her yere ve her hizmete bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi olarak tanımlandığında erişilebilirlik zincirindeki temel unsurlar ortaya çıkmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere kişinin bir yerden başka bir yere transfer olması ve gittiği yerdeki hizmetleri kullanması söz konusudur. Erişilebilirlik zinciri; bireyin

toplumsal rollerini yerine getirmek için evinden çıkıp rolünü yerine getireceği mekana ulaşması ve oradan tekrar evine dönmesi sırasında kullandığı açık veya kapalı bütün yapısal çevrenin, ulaşım ve bilgilendirme hizmetlerinin erişilebilir olmasını ifade eder. Rolün yerine getirilmesi sırasında kullandığı merdiven, asansör, otopark, kaldırım, yaya geçidi, yaya yolları, rampalar, bina içindeki yatay veya düşey sirkülasyon alanları, kullanılan diğer açık alanlar, toplu taşıma hizmetleri ve bilgilendirme hizmetlerinden herhangi birinin erişilebilir olmaması, erişilebilirlik zincirinde kesintiye neden olacağından kişinin toplumsal rolünü yerine getirmesi engellenmiş olacaktır.

Örneğin tekerlekli sandalye kullanan ortopedik engelli bir öğrenci için ev ile okul arasında kullanılan güzergâhta kesintisiz bir erişim zinciri sağlansa bile okulun girişindeki merdivenlerin yanında uygun ölçü ve özellikte rampa yoksa veya alternatif mekanik çözümler sağlanmıyorsa erişilebilirlik zincir kırılacağı için çocuk eğitim faaliyetini sürdüremeyecektir. Ya da çocuğun evinin girişinde yer alan merdivenin yanında uygun ölçü özellikte rampa veya asansör, kaldırma iletme platformu gibi mekanik transfer araçları yoksa erişilebilirlik zinciri kırılmaktadır. Aynı şekilde kaldırımın yüksek olması ve uyum ölçü ve özellikte kaldırım rampası yapılmaması da erişilebilirlik zincirinde kırılmaya neden olmaktadır.

Bugün dünya nüfusunun büyük bölümü kentlerde yaşamaktadır. Kentler sosyal faaliyetlerin icra edildiği kapalı ve açık mekanlar, iş yerleri, büro ve ofisler, kültürel ve sportif faaliyetlerin düzenlendiği mekanlar, parklar, rekreasyon alanları, yollar, ulaşım sistemleri gibi farklı kullanımların yer aldığı fiziksel büyüklük ve çeşitlilik bakımından en büyük yapıları çevrelerdir. Bu kullanımların herhangi birindeki erişilebilir olmayan düzenleme erişilebilirlik zincirinde kesintiye sebep olacaktır.

Erişilebilir bir seyahat zinciri başlangıç noktasından varış noktasına kadar yolculuğu oluşturan tüm unsurları içerir. Bu unsurlar; araçlar yaya yürüme güzergâhları/yolları, transfer noktaları ile başlangıç ve bitiş noktalarındaki yapıları unsurlardır (Şekil 1). Herhangi bir noktadaki erişim kısıtlılığı bütün yolculuğu zorlaştırır ve hedefe erişimi engeller. Yolculuk birçok bina, altyapı ve bağlantı noktasını içeren karmaşık bir yapıdan oluşur (Green ve Jackson, 2011, s.3).

Şekil 1. Seyahat Zinciri (Green ve Jackson, 2011)

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede sözleşmenin amacı “engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek” şeklinde belirlenmiştir (2006/1). Esasen bu amaç Şekil 1’de şematize edilen yapıları çevredeki yapılar ve yapılar arasında oluşan seyahat ağında kesintisiz bir erişilebilirlik zincirini dolaylı olarak zorunlu hale getirmektedir. Erişilebilirlik zincirindeki herhangi bir kesinti/süresizlik hizmetlere erişimi engelleyeceğinden sözleşmenin 1 inci maddesindeki haklardan tam ve eşit şekilde yararlanma mümkün olmayacaktır. Üçüncü maddesindeki genel ilkeler ile engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması hedeflenmiş ve erişilebilirlik genel ilkeler içinde sayılmıştır. Erişilebilirlik üçüncü maddede yer alan diğer ilkelerin gerçekleşmesi için de ön koşuldur.

Sözleşmenin “Erişilebilirlik” başlıklı 9 uncu maddesinde ise engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerini de içerecek şekilde bilgiye ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirlerin alınması gerektiği

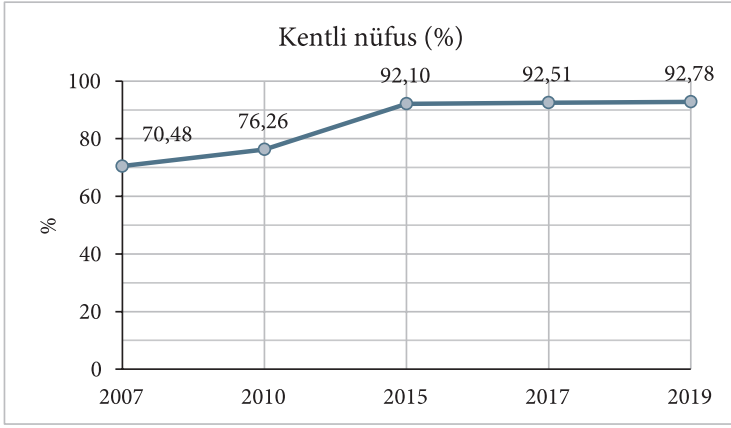
belirtilmiştir (2006/9). Bu ifade ise “yapılarda erişilebilirliği ve mekânlar arası ulaşım ağında kesintisiz erişilebilirlik zincirini” engelliler açısından bağımsız yaşama ve toplumsal yaşama tam katılımın koşulu haline getirmiştir.

PLANLI ALANLAR İMAR YÖNETMELİĞİ VE ERİŞİLEBİLİRLİK

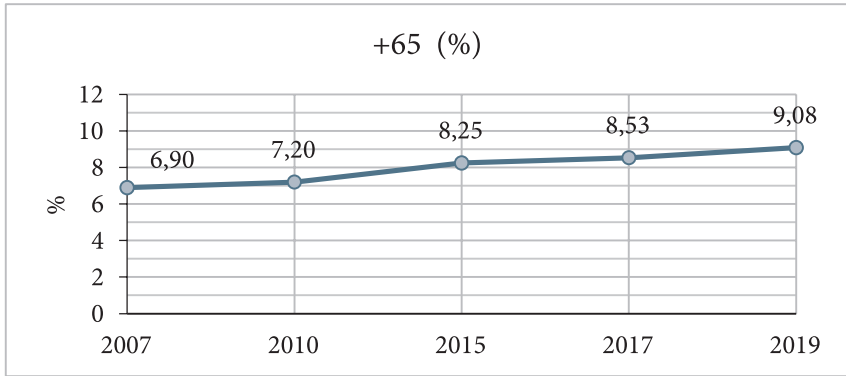
Dünya nüfusundaki yaşlanma trendine paralel olarak ülkemiz nüfusu da gittikçe yaşlanmaktadır (Karatağ ve Akyıldız, 2019, s. 579). Yeterli işgücünü sağlamak ve emeklilerin sosyal güvenlik sistemleri üzerindeki yükünü azaltılmak için doğumda beklenen ortalama yaşam süresinin uzamasına paralel olarak emeklilik yaşının da tedricen arttırılması gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de kullanılan opsiyonlardan bir tanesidir. OECD istatistiklerine göre Türkiye’de 55-64 yaş nüfusun işgücüne katılım oranı 2009’da 30,1 iken 2019 yılında 36,6 olmuştur. Aynı yaş grubunun istihdam oranı 2009 ve 2019 için sırasıyla 28,2 ve 33,6 olarak gerçekleşmiştir (OECD Statistics, 2019). Yaşlılar için ekonomik ve sosyal açıdan sürdürülebilirliğin sağlanması için uygun işyeri ortamının sağlanması gerekmektedir (Akyıldız, 2020, s. 5659)

Engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılımının sağlanması yanında yaşlı bireylerin çalışma hayatının içinde kalması, emekli olanların hayatın içinde aktif bir şekilde yer almasının sağlanması için de kentlerde erişilebilirlik temel hak olmanın yanında sürdürülebilir sosyal politikalar açısından da gerekli olan bir husustur.

Şekil 2’de ve Şekil 3’te sırasıyla Türkiye’de il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun yıllara göre değişimi ve +65 yaş nüfusundaki değişim görülmektedir. Grafiklerde de görüleceği üzere Türkiye’de nüfusun sadece %7 civarı köylerde yaşamaktadır. Yaşlı nüfus ise son 12 yılda %30’un üzerinde artmıştır (TÜİK, 2019).

Şekil 2. Türkiye'de kentli nüfusundaki değişim (kaynak: TÜİK)

Şekil 3. Türkiye'de +65 nüfusundaki değişim (kaynak: TÜİK)

Engelli ve yaşlıların yapılı çevrede rahat ve diğer kişilerle eşit şartlarda mobilize olabilmesi için Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin (PAİY) ulusal erişilebilirlik mevzuatına ve uluslararası sözleşmeler ile anayasal düzenlemelere uygun olması gerekmektedir. Engelli ve yaşlı bireylerin sosyal hayata ve diğer yaşamsal alanlara diğer kişilerle eşit şartlarda katılabilmesi, Anayasada belirlenen eğitim, çalışma, seyahat vb. temel hak ve özgürlüklerden yeterince faydalanabilmesi, toplumdaki diğer bireylerle eşit şartlarda mobilize olabilmesi için yukarıda da değinildiği gibi binaların ve diğer yapılı çevrenin kesintisiz bir

erişilebilirlik zincirini sağlaması gerekir. Erişilebilirlik zincirindeki herhangi bir noktada (bina girişi, kaldırım, yaya geçitleri, toplu taşıma araçlarına biniş ve inişler, gidilen yerdeki binanın girişleri vb.) uygun olmayan düzenleme engelli bireylerin mobilizesinde ve hizmete erişiminde engel oluşturacaktır. Engelli bireyin hizmet sunucu rolünde olması durumunda ise gerekli istihdam ve hizmetin sunumunda aksama olacaktır.

Ülkemizde planlı alanlardaki yapısal çevrenin planlanması, ruhsatlandırılması ve inşası ile ilgili temel yasa olan 3194 sayılı İmar Kanunu'nun uygulama yönetmeliği olan yeni Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği (PAİY) 01.7.2017 tarihinde resmi gazetede yayımlanmıştır. Eski Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği ile karşılaştırıldığında PAİY kentsel yapıyı çevrenin erişilebilirliğine ilişkin önemli değişiklikler içermektedir.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin Genel Hükümlerinde:

Ruhsat talep edilen projelerde erişilebilirlik mevzuatına uyulacağı, ilgili idarelerin erişilebilirlik mevzuat ve standartlarında getirilen hükümlere uymakla ve bunları uygulamakla yükümlü olduğu, sahanlık, kat sahanlığı, ara sahanlık, merdiven, asansör, kapı ve koridor ölçüleri, rampa eğimleri, genişlikleri ile korkuluk ve küpeştelere gibi bina içi erişimle ilgili mekânların ölçüleri yönetmelikte belirtilen ölçülerden az olmamak üzere erişilebilirlik standartlarına uygun olarak düzenleneceği, yapıyı çevrede erişilebilirlik standartlarına uygun yönlendirme, bilgilendirme ve işaretlemelerin yapılmasının zorunlu olduğu ve ilgili idarenin yönenin koşullarını göz önünde bulundurarak engellilerle ilgili gerekli önlemleri almaya yetkili olduğu hususları yer almaktadır (5/20,22).

Yönetmeliğin 15. maddesi ise parsellerde bahçe girişinden bina girişine kadarki güzergahta erişilebilirlik standartlarına uygun olarak %5 eğimin sağlanması, eğimin sağlanamaması durumunda ise sırasıyla rampa düzenlenmesi, bunun fiziksel olarak mümkün olmaması durumunda ise erişilebilirlik mevzuat ve standartlarına uygun diğer tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmektedir (15/6,7).

Zorunlu olmadığı için asansörü olmayan ancak daha sonra bina sakinlerince engelli erişimi ihtiyacına binaen asansör yapılmak istenmesi durumunda ön, yan ve arka bahçe mesafeleri içinde parsel sınırına en az

1.50 metre mesafe bırakılmak kaydıyla asgari ölçülerde panoramik asansör veya ulaşılabilecek katın yüksekliğinin uygun olması halinde mekanik kaldırma iletme platformu yapılmasına ilişkin düzenleme ise asansörlü olmayan mevcut binaların erişilebilirliğinin sağlanması için düşey sirkülasyonda önemli avantaj sağlamıştır (7/2).

26. madde hükümleri ile açık alan ve kaldırımlarda yapılacak yapılaşma ve düzenleme faaliyetlerinde TSE standartlarına uygunluğu, yaya sirkülasyonunun sağlanması ve engellilerin erişiminin, can ve mal güvenliğinin sağlanmasının zorunlu hale getirilmesi ile bina dışı kentsel mekanlarda erişilebilirlik ve erişilebilirlik zinciri önemli ölçüde desteklenmiştir (26/1-2).

Binalarda ve girişlerinde engellilerin erişimine yönelik TS 9111 Standardına uyulmasının zorunlu hale getirilmesi (30/9), rampaların TS 9111 standardına uygun yapılmak zorunda olması (30/10); merdiven basamak ve sahanlıkları ile korkuluk ve küpeşterlerinde TSE standartlarına uygunluğun zorunlu hale getirilmesi (31/1); asansör kabin ölçüleri, asansör önü manevra alanı için öngörülen sahanlık genişlikleri, asansörlere bina girişinden itibaren erişilebilirlik standartlarına uygun engelsiz erişim sağlanması ve asansörlerin erişilebilirlik standartlarına uygun gerekli donanımlara sahip olması zorunluluğu bina girişi ve bina içi düşey sirkülasyonda erişilebilirlik açısından önemli düzenlemeler olmuştur (34/2-3-9-10).

Kapı ve pencereler için getirilen ölçü ve ölçütler (39/1-2), iş hanı, büro, alışveriş merkezi, çarşı, pasaj ve mağaza gibi binalar ile otel ve benzerleri binalar ile umumi binalarda erişilebilir tuvalet yapılması hükümleri (48/1-5) ile projelerin TSE standartlarına göre hazırlanması zorunluluğu, mimari ve estetik komisyonlarca getirilecek kuralların erişilebilirlik standartlarına uygun olmasının istenmesi hükümleri de yapılaşmadan erişilebilirlik ölçü ve ölçütlerinin önemli ölçüde sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Yukarıdaki hükümler birlikte değerlendirildiğinde yeni Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin (PAİY) yapıyı çevredeki açık ve kapalı alanlarda erişilebilirlik açısından önemli düzenlemeler ve hükümler içerdiğini, erişilebilirliği ve erişilebilirlik zincirini önemli ölçüde desteklediğini söylemek mümkündür.

Ancak Yönetmeliğin (PAİY) 69. Maddesinin (1), (2) ve (3) nolu fıkraları ile getirilen aşağıdaki düzenlemeye bakıldığında merdivenler, asansörler, bina

girişi ve rampaları tuvaletler ve bahçe düzenlemesine ilişkin erişilebilirliği ilgilendiren uygulamaların çoğu değiştirilebilir hükümler içinde yer almaktadır.

- (1) *Büyükşehir belediyeleri ile il belediyeleri, ikinci fıkrada belirtilen değiştirilemeyen hükümler dışında kalan hususlarda, beldenin tarihi ve yöresel şartlarını gözetmek kaydıyla Bakanlık onayına sunulmak üzere imar yönetmeliği hazırlayabilirler. İdarelerin imar yönetmelikleri yürürlüğe girinceye kadar uygulamalar bu Yönetmeliğe göre yapılır.*
- (2) *Bu Yönetmeliğin birinci, ikinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu bölümleri, geçici maddeleri ile 19 uncu ve 20 nci maddelerinde yer alan hükümler, planlarla ve ilgili idarelerce çıkarılacak yönetmeliklerle değiştirilemez ve planlarda bu hükümlere aykırı olarak getirilecek hükümler uygulanamaz.*
- (3) *Yönetmeliğin planlarla ve ilgili idarelerce çıkarılacak yönetmeliklerle değiştirilemeyeceği ikinci fıkrada belirtilen hükümler saklı kalmak kaydıyla, ilgili idarelerin imar yönetmelikleri uygulama imar planında aksine bir hüküm bulunmadığı takdirde uygulanır.*

Erişilebilirlik ile ilgili maddelerin değiştirilebilir maddeler içinde yer alması Bakanlığın onayına tabi olsa bile idarelerin hazırlayacakları kendi yönetmeliklerinde erişilebilirlik uygulamaları açısından risk oluşturmaktadır.

Engellilerin sosyal katılımı önündeki engellerin kaldırılması için ulusal ve uluslararası erişilebilirlik mevzuatı bina ve girişleri de dâhil yapıları çevredeki her türlü engelin kaldırılarak yapıları çevrede kesintisiz bir erişilebilirlik zinciri öngörmektedir. Binalar ve çevresi ile diğer yapıları çevre unsurlarında erişilebilirliğin sağlanmasında planlama, projelendirme ve ruhsatlandırma aşamalarına erişilebilirliğin dâhil edilmesi ile sağlanır.

İnşaat yatırımlarının doğası gereği sonradan yapılan düzenleme ve iyileştirmeler ilk yatırım maliyeti ile karşılaştırıldığında yapılan ilave ve yeni düzenlemelerin yeri ve niteliğine bağlı olarak aynı işin projede baştan planlanması durumundaki maliyetine nazaran çok daha yüksek bütçeler gerektirmekte ve sonradan yapılan iyileştirmeler istenen fonksiyon ve faydayı başlangıçtaki planlama ve projelendirmeye göre sağlayamamaktadır. Bunlara ilave olarak yapılara sonradan yapılan ilave ve iyileştirmeler mimari konsept

ve görünüşlerde de sorunlara neden olmaktadır. Bu nedenle erişilebilirlik uygulamalarının planlama ve proje aşamasından başlayarak sürece dâhil edilmesi hem yapıya özgü çözümleri beraberinde getirecek hem de sonradan yapılacak iyileştirme ve adaptasyona göre daha az maliyetli olacaktır.

Erişilebilirlik ile ilgili yukarıda değinilen önemli düzenlemeleri içermesine karşılık bazı noktalardaki hükümlerin yetersiz olduğu söylenebilir. Yönetmeliğin “Bina girişleri ve rampaları” başlıklı 30 uncu maddesinin 11 inci bendindeki “Bina girişlerinde engellilere yönelik ön bahçede parsel sınırına kadar giriş rampası veya merdivene bitişik dar kenarı en az 0.90 metre ve alanı en az 1.20 m² engelli asansörü yeri ya da mekanik kaldırma iletme platformu yapılır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle engellilerin kullanımı için farklı uygulama yapılabilir” ibaresinde belli bir kot farkının merdivenle aşılarak bina girişine ulaşıldığı durumlarda merdivenin yanında giriş rampası zorunlu kılınmamış hatta mekanik çözüm bile zorunlu görülmemektedir. Merdivene bitişik dar kenarı en az 0.90 metre ve alanı en az 1.20 m² engelli asansörü yeri bırakılması yeterli görülmüştür. Bu durum yukarıda da açıklandığı üzere engellilik, yaşlılık, sağlık ya da diğer bazı sebeplerden kaynaklı süreli veya süresiz hareket kısıtlılığına sahip engelli, yaşlı, hamile, çocuk hasta vb. durumda olan bireylerin sosyal hayata katılmasının da ötesinde sahip oldukları meskeni kullanmada sorun yaşamalarına neden olabilir.

Mekanik çözümlerin işletimi sırasında yaşanan teknik sorunlar, kullanımı ile ilgili bazı teknik zorluklar ve belli sürelerle yapılması gereken periyodik bakımlar nedeniyle mimari çözümlere göre dezavantajlı oldukları, efektif kullanılmadıkları gerekçesi ile öncelikle mimari çözümlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Bu husus kamuya açık alanların denetiminde kullanılmak üzere yayımlanan Erişilebilirlik İzleme Denetleme Formları Genelgesinde de yer almıştır (Gümüş vd.,2020). Bu nedenle yapılacak uygulamalarda ve düzenlenen yapı ruhsatı eki projelerde, binalarda ve diğer yapılarda öncelikle kot farksız, düzayak girişlerin tercih edilmesi en uygun çözüm olacaktır. Bunun yapılamaması durumunda ön bahçelerde rampalı çözümlerin uygulanması gerekmektedir. Asansör ve kaldırma iletme platformu gibi mekanik çözümlerin mimari çözümlerin teknik olarak uygulanmasının mümkün olmaması durumunda tercih edilmesi gerekmektedir.

“Tanımlar” başlıklı 4 üncü maddesinin “yyy” bendindeki “*Subasman kotu (Zemin kat taban kotu): Binaların zemin kat taban döşemesi üst kotunu (İmar planlarında aksine bir hüküm bulunmaması halinde, ± 0.00 kotunun altına düşmez ve $+1.20$ kotunun üzerine çıkamaz.)*” ibaresinde yer alan $+1.20$ değerinin ve “Yol genişliklerine göre bina kat adetleri” başlıklı 9 uncu maddesinin 1 inci bendinin “c” alt bendinde yer alan “*Kat adetleri, binamn kot aldığı noktaya göre hesaplanır. Ancak artan kat yüksekliğinden faydalanılmak suretiyle binanın hiçbir cephesinde bodrum katlar hariç kat sayısı arttırılmaz. İmar planlarında gösterilen bina yüksekliklerinin veya kat adetlerinin birbirlerine tahvillerinde veya neye tekabül ettiklerinin tespitinde bu esaslar ile binanın kot aldığı noktaya en fazla 1.2 metre eklenmek suretiyle belirlenen subasman kotu dikkate alınır*” ibaresindeki “1.2 metre” ifadeleri parsel derinliği az, yoldan çekme mesafesi az olan yapılar açısından 30 uncu maddede öngörülen ölçü ve özellikte rampaların yapılabilmesini zorlaştırarak mekanik çözümlere yönlendirmeye neden olabilir.

Kamu binaları dışında, kullanılabilir katlar alanı 800 m^2 den küçük 2 katlı binalar için asansör veya en azından asansör yeri bırakılmaması bu yapılarda erişilebilirlik açısından handikap oluşturmaktadır.

Erişilebilirlik standartları açısından tekerlekli sandalye ile aşılması gereken kot farkının maksimum yüksekliği, merdiven koridor ve diğer mahallerde öngörülen küpeşte, korkuluk ve tutamaklara ilişkin ölçü ve ebatlar, erişilebilir tuvalet donanımları, bunların aplikasyon ölçü ve ölçütleri, ızgara aralıkları, asansör kumanda paneli ve düğmeleri, hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri gibi birçok ölçü ve ölçüt milimetre (mm) boyutunda olup bunların projede anlaşılması için plan kesit ve görünüşlerine ilişkin ölçeklerin 1/1, 1/5, 1/10, 1/20 gibi düşük ölçeklerde çizilmesi gerekir. Ayrıca binalarda bahçe girişinden her bir kullanıma veya bağımsız bölüm kapısına erişinceye kadar geçilecek güzergâh da erişilebilirlik zincirinin bir parçası olup bu güzergâhta yer alan her bir engelin ve geçilen mekanlara ilişkin ölçü ve ölçütlerin erişilebilirlik standartlarına uygunluğunun sağlanarak kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin oluşturulduğunun projelerde yer alması gerekir. Bunun için erişilebilirlik projelerinin de madde 57’deki yapı projelerinin içinde yer alması yapıdaki her bir kullanımın erişilebilirliği açısından son derece önemli ve gereklidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme ile engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve yaşamın tüm alanlarına diğer bireylerle eşit koşullarda etkin katılımının sağlanması taahhüt edilmiştir. Bu amaçla taraf devletlerin engellilerin fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerini de içerecek şekilde bilgiye ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacakları belirtilmiştir.

Erişilebilirlik engelliler açısından temel bir hak olmanın ötesinde sözleşmenin diğer maddelerinde sayılan eğitim, sağlık, çalışma ve istihdam, yeterli yaşam standardı, toplumsal yaşama katılım ile kültürel yaşama, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım, adalet önünde eşitlik ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların kullanılabilmesi açısından temel bir zorunluluktur.

Dünyadaki demografik değişim ve dönüşüme paralel olarak Türkiye'de yaşlı nüfus artmakta ve kentli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %90'ları geçmektedir. Yaşlanma ile birlikte yaşlı nüfusun çalışma oranı da artmaktadır. Bu değişim ve dönüşümler erişilebilirliği artık bir engelli hakkının da ötesinde temel bir insan hakkı, istihdam, sürdürülebilir kalkınma ve diğer bazı sosyal politikalar açısından temel bir gereklilik haline getirmektedir.

Kentte yaşayan engelli ve yaşlıların toplumsal yaşama tam katılımının sağlanması için yapılması gereken başlıca kriterlerden ilki erişilebilir bir yapı çevre ve kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin kentlerde sağlanmasıdır. Türkiye nüfusun %90'dan fazlasının yaşadığı kentlerin erişilebilir hale getirilmesi için planlı alanlarda yapılaşmaya ilişkin temel ilkeleri belirleyen, İmar Kanunu'nun uygulama yönetmeliği olan Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinin erişilebilirlik ölçü ve ölçütlerini desteklemesi gerekir.

2017 yılında yayımlanan yeni Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği yapı çevre kesintisiz erişilebilirlik zincirinin sağlanması için, açık alan ve kaldırımlarda yapılacak yapılaşma ve düzenleme faaliyetlerinde TSE standartlarına uygunluk; merdivenler, asansörler, erişilebilir tuvaletlere ilişkin hükümlerde, bahçe girişinden binaya erişim güzergâhında ve bahçe tesviyelerinde öngörülen düzenlemeler açısından önemli iyileştirmeler getirmiştir.

Ancak yapılı çevrede tam erişimin sağlanması için asansör düzenlemesine ilişkin maddede, bina girişinde, subasman kotunun düşürülmesi, bina ana girişinde kot farkı olmadan düzayak girişin öncelikli çözüm haline getirilmesi, ruhsat talebinde istenen projelere erişilebilirlik projesinin dâhil edilmesi gibi bazı noktalarda yönetmelikte daha fazla iyileştirmelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çalışma; engelli, yaşlı ve fiziksel açıdan hareket kısıtlılığı bulunan diğer tüm bireylerin kent yaşamına özgürce katılımı için “yapılarda erişilebilirliğin ve mekânlar arası ulaşım ağında kesintisiz bir erişilebilirlik zincirinin” zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, engelli ve yaşlılara ilişkin sürdürülebilir sosyal politikalar açısından da yapılarda erişilebilirliğin ve kentlerde kesintisiz erişilebilirlik zincirinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, N. A., (2020). Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri. *Milli Folklor*, 16 (125), 188-201.
- Akyıldız, N. A. (2020). Evaluation of Elderly Population Policies in Development Plans in the Context of Social Sustainability. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Research*, 7(3), 5653-5661.
- Ergenoğlu, A.S. (2015). Kapsayıcı Yapılar Tasarlarken: Ulusal İyi Örnekler, *mimar•ist* 2015/2, 107-111
- CRPD (2014). Committee on the Rights of Persons with Disabilities, “Article 9: Accessibility” *General comment No. 2* (2014)
- Demirkan, H., (2015). Mekanlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik, *Mekanlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik, Erişilebilirlik*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (Dosya 36), 1-5
- Dönümcü, Ş. (2006). Kentler Yaşlılarıdır, Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/79804-kentler-yaslilarindir>
- EESC (2014). European Economic and Social Committee, Accessibility as a human right for persons with disabilities, *Official Journal of the European Union*, Volume 57, 11 June 2014
- Green R.J., ve Jackson, M.A, (2011). “The Importance of an Accessible Built Environment for Social, Economic and Civic Participation of Victorian Seniors, *Visionary Design Development Pty Ltd*.
- Gümüş D.Ç., Karadağ H., Feyzioğlu G., Sayan T., Ayanoglu S., Topaç G.Ü., Aydoğan M.O., Gözübek M., Çelik A.D., (2020). *Erişilebilirlik Kılavuzu*, AÇSHB
- Gümüş D.Ç., (2015). Erişilebilirlik Mevzuatı ve Erişilebilirliğin İzlenmesi ve Denetlenmesi, *Mekanlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik, Erişilebilirlik*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (Dosya 36) 14-19
- Karatağ, H., Akyıldız, N. A. (2019). Avrupa'nın Demografik Dönüşümünde Uzun Dönem Yaşlı Bakımının Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 571-595.
- Karatağ H., Gümüş, D.Ç., Sayan T., Feyzioğlu, G., Ayanoglu, S., Kara, M. (2018). Çocuklar İçin Yapılı Çevrede Erişilebilirlik Rehberi, *Uluslararası Yeşil Başkentler Kongresi*, 8-11 Mayıs 2018 / Konya, 1091-1097

- OECD (2020). Labour force statistics by sex and age - *İndicators*, , Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://stats.oecd.org/#>
- Steinfeld E ve Maisel J.L., (2012). *Universal Design: Creating Inclusive Environments*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey
- Svensson, J. (2009). Accessibility in Urban Areas for Citizens with Impairments: Using GIS to map and measure accessibility in Swedish cities, *The State of the Science: Emerging Research and Developments in Universal Design*. Bentham Sciences Publishers Ltd. E-Books, 122-131
- TÜİK (2020). İl ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/ Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri
- TÜİK (2011). Nüfus ve Konut Araştırması, Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5677/nufus-ve-konut-arastirmasi-engellilik-arastirma-sonuclari.pdf>
- TÜİK (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/5602/ozurlulerin-sorun-ve-beklentileri-arastirmasi-2010.pdf>
- UN (2006), Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Optional Protocol, Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
- WHO (2020). Disability and health, Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>
- Worldbank (2020). Urban Population, (% of total population), Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>
- Engelliler Hakkında Kanun, Kanun No: 5378, Kabul Tarihi : 1/7/2005, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih: 7/7/2005 R.G. Sayı : 25868, Erişim Tarihi: 24.10.2020 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>
- Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi: 03.07.2017, R.G. Sayısı: 30113, Erişim Tarihi: 24.10.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23722&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

GELENEKSEL YAPILARDA YAŞLI VE ENGELLİ ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN İRDELENMESİ: MALATYA-BALABAN GELENEKSEL EVLERİ ÖRNEĞİ

Nihal Arda AKYILDIZ¹

Tuba Nur OLGUN²

Öz

İnsan için yapılan her tasarımda; bireyin yaşam kalitesi, sağlık, güvenlik, konfor ve sosyal refahını en üst düzeyde karşılama kapasitesine sahip olması beklenir. İnsanın bir diğer bireyle ve mekânla kurduğu ilişkinin mekânsal düzlemi olan tüm tasarımlardan; birey gereksinimlerini karşılamada erişebilir, kullanılabilir ve yaşanabilir olmasının yanı sıra bireyin arzu ettiği etkinlikleri/gereksinimleri de kolaylıkla tecrübe etmeye imkân verme kapasitesinde olması beklenmektedir. Bu beklentilerin evrensel normlarla standartlaştırıldığı 'erişebilirlik' kavramının epistemolojik ve ontolojik değeri, dünya kentlerindeki engelli ve yaşlıları da içeren tüm nüfusu kucaklama ve içerebilme kapasitesinde gizlidir.

Konunun ve kavramın önemi, dünyada demografik yapı içinde artan yaşlı/engelli nüfusu da dâhil olmak üzere, tüm kent kullanıcılarını kuşatan ve her bireye uygun tasarımın planlanmasının, hayata geçirilmesinin ihtiyacından temellenmektedir. Kentlerin önemli bir bölümünü kucaklayan geleneksel yerleşim alanındaki yapıların korunması ve sürdürülebilirliğinin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların yanı sıra sosyal yaşamın daha güvenli olması ve yaşam akışını kolaylaştırılması bağlamında erişebilirlik standartlarının da artırılması gerekmektedir. Kentin her noktasında sunulması beklenen erişebilirlik hizmetlerinin geleneksel yerleşim alanlarında da tasarlanmış olması, varsa iyileştirilmesi; yoksa planlanması günümüz gereksinimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gereksinimin karşılanması sırasında bireyin ait olduğu yerleşim alanları ve yaşam biçiminden kopmadan, mevcut ilişkilerini ve sosyal sermayesini koruyarak yaşamını idame ettirmesi için kentin geleneksel yerleşim alanlarında da erişebilirlik düzenlemelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Geleneksel yerleşim alanlarında hayatı kolaylaştırması beklenen düzenlemeler, evrensel tasarım ve erişebilirlik gibi kullanımı kolay ve amaca uygun tasarımlar olarak hayata geçirilirse, tüm kullanıcıların yaşamını kolaylaştıran imkânlar sağlayarak sürdürülebilir geleneksel yerleşim alanlarındaki yapıları mekânsal bağlamda ve sosyal konfor açısından daha tercih edilir kılacaktır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-Posta: nihalarada@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1948-188X

² Araş. Gör., Fırat Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, E-Posta: tubanurbaz@gmail.com ORCID: 0000-0001-5654-0020

AKYILDIZ, N., OLGUN, T. (2020). Geleneksel Yapılarda Yaşlı Ve Engelli Erişilebilirliğinin İrdelenmesi: Malatya-Balaban Geleneksel Evleri Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1, 31-48. DOI: 10.21560/spcd.vi.817603

Çalışma, geçmişte ‘mimarsız’ olarak hayata geçirilen geleneksel yerleşim alanları ve yapıların; erişilebilirlik konusundaki eksikleri, aile yapısı/komşuluk dayanışması ile nasıl çözdüğünü ve günümüzde bu anlamda yapılan çalışmalarda ‘erişilebilirlik’ konusuna ilişkin standartların ne kadarını karşıladığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmada toplumsal yaşam içinde erişilebilirlikle ilgili sorunları, geleneksel yapıların kendine özgü tasarım modeliyle kendi içinde çözmeye çalışan bir sistem olduğunu ortaya koymak üzere; Malatya’nın Darende ilçesine bağlı Balaban beldesindeki geleneksel yerleşim alanı incelenmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgili literatür araştırmaları ve yerinde yapılan alan incelemeleri, çalışmanın temel yöntemini oluşturmaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen verilerin geleneksel yapılar için korumaya yönelik düzenlemelerin yanında erişilebilirlik standartlarının da arttırılması gerekliliğine ve bu yerleşim alanlarının söz konusu bağlamda yaşatılmasının önemine vurgu yapacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Geleneksel Yapı, Erişilebilirlik, Malatya, Balaban*

INVESTIGATION OF ELDERLY AND DISABLED ACCESSIBILITY IN TRADITIONAL BUILDINGS: THE CASE OF MALATYA-BALABAN TRADITIONAL HOUSES

Abstract

In every design made for human; it is expected to have the capacity to meet the quality of life, health, safety, comfort and social welfare of the individual at the highest level. Of all the designs that are the spatial plane of the relationship the human establishes with another individual and space; in addition to being accessible, usable and livable in meeting the individual's needs, it is expected to have the capacity to easily experience the activities / needs of the individual. The epistemological and ontological value of the concept of 'accessibility', in which these expectations are standardized by universal norms, is hidden in its capacity to embrace and include the entire population, including disabled and elderly people, in world cities.

The importance of the subject and the concept is based on the need to plan and implement a design that encompasses all urban users and is suitable for each individual, including the increasing population of elderly / disabled people in the world in terms of demographic structure. In addition to the studies for the conservation and sustainability of the buildings in the traditional settlement area that embraces a significant part of the cities, it is necessary to increase the accessibility standards in the context of making social life safer and facilitating the flow of life. Accessibility services expected to be offered at every point of the city should also be designed in traditional residential areas, and if any, improved; otherwise, planning appears as one of today's needs. While meeting this requirement, accessibility arrangements are also needed in the traditional residential areas of the city in order for the individual to maintain his life by conserving his existing relations and social capital without breaking away from the residential areas and lifestyle. If the arrangements expected to facilitate life in traditional residential areas are implemented as easy-to-use and purposeful designs such as universal design and accessibility, they will make the buildings in sustainable traditional residential areas more preferable in terms of spatial and social comfort by providing opportunities that facilitate the lives of all users.

The work is based on traditional residential areas and buildings that were implemented as 'without architects' in the past; it aims to reveal how it solves the deficiencies in accessibility with family structure/neighborhood solidarity and to what extent it meets the standards on 'accessibility' in studies conducted in this sense today. In the study, in order to reveal that traditional buildings are a system that tries to solve the problems of accessibility in social life with its own design model; the traditional settlement area in Balaban town of Malatya's Darende district was studied. In this context, literature research and on-site field studies are the main methods of the study. It is thought that the data obtained as a result of the study will emphasize the necessity of increasing the accessibility standards as well as the conservation regulations for traditional buildings and the importance of keeping these residential areas alive in this context.

Keywords: *Traditional Structure, Accessibility, Malatya, Balaban*

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşanan demografik dönüşüm süreci, nüfus kadar toplumsal yapıyı da gelenekselden moderne doğru dönüştürmüştür; bu sırada aile yapısı ve aile içindeki bireylerle bir arada yaşama geleneği ve mekânsal tercihler de evrilmiştir. Değişen sosyal hayat revizyonu, kent yapılarını, geleneksel yerleşim bölgelerindeki mekânsal ve sosyal yapıyı, toplumun mekân kullanma alışkanlıklarını değiştirdiği gibi; aile yapısı ve komşulukla birlikte dayanışma ve kaynaşma duygusu/ruhunu da dönüştürmüştür (Akyıldız, 2018, s.118). Kentlerin geleneksel yerleşim alanlarında bireylerin yaşam rutinleri köklü alışkanlıklarla süregelirken; zaman içinde değişen tüketim alışkanlıkları, boş vakitleri geçirme araçları, geleneksel toplum yapısı çağın getirdiği yeniliklerle birlikte, toplum yapısı kadar geleneksel yerleşim alanlarını da dönüştürmüştür.

Değişen ekonomik sistemlerle birlikte yaşanan toplumsal süreçler, mekân üretim ve temsillerini değiştirerek; yeni mekân anlayışıyla mekân üretim biçimini ‘diyalektik bir yaklaşımla’ inşa etmiştir. Mekânsal pratikler ve yeniden mekân üretim süreci, toplumsal ilişkilerle sürekli olarak etkileşim halinde olmuştur. Bu nedenle Lefebvre, mekân üretim sürecinde şehircilik/şehir planlama disiplinlerini, yeni mekân üretim sistemlerini makul kılmak üzere dizayn edilmiş stratejik araçlar olarak kabul etmektedir (Lefebvre, 2014, s.68). Bu nedendir ki geçmişin geleneksel yerleşim bölgelerinin aksine, bugünün modern kentlerinde iktidar, bürokrasi, teknik gelişmeler gibi pek çok etkenle birlikte zamanı harcama ve mekânı kullanma alışkanlıklarında da büyük değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır (Çelik, 2010, s.29).

Geleneksel yapılar, usta-çırak ilişkisi ile öğrenilen en basit yapımların tekniklerinin doğal malzemelerle bütünleştirilmesiyle ve belli bir tasarımcının etkisi olmadan, ihtiyaçlara göre inşa edilen; doğal çevreye, yaşam alışkanlıklarına ve en önemlisi de insana saygı önceliğiyle geliştirilmiş ve hayat bulmuş birimlerdir. Bu nedenle geleneksel yerleşim alanlarını oluşturan geleneksel yapılar, koruma ve sürdürülebilirlik alanlarındaki çalışmaların olduğu kadar; sosyal ve kültürel çalışmaların da önemli bir alanı olmuştur. Bu anlamda son yıllarda sıkça tartışılan sürdürülebilirlik kavramı uygulamalarda ekonomik, kültürel, sosyal ve mekânsal bileşenlerle yerleşim

alanlarının değerini arttırma kapasitesinde olmuştur. Koruma çalışmalarının ise geleneksel yerleşim alanlarında restorasyon ve restitüsyon çalışmaları ile gerçekleştirildiği ve yerleşim alanlarını daha cazip kıldığı muhakkaktır. Tüm bu çalışmalar içinde ihmal edilen erişilebilirlik düzenlemeleri, en az sürdürülebilirlik ve koruma stratejileri kadar kıymetli olmasına rağmen henüz istenen seviyelerde değildir. Kente dair tüm mekânsal planlamalarda, erişilebilirliğin titizlikle uygulaması, yaygınlaştırılması ve geliştirilmesinin; toplumsal yaşam kadar ekonomik, mekânsal, sosyal ve kültürel yaşama da olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir (Elmacı, 2019, s.56).

Yaş, yetenek ve kapasiteleri ne olursa olsun tüm bireyler; kentlerde, hareket ve iletişim değerine sahip mekânsal/işlevsel kullanım olanakları sağlayan yerleşim alanlarına ve mekânlara ihtiyaç duymuşlardır (Özdemir, 2017). Her yaş ve kapasitedeki kullanıcının, sosyal ve kültürel yaşamdan soyutlanmadan bir arada olmalarını sağlayacak planlama, tasarım ve uygulama çalışmaları; sosyal, fiziksel ve ruhsal sağlığı güçlü toplumları yaratırken aynı zamanda yaşam kalitesi yüksek kentleri de oluşturmaya destek sağlamaktadırlar (Aygün vd, 2018, s.31). Bu nedenle erişilebilirliği geleneksel mimaride değerlendirerek, engelli, geçici engelli, yaşlı vb. bireylerin erişilebilirliğini engelleyen kısıtlayıcıların belirlenmesi, belirlenen bu kısıtlayıcılar doğrultusunda çalışmalar yapılması büyük önem taşımaktadır. Yapılı çevrede erişilebilirliği sağlamanın zor olduğu kabul edilerek, yapıların özgünlüğünü bozmayacak şekilde çözümler üretilmesi önemli bir olgudur. Bu çalışma, geleneksel yapıların sürdürülebilirliği ve korunmasının yanı sıra erişilebilirliğinin destekleneceği yaklaşımları vurgulamayı ve bireylerin herhangi birinin desteğini almadan sosyalleşebileceği yapı kriterlerini göz önünde bulundurmaya hedeflemektedir.

YAŞLI VE ENGELLİ BİREYLERİN TOPLUMSAL HAYATA KATILIM HAKKI

Tüm dünyada önemli bir nüfus diliminin kısıtlı hareket gücünü simgeleyen 'engellilik' kavramı AB ile uyum sürecinde kendine farklı bir boyut kazandırmıştır. Avrupa Birliği son yıllarda engelliliği yeni bir yaklaşımla tanımlayarak engellileri yardıma muhtaç olan insanlar olarak görmeyi bir kenara bırakmış; onları diğer bireylerle eşit haklara sahip ve toplumla bütünleşme gayretinde olan bir topluluk olarak görmeyi tercih etmiştir.

Konuyla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde engelli bireylerin diğer insanlarla eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğu düşüncesi vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Bildirgesi'nin 26. maddesinde, engelli kişilerin toplumla bütünleştirilmesi için; onların bağımsızlıkları, sosyal ve mesleki yaşamla bütünleştirilmeleri ve toplumsal yaşama katılım haklarına yönelik iyileştirmelerinin sağlanması; bununla birlikte tüm imkânlardan yararlanma hakkının tanınması konuları vurgulanmıştır. Ayrıca bu bireylerin ayırimcılığa maruz bırakılmadan saygı görmelerinin de sağlanmasının önemi belirtilmiştir. (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2018). Buna ek olarak Dünya Sağlık Örgütü (WHO) "International Classification of Functioning, Disability and Healthy ICF 2001" adlı sistemle engellilik kavramını yeni bir tanıma kavuşturmuştur. Daha önce özel bir gruba ait değişmez sınırlılık/kısıtlılıkları temsil eden engellilik durumu ilk kez 'performans ve yetenek arasındaki ilişki bağlamında' irdelenmiş ve anlamlandırılmış bu kısıtlılık yelpazesine yaşlılık süreci de dâhil edilmiştir. Herkesin yaşamının bir bölümünde sağlık/yeteneklerindeki oluşabilecek kısıtlama/kayıplarla birlikte yaşamını 'kısmi engelleri tecrübe edebileceği' dinamik bir süreci içine alan koşullara bağlı değişken değerler olarak ele almış (WHO, 2001, s.4,8) ve kısmi engellerin tecrübe edildiği yaşlılık dönemi de bu yelpazeye dâhil edilmiştir. Değişken değerlerle tecrübe edilen yaşlılık kadar engelliliğin de her an yaşanabileceği savından yola çıkarak, 'evrensel tasarım'ın referans kabul edilmesi, engellilik deneyim/tecrübesini en aza indirgeme kapasitesiyle; mekân deneyimleme konusunda uluslararası kriterlerde de kabul görülen ilkelerin hayata geçirilmesi ile ilgili düzenlemelere hız verilmiştir. Konuya ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da yer alan "sosyal devlet", "sosyal güvenlik hakkı" ve "sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" ile ilgili düzenleme güvencesinin anayasa temelini oluşturduğu görülmektedir. Bu anlamda ülkemizde konuyu destekler nitelikte hazırlanan 5378 sayılı kanun da, engellilerin bakım, sosyal güvenlik ve mekânsal düzenlemelere ilişkin sorunlarının çözümüne yönelik standartları belirlemek ve geliştirmek üzere öngörülmüş, bu kanun kapsamında engelli ve yaşlı bireylerin sosyal hayata katılımı desteklenmiştir (Akyıldız, 2017, s.7).

Türkiye açısından bakıldığında -geleneksel yerleşim alanları da dâhil olmak üzere- kentlerin tüm yerleşim alanlarında herkes için tasarım kriterlerinin temelini oluşturan erişilebilirlikle ilgili düzenlemelerin henüz tam anlamıyla yeterli düzeyde olmaması (Menda vd., 2013) ve konuyla ilgili olarak toplumsal açıdan da farkındalık ve duyarlılık düzeylerinin yetersizliği, bu konuda pek çok adıma ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir (Çağlar, 2012). Oysaki kentsel yerleşim alanları, insanları birbirine yakınlaştıran bir tür “mikrokozmoz” olarak; bütün içinde farklı geometrik formlarla bir arada bulunana bir “karşılaşma yeri” şeklinde kabul görmektedir (Norberg Schulz, 1980). Bu da kentin yerleşim ve yaşam alanlarını, farklı parçalardan oluşan bütünsel yapısıyla; mekânı yakınlık, süreklilik ve kapalılık kavramlarıyla açıklayabilen düzenlemeler (Erdönmez ve Akı, 2005) olarak erişimin mekâna ulaşımında ve mekân kullanımındaki önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yaşlı ve engelli bireyler de dâhil tüm kent kullanıcılarının mekânsal ve sosyal yaşamına destek olma kapasitesiyle erişebilirlik kavramının açıklanması ve değerinin ortaya konması gerekmektedir.

ERİŞİLEBİLİRLİK KAVRAMI

Erişilebilirlik, sadece engellilik düzeyini karşılamadaki hassasiyeti ile değil, insana dair problemleri ve insanın kapasitesine/yaşına ve yeteneklerine duyulan saygıyı da içeren; tüm bireyleri -yaşlı, engelli, çocuk da dâhil- topluma entegre etme çabasıyla önemli bir mekânsal ve sosyal içerme konusudur. Konunun temelini oluşturan engelsiz tasarım ve erişebilirlik mevzusu tüm bireylerin ortak gereksinimlerini karşılayabilen standartların uygulanması konularındaki uğraşlar sonucunda ortaya konmaya başlamıştır.

Her bireyin özgürce ve yardımsız yaşama dâhil olmasına odaklanan erişilebilirlik uygulama esasları ve gerekli standartlarının temeli; kent tasarımlarımda herkes için fayda sağlayan ve bütüncül bir anlayışla “bariyersiz-engelsiz tasarım (barrier-free design)” (Universal Design History, 2008) kavramı doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle herkesin kullanımına imkân veren mekânsal alanların yaratılması da kentleri daha cazip hale getirmiştir (Yılmaz ve Diktaş, 2018, s.134). Evrensel tasarım ilkelerinden referans alarak hayati erisebilirlik düzenleme ve standartları;

engelli bireyler kadar hareket kısıtlılığı/yavaşlığı yaşayan yaşlıları da yakından ilgilendiren planlamalar olmuştur. Zamanla hareket güçlüğü çekmenin yoğunlaştığı yaşlılığın da sakin ve huzurlu geçirilmesi gereken bir yaşam süreci olduğu fikri kabul görse de, yaşlıların demografik yapı içindeki nüfus payı artıkça toplumsal yaşamla ilgili pek çok konuda hâlâ bir takım sıkıntılar yaşanmaktadır. Konu bu bağlamda ekonomik, sosyo-kültürel ve toplumsal hayat açılarından da değerlendirilerek bir takım destekleyici tedbir/fikirlere de ihtiyaç duymuştur (Karatağ ve Akyıldız, 2019, s.576). Bu tedbirlerden biri olan erişilebilirlik, özel ihtiyaç/engelleri olan ve kimi zaman da hareket zorluğu çeken yaşlı ve engellilere uygun teknolojilerden yararlanılarak, mekânsal düzlemlere katılımın en yüksek seviyede sağlandığı özgürlüklerin tümüdür. Bu özgürlükleri sağlamak üzere yapılacak tasarımlar; insan hakları ve sosyal adalet için de toplumsal yaşamı destekleyen bir servis sağlayıcısı olarak görevini yürütmektedir. Bu konu ile ilgili destek mekanizmaları hem sosyo-kültürel hem de mekânsal düzenlemelerle birlikte daha sürdürülebilir bir toplum fikrini sağlayan argümanlardır.

Engelli bireylerin yanı sıra yaşlıların, yapı/kent içinde erişilebilirliği, engel seviye/tiplerine göre değişiklik göstermektedir. Engelli bireyler ve yaşlılar kadar, hamileler ve çocuklar için de yapı içinde birtakım önlemler ve özel düzenlemeler tasarlanması gerektiğinden; bu nüfus dilimine uygun planlamalar tüm kentli nüfusunu içerecektir (Türkyılmaz ve İskender, 2018, s.298). Erişilebilirliğin sağlanmasında, kentsel yerleşim bölgelerinin fiziksel olarak; genişlik, alan, yükseklik, yüzey, bildirişim (yönlendirme/uyarı işaretleri) ve donatı olmak üzere altı temel bileşen; ergonomik tasarım girdisi olarak, kentsel mekan çalışmalarının gerçekleştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Andaç, 1997; Altay Baykan, 2007; Aygün vd, 2018, s.21). Buradan hareketle erişilebilir tasarım; farklı insanlık durumlarına cevap verecek uygun, esnek ve değişebilir optimum çözümler ve düşük maliyetlerle gerçekleştirilecek planlamaların basit tasarım diliyle hayata geçmesini hedeflemektedir (Türkyılmaz ve İskender, 2018, s.299). Erişilebilirlik uygulamaları sadece rampa veya hissedilebilir yüzeyden ibaret olmayıp; toplumsal duyarlılık, farkındalık ve yapılan uygulama standartlarının kontrol eksikliği veya denetim mekanizmasındaki yetersizlikler de en az doğru uygulamalar kadar önemlidir (Arkitera, 2014; Elmacı, 2019, s.36).

Her yerleşim alanı var olduğu toplumda; hem kendine ait bir dünyayı temsil ederek kültürel izlerini taşır, hem de ekonomik, sosyal ve çevresel değerlerini yaşam birimlerine yansıtarak mekânsal anlamda da toplumla irtibat kurar. Bu anlamda temel ihtiyaçlara cevap verme niteliği taşıyan yerleşim alanları insanla irtibat halinde olup, zamanla değişen talepleri nedeniyle aktif olarak zaman ve mekân diyalogu da fiziksel alanlarda yansımalarını gösterir. Lefebvre, zamanın mekân kavramıyla yakın bir ilişki içinde olduğunu ve bu iki kavramın düz ve lineer bir seyirle de varlığını yürütmediğini belirtmektedir (Lefebvre, 2007, s.7). Bu konu kontrolsüz büyüyen kentleşme içinde, en çok da geleneksel yerleşim alanlarındaki etkisini görünür kılmıştır. Bu bölgelerde zamanla değişen toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar, sürekli dönüşen yeni formlara ihtiyaç duyduğundan, yerleşim bölgelerindeki mekân anlayışları ve mekân tasarımları bazı ihmallerle birlikte hayata geçmiştir. Oysaki mekânsal tasarım sürecinde herkes için tasarım ilkesinin referanslarından olan erişilebilirlik anlayışının hedefi; planlama/uygulama sürecinde boyut ve standartların herkes için uygun ve sosyal kısıtlamalardan uzak bir şekilde esnek/özgürlükçü çözümlerle; en önemlisi de kültürel yapıya uygun bir anlayışla tasarlanması ve bunun fiziksel tasarımlara yansıtılmasıdır (Enginöz, 2015; Enginöz ve Şavlı, 2016, s.113). Kentsel mekânlarda; kentsel donatı elemanlarının ergonomik ve standartlara uygun olmayışı, standartlara uymayan eğim ve genişlikteki rampaların yanı sıra, dış mekânlardaki yanlış kot farkları, yanlış ulaşım kararları, yaya öncelikli yolların eksikliği ve kullanılan malzemelerin nitelik/tür yönünden yetersizliği gibi nedenler hem engelli bireyler, hem de yaşlıların kent içindeki gündelik yaşam beklentilerini/rollerine pasifleştirici etkiler yaratmıştır (Tandoğan, 2017). Halbuki sağlıklı ve güvenli kentler; mekan erişiminin kolay/erişilebilir ve yaya öncelikli olacak düzende; ayrıca ekolojik ve ekonomik açıdan sürdürülebilir olarak planlanmalıdır. Bununla birlikte kent kullanıcısının yaşam kalitesini arttıran güvenli, estetik ve daha yaşanılabilir kentlerin sürdürülebilir ve uygulanabilir çözümlere kavuşturulması gerekmektedir (Korkut vd., 2017).

Tüm dünyada engelli bireyler ve yaşlıların da demografik yapı içindeki büyüklüğü düşünülecek olursa; kentsel yaşam kalitesi açısından bu bireylerin mekânsal taleplerinin doğru analiziyle, kentsel mekân planlama/tasarım/uygulama süreçlerinde 'herkes için erişilebilir, kullanılabilir, okunabilir

ve yaşanılabilir' bir yaklaşımla güvenli ve etkin kullanılabilen mekânların düzenlenmesi insan olmanın gereğidir (Aygün vd, 2018, s.21).

MALATYA-BALABAN YERLEŞİMİNİN ERİŞİLEBİLİRLİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Ülkemizde pek çok örneği bulunan geleneksel yerleşimler, yaşlı ve engelli erişimi açısından barındırdıkları özgün ve ilham verici nitelikleriyle incelemeye değer verileri bünyelerinde barındırmaktadır. Bu anlamda söz konusu verilerin yoğun olarak görüldüğü yerleşimlerden biri de Malatya-Balaban'dır. Konum olarak Malatya-Kayseri karayolu üzerinde, Darende ilçesine yaklaşık 15 km uzaklıkta bulunan Balaban, çeşitli kaynaklara göre 14. yüzyılda kurulmuş olan ve yöreye özgü kerpiç malzemeli geleneksel yapıların yoğun olarak bulunduğu köklü bir yerleşimdir (Sözen, 2017) (Şekil 1).

Şekil 1. Balaban yerleşiminin uydu görüntüsü (Google Earth ve URL 1'den yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Kentin her yerleşim bölgesi; sahip olduğu silüetle 'okunaklılığı veya görünürlüğüyle', onu diğer yerleşim bölgelerinden ayıran ve monotonluktan kurtaran 'imgesi ve kimliğine uygun yapılarıyla' varlığını ortaya koymaktadır (Lynch, 2014, s.2,7). Balaban'daki geleneksel yerleşim dokusu da kendine has tarzıyla; genellikle dar sokaklar ve bu sokakların iki yanında sıralanan tek veya iki katlı kerpiç evlerle zengin bir yerleşim alanı olarak özgün kimlik değeri taşıyan yapılarla hayat bulan bir yaşam alanıdır.

Şekil 2. Balaban geleneksel yerleşim dokusunda bulunan sokak örnekleri

Çoğunlukla evlerin bahçelerinden sokaklara taşan ağaçlar, gölgelik alanları oluşturmaktadır. Ayrıca bazı yapıların yolları aşan ve altından geçit veren, sokakların iki tarafını birbirine bağlayan üst geçit şeklinde bölümleri de bulunmaktadır (Şekil 2). Bu anlamda yerleşim dokusu oldukça özgün niteliklere sahip tarzıyla ilgi çeken bir alandır.

Balaban'ın geleneksel dokusunda büyük yeri olan konut yapıları; kerpiç malzemeli, genellikle tek ya da iki katlı, sokağa çıkma yapan, giriş kat cepheleri genellikle sağır ve bu katlarda çoğu zaman depo, mutfak, kiler ve tuvalet gibi mekânların bulunduğu; üst katlarda ise odaların yer aldığı, kendine özgü planlaması olan birimlerdir (Şekil 2 ve 3).

Şekil 3. Balaban geleneksel yerleşim dokusunda bulunan sokak örnekleri

Çoğunlukla avlulu olan bu evlerden bazıları da avlu olmaksızın direk sokaktan giriş almaktadır (Şekil 2 ve 3). Yerleşimin topoğrafyası ile uyumlu bir şekilde konumlanan evlerin girişlerinde ve avlularda neredeyse hiç merdiven ya da basamak bulunmamaktadır. Yalnızca evlerin içinde, üst katlara ulaşmak için merdivenler kullanılmıştır.

Şekil 4. Balaban geleneksel yerleşim dokusunda bulunan özgün yapılar

Erişilebilirlik, hareket etme ve erişim yeteneğinin bir işareti olarak yaygın biçimde kabul edilmekte olup; sadece engellilerin yaşam kalitesini değil tüm bireylerin de gündelik yaşam düzeylerini destekleyen temel insan hakkı olarak kabul görmektedir (Hall, 2019, s.1). Bu anlamda erişilebilirliğin sadece engelli bireyler veya yaşlı bireyler için değil herkes için gerekli olan bir tasarım kararı olduğu, ayrıca sadece yapılarda değil kentsel yerleşim alanlarında da beklenen hassasiyetleri karşılamanın önemi her geçen gün daha da kabul

gören bir gerçektir (Heitzman, 2005; Tatal, 2018, s.131). Buradan hareketle Balaban'daki yapıların çoğunda merdivensiz bina ve avlu girişlerinin olduğu dikkat çekmekte, bunun da erişebilirlik ile ilgili asgari referansları sorunsuz olarak sağladığı görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Balaban geleneksel yerleşim dokusunda bulunan bir yapıda yarı açık oturma birimi

Aile içinde yaşlı ve engelli bireylerin zemin katta yaşamının sürdürülmesine imkân sağlayan küçük boyutlu odaların olduğu bu yerleşim alanında, aynı katta ev halkının da sosyalleşme alanı olarak kullandığı avlu ve hayat bölümünde gündelik yaşamın sağlandığı görülmektedir (Şekil 5). Bu mekânsal düzlem, yaşlı ve engellinin sosyal yaşamını sorunsuz olarak ve yardıma ihtiyaç duyulmadan desteklediği için yerleşimde bulunan bu yapılar, dokuyu özgün kılmaktadır.

Şekil 6. Balaban geleneksel yerleşim dokusunda yenilenen bir geleneksel yapı

Yenileme gören yapılarda, yapıların karakteristik özelliklerine dokunmadan onarımların gerçekleştirildiği, sokak yapısını destekleyen çeşme yapısının korunduğu ve yapının ana giriş kararlarına herhangi bir eklemenin de yapılmadığı dikkat çekmektedir (Şekil 6). Pek çok geleneksel yerleşim alanının aksine yapı ve sokak dokularında Balaban'daki mekân çözümlerinin -spontan olarak erişilebilirliğe destek sağladığı- yaşlı ve engelli bireylerin sosyal yaşamlarını da pek çok düzlemde desteklediği görülmektedir.

DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇ

Modern mekânlarla birlikte değişen tüketim duygusu, geleneksel kültürel kodlarını, yaşam rutinlerini, günlük alışkanlıkları ve duyguları da dönüştürüp değiştirmiştir. Sosyal yapıdaki bu dönüşüm, mekânsal tercihlerin değişmesini ve geleneksel yerleşim alanlarının terk edilerek kent merkezlerinin tercih edilmesi süreçlerini yaşatmıştır. Geleneksel yerleşim alanları içinde mevcut mekânsal çözümler ve aile-komşuluk ilişki örüntüsünün sağladığı imkânlarla sosyal hayata aktif olarak katılabilen yaşlılar ve engelli bireyler, modern kent yerleşim alanlarında eski erişim imkânlarına ve sosyal yaşamlarına özlem duymaktadırlar. Kent içinde erişilebilirlik çalışmaları -mevzuat gereği- her düzeyde arttırılmaya çalışılsa da eski geleneksel yerleşim alanlarındaki sosyal içerme ve mekânsal erişim düzeylerinin gündelik yaşam seviyelerinde yarattığı sorunsuz sosyal yaşam talep edilir hale gelmiştir.

Geleneksel yerleşim alanlarında mimarsız mimari tasarım kararlarının getirdiği esnek yapı içinde yaşamlarını kolaylıkla ve konforla geçiren yaşlılar ve engelli bireyler; günümüzde bu yerleşim alanlarının, şimdiki kent merkezlerinden olan uzaklığıyla birlikte sosyal hayattan, kültürel etkinliklerden ve gündelik yaşam düzlemlerinden mahrum kalmıştır. Günümüz geleneksel yerleşim alanlarının korunmasında ve yaşatılmasında erişilebilirlik konusunun kimi yapılarda dikkate alındığı, kimi yapılarda ise göz ardı edildiği bilinmektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri, geleneksel yerleşim alanlarındaki yapıların yapım yıllarının oldukça eski olması ve bu mevzuatla ilgili çalışmaların henüz o yıllarda dikkate alınmaması yatmaktadır. Ancak kimi yerleşim alanlarında aile içinde yaşayan yaşlı ve engellinin de hayatını kolaylaştıracak merdivensiz ev girişleri, avlu/hayat bölümünden yapılara erişim kolaylıkları gibi hassasiyet

içeren tasarım kararlarının uygulandığı görülmektedir. Bu anlamda geleneksel yerleşim alanlarından biri olan Malatya Balaban yerleşim bölgesindeki sokak dokuları ve yapılar üzerinde yapılan incelemeler doğrultusunda;

- Sokak dokularının eğimsiz, doğal yeşil dokusunun korunarak yaşatıldığı ve düzgün döşenmiş kimi yerde kilit taşı, kimi yerde Arnavut kaldırımı olarak düzenlendiği,
- Sokak bağlantısı ile sağlanan yapı girişlerinin merdivensiz, düzayak olarak tasarlandığı
- Kimi evlerde sokak ve yapı arasında bahçe duvarları ile çevrili, yine merdivensiz ve eşiksiz olarak evin hayat bölümüne geçişinin sağlandığı,
- Yapının zemin katında sosyal yaşamın sürdürülmesine imkân sağlayan açık/kapalı mekânların bulunmasının yaşlı veya engelli aile bireyleri için mekânsal düzlemler olduğu,
- Gündelik yaşamın zemin katta sürdürülmesine imkân sağlayan mekânsal düzlemlerin, ev halkı içinde yaşamakta olan engelli ve yaşlının her türlü hal/durum/yetenek kapasitelerini karşılama potansiyelinde olduğu,
- Geleneksel yapılarda herkes için tasarımın mimarsız olarak gerçekleştirilmiş olması ve tüm bireylerin toplumla bütünleşmesine ortam hazırlayabilmesi, toplumda eşitlik, güvenlik ve refah görüşüne de katkılar sunarak daha sürdürülebilir toplumlar yaratmaya zemin sağladığı tespit edilmiştir.

Toplumdan topluma değişen erişebilirlik üzerine düzenleme ve uygulamalarının önemi, mekânsal çözümlerdeki eksiklikleri nedeniyle sadece engelli bireyleri ve yaşlıları değil, tüm toplumun sosyal yaşam akışını etkilemesi nedeniyle daha büyük özen gösterilmesi gereken bir husus olmuştur. Bu anlamda konu, özelde çalışma alanını ilgilendirse de genel olarak geleneksel yerleşim bölgelerindeki mimari yapı ve sokak dokularında;

- Özgün yapısı, sokaktan düzayak erişimi, avludan eve dağılım veya alt katta yaşlı veya engelli için yaşam imkânı sağlayan mimari yapı sistemlerinin korunma kararlarında dikkate alınarak yaşatılması hususunda farkındalığın ve bilinçlenmenin artırılması,
- Çalışmaya konu olan yerleşim bölgesindeki yapıların ve sokakların hayat bulmasını sağlayacak restorasyon çalışmalarıyla desteklenmesinin gerektiği,

- Terk edilen kimi yapıların sahiplenilmesi ve geri dönüş projeleriyle yaşlısını ve engellisini kucaklayan aile yapısını destekler nitelikte ekonomik ve sosyal imkânların sağlanması hususunda devlet ve yerel yönetim desteğinin gündeme getirilmesinin önemli olduğu,
- Erişebilirlik çalışmaları anlamında sunulan projelere konu edilerek geleneksel yerleşim alanlarının bilinenin aksine yaşlı ve engelli yaşamını destekler nitelikteki tasarım anlayışının çalıştay/sempozyum/bilimsel araştırmalara konu edilmesinin gerektiği,
- Bölge turizmini desteklemek üzere, bu bölgenin mekânsal yapısının desteklenmesi, mevcut erişebilirlik niteliklerinin daha da artırılarak sadece bölge halkına değil, yerli ve yabancı turizme de kazandırılmasının önemi konularında çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Günümüzde pek çok geleneksel yerleşim alanlarındaki yapılarda; -mimarsız- yerel ustalar aracılığıyla doğal yapıya, topografyaya uyumun yanı sıra bölge halkının hassasiyetleri, aile yapısına uygun tasarım kararlarıyla inşa edildiği ortaya konmuştur. Bu anlamda sürdürülebilir mekânsal ve sosyal yaşama destek veren yerleşim alanlarının, kentin bu bölgesine özgün bir değer kattığı da tespit edilmiştir. Bu bağlamda geleneksel ve yöresel mimari yöntemlerle hayat bulan söz konusu yerleşim alanı; çevresel verileri dikkate alan planlama kararlarının yanı sıra aile içindeki yaşlı ve engelli bireylerin gündelik yaşam seviyelerini destekler nitelikteki tasarım kararlarıyla da dikkate alınmalıdır. Geleneksel yerleşim alanlarına has özgün sürdürülebilir mekânsal planlama ilkelerinin değeri kabul edilerek, tekrar eski cazip yerleşim alanı olma kapasitesine kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, N. A. (2017). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Engelli Politikaları*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyıldız, N. A. (2018). *Doğu ve Batı Mekânsal Tasarım Sürecinin Aktif Yaşlanma Açısından Ele Alınışı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Altay Baykan, D. (2007). Engelli Kentimizde Erişilebilirliği Sağlamaya Yönelik Pilot Proje: ‘Bestekâr Sokakta Engel-le-me Projesi’. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, 4(46), 45-50.
- Andaç, G. (1997). *Ulaşılabilirlikte Boyutsal Kriterler*. Ankara: Yapı Dünyası.
- Arkitera (2014). *Erişilebilirlik mi Dediniz?*, Erişim Tarihi: 23.03.2020, <https://www.arkitera.com/haber/erisilebilirlik-mi-dediniz/>.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2018). *Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi*, Erişim Tarihi: 25.03.2020, <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708>.
- Aygün, E., Korkut, A. ve Kiper, T. (2018). Engelli Bireyler İçin Kentsel Dış Mekânlara Erişilebilirliğin İncelenmesi: Tekirdağ Örneği. *Artium*, 6(2), 20-32.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Çelik, C. (2010). Şehrin Zamanından Zamanın Şehrine. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi-Şehir Hayatı*, 23, 29-39.
- Elmacı, D. (2019). Avrupâda Erişilebilirlik Uygulamaları: Borâs ve Cardiff Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 33-60.
- Enginöz, E. B. (2015). Erişilebilir Mimarlık. *Mimarlık Dergisi*, Dosya 381.
- Enginöz, E. B. ve Şavlı, H. (2016). Metro İstasyonlarında Engelliler İçin Erişilebilirliğin İncelenmesi. II. *Ulusal Engellileştirilenler Sempozyumu*, Konya, 112-121.
- Erdönmez, M. E. ve Akı, A. (2005). Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. *Megaron YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi*, 1(1), 67-87.
- Fernandes, J., Emanuel P., Dabaieh, M, Mateus, R. and Bragança, L. (2014). The influence of the Mediterranean Climate on Vernacular Architecture: A Comparative Analysis between The Vernacular Responsive Architecture of Southern Portugal and North of Egypt. *World SB 14 Barcelona Conference*, 1-7.

- Hall, E. (2019). "Accessibility" *In International Encyclopedia of Human Geography* (Second Edition). Elsevier. 2(1), 1-8.
- Heitzman, F. E. (2005). Universal Access in Historic Buildings. AIA, ASID. Retrieved from http://academics.triton.edu/faculty/fheitzman/ihpabroc_hure.html
- Google Earth (2020). Malatya-Balaban uydu görüntüleri.
- Karatağ, H. ve Akyıldız, N. A. (2019). Avrupa'nın Demografik Dönüşümünde Uzun Dönem Yaşlı Bakımının Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 571-596.
- Korkut, A., Kiper, T. ve Üstün Topal, T. (2017). Kentsel Peyzaj Tasarımda Ekolojik Yaklaşımlar. *Artium*, 5(1), 14-26.
- Lefebvre, H. (2007). *Rhythmanalysis- Space, Time and Everyday Life*. Elden, S., Moore G. (Ed.), Londra: Continuum.
- Lefebvre, H. (2007). *The Production of Space*. New York: Blackwell Publishing.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayınları.
- Lynch, K. (2014). *Kent İmgesi*. (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Malatya Haritası, (2020). *Malatya İlçeler Haritası*, Erişim Tarihi: 21.10.2020, <https://www.milliyet.com.tr/egitim/malatya-haritasi-malatya-ilceleri-nelerdir-malatya-ilinin-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6311205>.
- Menda, E., Balkan, N. ve Berktaş, N. (2013). *Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

PLANLAMADA EVRENSEL TASARIM İLKELERİ İLE ERİŞİLEBİLİRLİK AĞI TASARIMI, İZMİT KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ*

Gürkan ERGİN¹

Sibel ECEMİŞ KILIÇ²

Mercan EFE GÜNEY³

Öz

1997’de geliştirilen “Evrensel Tasarım İlkeleri” ve 2007 yılında gündeme gelen “Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesi” engellilere duyarlılığı şehir planlama ve kentsel tasarımın gündemine taşımıştır. Ulaşım altyapısı, toplu taşıma sistemi, yaya ve bisiklet erişimi, kentsel sosyal alt yapı alanları, kent merkez ve alt merkezlerinin konumları gibi planlama alanında üretilen kararlar kentin erişilebilirliğinin önemli belirleyicileri olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak konuya ilişkin uygulamalar ve akademik çalışmaların daha çok ergonomik standartlara temellendiği; mimari ve kentsel tasarım ölçeklerinde ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada İzmit kent merkezi örneğinde evrensel tasarım ilkeleri kentsel ölçekte ele alınarak kapsamlı, bütüncül, sürekliliği olan ve fiziksel planlama çalışmalarında kullanılabilecek somut bir altlık üretilmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak yerleşimin engellilik derecesini ortaya koyan erişilebilirlik bölgeleri haritalanmış ve değerlendirilmiştir. Kentsel ölçekte planlama çalışmalarına yön vermek ve öncelikli müdahale alan ve biçimlerini belirlemek üzere, tanımlanan alt bölgeleri birbirine bağlayan ve kentsel hareketliliğin en yoğun olarak gerçekleştiği varsayılan öncelikli erişilebilirlik ağı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Evrensel Tasarım İlkeleri, Erişilebilirlik, Kent Planlama, İzmit*

* Makale Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü eğitim programında yer alan PLN 4122 Şehir Planlama Projesi VI kapsamında Gürkan Ergin tarafından Prof. Dr. Sibel Ecemiş Kılıç ve Doç. Dr. Mercan Efe Güney danışmanlığında yapılan bitirme projesi verileri kullanılarak elde edilmiştir.

¹ Şehir Plancısı, E-posta : gurkan.rgn@gmail.com., ORCID: 0000-0002-2800-2900

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-Posta: sibel.ecemis@deu.edu.tr. ORCID: 0000-0003-3928-8462

³ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-Posta: mercan.efe@deu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8498-4796

ERGİN , G. , ECEMİŞ KILIÇ , S. , GÜNEY , M. (2020). Planlamada Evrensel Tasarım İlkeleri İle Erişilebilirlik Ağı Tasarımı, İzmit Kent Merkezi Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, “Erişilebilirlik” Özel Sayısı Cilt 1, 49-82. DOI: 10.21560/spcd.vi.818217

ACCESSIBILITY NETWORK DESIGN WITH UNIVERSAL DESIGN PRINCIPLES IN PLANNING, IZMIT CITY CENTER CASE

Abstract

The “universal design principles” developed in 1997 and the “United Nations International Convention on the Rights of Persons with Disabilities” that came to the agenda in 2007 brought sensitivity to the disabled to the agenda of urban planning and urban design. Decisions made in the field of planning such as transportation infrastructure, public transportation system, pedestrian and bicycle access, urban social infrastructure areas, the location of the city center and sub-centers appear as important determinants of the city’s accessibility. However, it is observed that the applications and academic studies related to the subject are mostly based on ergonomic standards and it is handled in architectural and urban design scales. In this study, it is aimed to create a comprehensive, holistic, continuous framework that can be used in physical planning studies by addressing the universal design principles in the example of Izmit city center. As a result, the accessibility zones that show the degree of disability of the settlement were mapped and evaluated. In order to direct the planning studies at the urban scale and to determine the priority intervention areas and types, the priority accessibility network, which connects the defined sub-regions and is assumed to be the most intense urban mobility, has been determined.

Keywords: *Universal Design Principles, Accessibility, Urban Planning, Izmit*

GİRİŞ

Kent planlamanın temelinde eşitlik, adalet, kamu yararı, bütünlük gibi toplumun tüm kesimlerinin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik ilkeler yer alır. Ancak kentlerimizin hızlı ve kontrolsüz gelişimi nedeni ile kent planları çoğunlukla gelişimi belirleyen değil, gelişimi izleyen unsurlar haline gelmiştir. Bu durum kentlerimizin sağlıklı, yaşanabilir, sürdürülebilir olma niteliklerini taşıyamamalarına neden olurken, kentlerimizi iyileştirmeye yönelik müdahaleler ise parçacı kalabilmektedir.

1997’de geliştirilen “Evrensel Tasarım İlkeleri” ve 2007 yılında gündeme gelen “Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesi” engellilere duyarlılığı şehir planlama ve kentsel tasarımın gündemine taşımıştır. Buna karşın kentlerimizde çocuk, yaşlı, engelli gibi farklı kullanıcıların erişilebilirliğine yönelik sıkıntıların ötesinde, bu sınıflamalara dâhil olmayan ve erişim kısıtı olmadığı kabul edilen diğer kullanıcılar açısından bile çoğunlukla standartlar sağlanamamaktadır.

Planlamanın temel ilkesinin eşitlik olduğu dikkate alındığında ölçeklerine bakılmaksızın tüm planlarda toplumun tüm kesimlerinin kentin kamusal alanlarına erişebilir olması; kent içinde hareket özgürlüğüne sahip olması ve barınma, çalışma, alış-veriş yapma gibi temel yaşamsal faaliyetlerini yardımsız karşılayabilmesi temel amaçlar olarak kabul edilmelidir.

Yapılan uygulamaların ve akademik çalışmaların daha çok mimari ve kentsel tasarım ölçeklerinde ele alındığı görülmektedir. Kentsel bir alanın, kullanıcının o mekânı kullanım düzeyini belirleyen yeterli genişlik, yeterli dönme alanı (genişlik), yeterli yükseklik ve boy hizası, yüzey kaplamasının özellikleri, yönlendirme ve uyarı için gereken düzenlemeler vb. etkenlere göre incelendiği çalışmalar ağırlık kazanmaktadır (Polat, 1998).

Oysaki ulaşım altyapısı, toplu taşıma sistemi, yaya ve bisiklet erişimi, kentsel sosyal alt yapı alanları, kent merkez ve alt merkezlerinin konumları gibi planlama alanında üretilen kararlar kentin erişilebilirliğinin önemli belirleyicileri olarak ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle alt ölçekteki tasarımlara yön gösterecek ilkelerin kent planları ile birlikte oluşturulması durumunda, erişilebilir kentlerin tasarlanması açısından

verimli sonuçlar alınabilecektir. Bu durum ise ağırlıklı olarak mevcut nüfusun ve erişim problemlerinin yığıldığı mevcut yerleşim alanlarında konunun ele alınması, erişimi güçlendirmeye yönelik parametrelerin belirlenmesi, bu parametrelere ilişkin mevcut duruma ilişkin analizlerin yapılmasına yönelik yöntemlerin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmayla yaşlı, çocuk, engelli vb. gibi erişime yönelik özel çözümleri gerektiren gruplar ile birlikte kentin tüm kullanıcıları için yaşanabilir bir mekân yaratmayı hedefleyen Evrensel Tasarım İlkelerini planlama ölçeğinde ele almak amaçlanmıştır. Konuya kent ölçeğinden bakılarak ve Evrensel Tasarım İlkeleri planlama ile ilişkilendirilerek kapsamlı, bütüncül, sürekliliği olan ve fiziksel planlama çalışmalarında kullanılacak somut bir altlık üretilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın amaçlarından bir diğeri de yerleşimin engellilik derecesini ortaya koyan erişilebilirlik bölgelerinin haritalanmasıdır. Çalışma sonucunda yerleşimin alt bölgelerini birbirine bağlayan ve kentsel hareketliliğin en yoğun olarak gerçekleştiği varsayılan öncelikli erişilebilirlik ağının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçlara yönelik olarak İzmit kent merkezi örneği üzerinde erişilebilirliği etkileyen unsurlar olarak tanımlanan ölçü-mesafe, konfor ve etkileşim düzeyini ölçmeye yönelik parametreler belirlenmiştir. Belirlenen parametrelere ilişkin oluşturulan puanlama sistemi ile değerlendirme yapılmış ve bu değerlendirmeler CBS aracılığı ile mekânsallaştırılmıştır.

Yol ağı üzerinde araç ve yaya sayımları, yol ağı üzerindeki yaya ve taşıt yüzeylerinin ölçüleri, mekân kullanıcısının kent belleğini meydana getiren yere özgü davranış ve tercihleri, çevrenin kalitesinin hareketliliğe algısal olarak kattığı potansiyel vb. veriler farklı meslek gruplarının katılımı ve yerinde gözlem/anketlerle elde edilebilecek veriler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu tür yeni veriler oluştuğça bu sistemle bütünleştirilmesi ve değerlendirmenin daha kapsamlı hale gelmesi mümkün olabilecektir. Bir başka deyişle bu çalışmaya veri bulunmaması nedeni ile eklenemeyen bazı göstergeler, daha sonraki çalışmalarda eklenerek çalışmanın kapsamının geliştirilmesi sağlanabilecektir.

TEORİK ÇERÇEVE

Erişilebilirlik 1959 yılında kullanılmaya başlanan, farklı tanımları olmakla beraber “belirli bir ulaşım sistemi kullanarak herhangi bir arazi kullanımına ulaşım kolaylığı sağlanmasını” (Dalvi ve Martin, 1976) ifade eden bir kavramdır. Kentte yaşayan her bireyin, kent içerisindeki tüm kentsel mekânlarına ve olanaklarına ulaşması, kamusal hizmetleri alabilmesi ve kamusal yaşam içerisine girebilmesi erişilebilirlik olarak değerlendirilmektedir (Alkan Meşhur ve Tekin, 2018). Ayrıca erişilebilirlik fiziki olarak bir arazi kullanıma ulaşma anlamı dışında ekonomik ve sosyal faktörler gibi çok çeşitli ve farklı değişkenleri de içermektedir. Yine erişilebilirlik; herkesin tüm hak ve hizmetlerden eşit koşulda, bağımsız bir şekilde faydalanabilmesi (Özgül, 2015), yaşamın tüm alanlarına tam ve etkin katılımın vazgeçilmez aracı olarak tanımlanabilir. Erişilebilirliği zorlaştıran tüm unsurlar ise bariyerler olarak değerlendirilebilir. Erişilebilirlik ve bariyerler kavramlarının her ikisi de bireysel, sosyal ve mekânsal faktörleri içeren karışık fenomenlerdir (Lid, 2014).

Sosyal ve toplumsal hayata katılabilmeleri için başta engelliler olmak üzere herkese eşit fırsatlar sağlanması gerektiği pek çok alanda olduğu gibi kent planlama alanında da gündemde olan konulardandır. Engellilerin sosyal katılımın önünde çok sayıda engelle karşılaştığı ve bu engellerin çoğunun, engelli bireylerin erişimini engelleyecek şekilde fiziksel ve sanal alanların inşasından kaynaklandığı bilinmektedir. Yerleşimlerin tüm insanlar tarafından olabildiğince esnek ve kullanılabilir olacak şekilde tasarlanması (yani Evrensel Tasarım) ise tercih edilen çözümdür (Gossett, Gossett vd. 2009).

Evrensel Tasarım, engelli bireylere veya toplumun herhangi bir bölümüne yönelik ayrımcı çözümlere fikir olarak karşı çıkmakta, toplum içerisinde bulunan her bireyin kentsel kullanım alanlarını eşit koşullarda kullanabilmesine vurgu yapmaktadır (Tandoğan, 2017). Evrensel Tasarım disiplinler arası bir yaklaşım içerir. Soyut bir kavram olmanın ötesinde kullanılabilirliği odaklanan pratik bir tasarım stratejisidir (Lid, 2014). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesi ürünler, ortamlar, programlar ve hizmetlerin farklı kişiler tarafından kullanılabilir olmasına gönderme yapar. Diğer bir deyişle tüm vatandaşlar için topluma katılımı eşitlik temel amaçtır.

Çeşitliliği destekleyen (Audirac, 2008), yaş, cinsiyet, sınıf veya yeteneklerden bağımsız olarak, farklı fiziksel, zihinsel, bilişsel engellere sahip bireyler dâhil (Lid, 2014) tüm kullanıcıları kapsayan bir tasarım felsefesidir. Bu yönleri ile kapsayıcılık (tüm kesimleri kapsama) ve eşitlik (tüm kesimlere eşit fırsatlar sunma) kavramı tanımlayan temel niteliklerdir.

Evrensel Tasarım, “ürünlerin ve ortamların mümkün olan en geniş kapsamda, adaptasyona veya özel tasarıma ihtiyaç duyulmadan tüm insanlar tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanması” şeklinde çevresel kapsayıcılığı temsil etmektedir (Gray, Zimmerman ve Rimmer, 2012). Evrensel Tasarım Stratejisi, insanlar ve çevre arasındaki etkileşimle nasıl başa çıkılacağına dair bütünsel bir yaklaşım sunar (Nasar ve Evans-Cowley, 2007)

Özetle geleneksel olarak kent planlama alanında daha çok farklı arazi kullanımlar arasındaki bağlantıyı sağlamaya yönelik olarak düzenlenen ulaşım sisteminin (yaya ve taşıt) etkinliği erişilebilirlik kapsamında ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Bu kapsamda kamusal alanların dengeli dağılımı, bu kullanımlar ile yaşam alanları arasında güçlü/güvenli bağlantılar ile ulaşılabilirliğin sağlanması, uygun yürüme mesafelerinde ortak kullanım alanlarının düzenlenmesi gibi mekânsal nitelikte parametrelere dayanan yaklaşımlar planlama sistemi içinde yer bulmuştur. Geleneksel yaklaşımda planlama ve tasarım alanında erişilebilirlik konusundaki çalışmalar iki farklı popülasyon türü olduğunu kabul eder: normal nüfus ve normallikten uzaklaşan nüfus, yani engelli insanlar. Bir yandan engelli nüfusun erişim olanakları arttırılmaya çalışılırken, diğer yandan bir ayrımcılık sözkonusudur.

Buna karşılık, “Evrensel Tasarım”, farklı özellikleri ve yetenekleri temsil eden bireylerden oluşan tek bir popülasyon olduğu ilkesine dayanmaktadır. Nihayetinde, erişilebilirlik ve evrensel tasarım arasındaki fark, demokrasi ve vatandaşlar arasında eşitlikle ilgilidir. Çocuklar ve yetişkinler, yaşlılar, erkekler ve kadınlar, farklı milletlerden insanlar vb. herkes için tasarımı kapsar. Avrupa ülkelerinde daha popüler olan “herkes için tasarım” kavramı ile örtüşür (Iwarsson & Ståhl, 2003). Evrensel tasarım, tüm çevre ve ürünlerin yaş, beceri ve durum farkı gözetmeksizin pek çok kişi tarafından kullanılabilmesini olanaklı kılan ve bütünselleşme sağlayan bir tasarım yaklaşımıdır (Baykan, 2015). Bir başka farkta kullanım alanlarına erişim kadar, toplum yaşamına dahil olmanın

erişilebilirlik kapsamında değerlendirilir hale gelmesidir. Bu bakış açısı kişilerin toplumsal hayata ve kullanım alanlarına erişimi sadece fiziksel olarak erişmek ile açıklanmaz ve bunun önündeki tek engelin fiziksel bariyerler olduğu kabulünden uzaklaşılır. Tüm bu bakış açısı “erişilebilirlik” kavramının kapsamını genişletmiş ve farklılaştırmıştır.

Evrensel Tasarımın farklı ölçeklere (bölge, kent, mahalle, bina, ürün vb.) uyarlanabilir stratejik bir çerçeve sunması toplumun tüm kesimlerini kapsayan eşitlikçi yaklaşımı ile kent planlama disiplini açısından da etkin bir çerçeve sunmaktadır. Bu çalışma ile Evrensel Tasarım İlkelerinin kentsel ölçekte ele alınması ve öncelikli erişilebilirlik ağının belirlenmesine yönelik analizler ve değerlendirmelere ilişkin bir çerçeve oluşturulması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

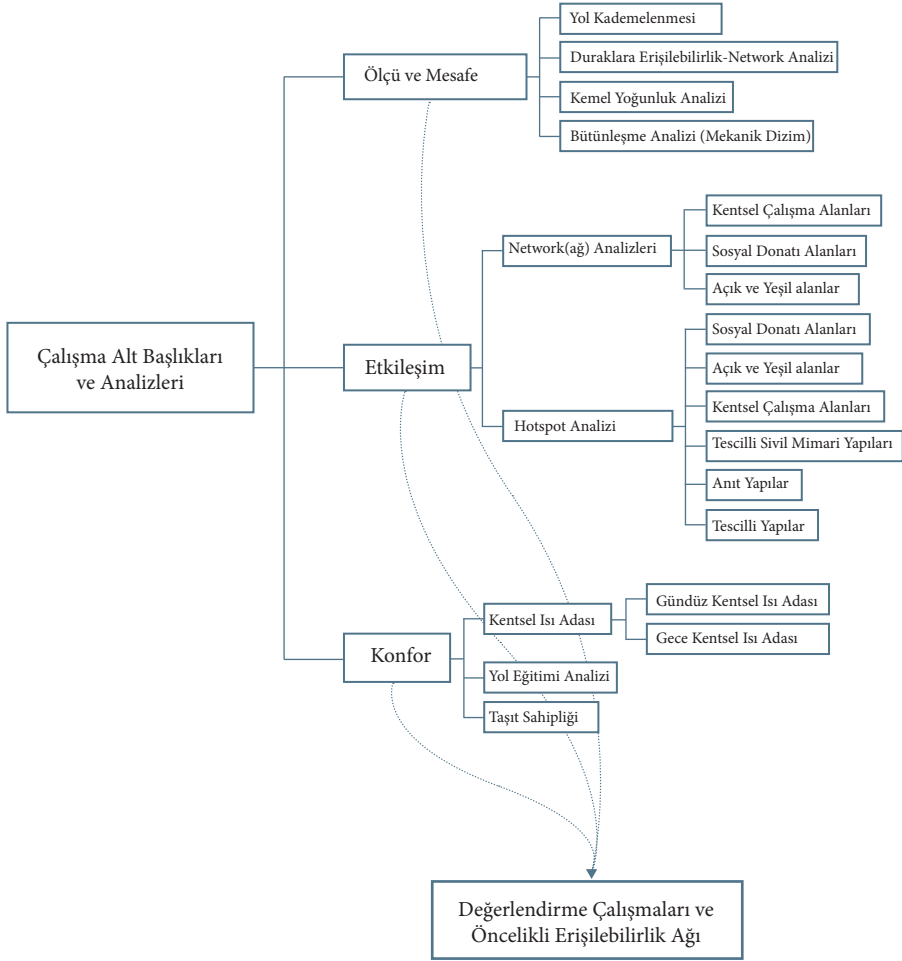
1997 yılında Kuzey Carolina Eyalet Üniversitesi'nde mimarlar, ürün tasarımcıları, mühendisler ve çevre tasarımı araştırmacılarından oluşan bir çalışma grubu tarafından Evrensel Tasarıma ilişkin yedi ilke belirlenmiştir. Bu yedi ilke eşitlikçi kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hata için tolerans, düşük fiziksel çaba, kullanıma uygun ölçek ve mekân olarak açıklanmaktadır (Story, 2001).

Sınmaz (2018) kentsel mekanda “mekân dizim” (space syntax) analiz yöntemlerinden olan bütünleşme (integration) analizinin yapılarak üzerine o yerleşimdeki yere özgü unsurların eklenmesiyle öncelikli erişilebilirlik ağının ortaya çıkarılmasını önermiştir. Yine Sınmaz (2018) tarafından Evrensel Tasarım İlkelerinin fiziksel planlama sürecine dâhil edilmesinde bu ilkelerin ölçü ve mesafe, konfor ve etkileşim başlıkları altında birleştirilebileceği kabul edilmiştir. Eşitlikçi, adil kullanım ve düşük fiziksel çaba ilkeleri tasarımda uygun “ölçü ve mesafe” değerleriyle; esnek kullanım ve hata toleransı ilkelerinin “konfor” düzeyi yüksek mekânların sunulmasıyla; basit ve sezgisel kullanım ve algılanabilir bilgi ilkeleri insan-mekân ve insan-insan arasındaki “etkileşim” potansiyeli yüksek mekânların üretilmesiyle ilişkili olduğu değerlendirilmiştir. Öncelikli erişilebilirlik ağının üç alt başlıkla ilgili olacak çeşitli parametlerle incelenerek değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu makalede Sınmaz'ın yapmış olduğu çalışmalar değerdendirilerek doğrudan öncelikli erişilebilirlik ağının tespitinde bu parametrelerin kullanılmasının daha sağlıklı sonuçlar üretileceği düşünölmüştür. Bu doğrudan parametrelerin her biri için hangi analizlerin yapılacağı tespit edilmiş ve bu analizler üç alt başlık olan ölçü ve mesafe, konfor ve etkileşim düzeyi altında sınıflandırılmıştır (Şekil 1).

CBS ortamında gerçekleştirilen her bir analiz, ortaya çıkan sonuçlara göre kendi içinde sınıflara ayrılarak puanlandırılmıştır. Yukarıda bahsedilen üç alt başlık altında puanlandırılmış analizler için toplam puanlar elde edilmiştir. Elde edilen toplam puanlar yeniden sınıflandırılmış ve buna göre her bir alt başlığa ait erişilebilirlik bölgeleri oluşturulmuştur. Bu bölgeler ve yol ağının toplam puanına göre öncelikli erişilebilirlik aksı tespit edilmiştir.

Evrensel tasarım sonuç ürün kadar sürecin kendisine de odaklanır. Bu nedenle katılım, süreklilik, sürdürülebilirlik kavramları da erişilebilirlik ağının tespitinde önem taşır. Ancak bu parametrelerin araştırmaya dâhil edilmesi uzun periyotta, kurumsal bir yapılanma ile izleme ve değerdendirmeleri gerektirmektedir. Yol ağı üzerinde araç ve yaya sayımları, yol ağı üzerindeki yaya ve taşıt yüzeylelerinin ölçüleri, mekân kullanıcısının kent belleğini meydana getiren yere özgü davranış ve tercihleri, çevrenin kalitesinin hareketliliğe algısal olarak kattığı potansiyel vb. veriler farklı meslek gruplarının katılımı ve yerinde gözlem/anketlerle elde edilebilecek veriler çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak belediyeler gibi yerel kamusal hizmetleri yapmak ve sürdürmekle sorumlu kurumların, evrensel tasarım ilkeleri doğrudanında belirleyeceği ve sürekli olarak izleyebileceği diğer parametreleri bu sistem ile bütünleştirilmesi olanağı bulunmaktadır. Bu tür yeni veriler oluştukça bu sistemle bütünleştirilmesi ve değerdendirmenin daha kapsamlı hale gelmesi sağlanabilecektir.

Şekil 1. Evrensel tasarım ilkelerinin fiziksel planlama sürecine uyarlanabilecek unsurlarına ilişkin belirlenen analizler

EVRENSEL TASARIM İLKELERİNİN PLANLAMA SÜRECİNE UYARLANMASINA YÖNELİK ANALİZLER

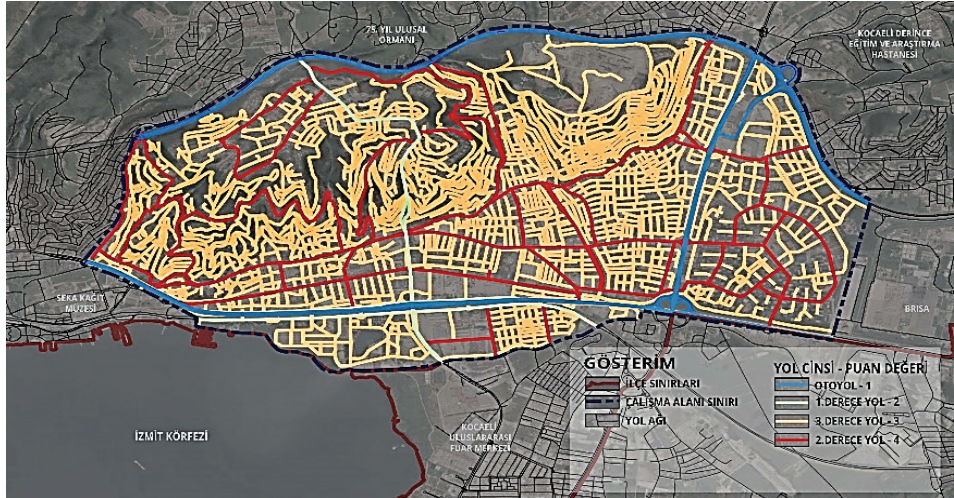
Evrensel Tasarım İlkelerinin planlama sürecine uyarlanmasına yönelik olarak üç temel stratejik eksen (ölçü ve mesafe, etkileşim, konfor) belirlenmiş olup, her bir ekseninde belirlenen parametreler ile ulaşım ağının erişilebilirlik açısından durumunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Ölçü ve Mesafe Analizleri

Ölçü ve Mesafe çalışmanın üç temel stratejik ekseninden biri olup tasarımda uygun ölçü ve mesafelere karşılık gelmektedir. Ulaşım ağının ideal ölçü ve mesafe değerlerine uygunluk düzeyiyle ilgili olarak:

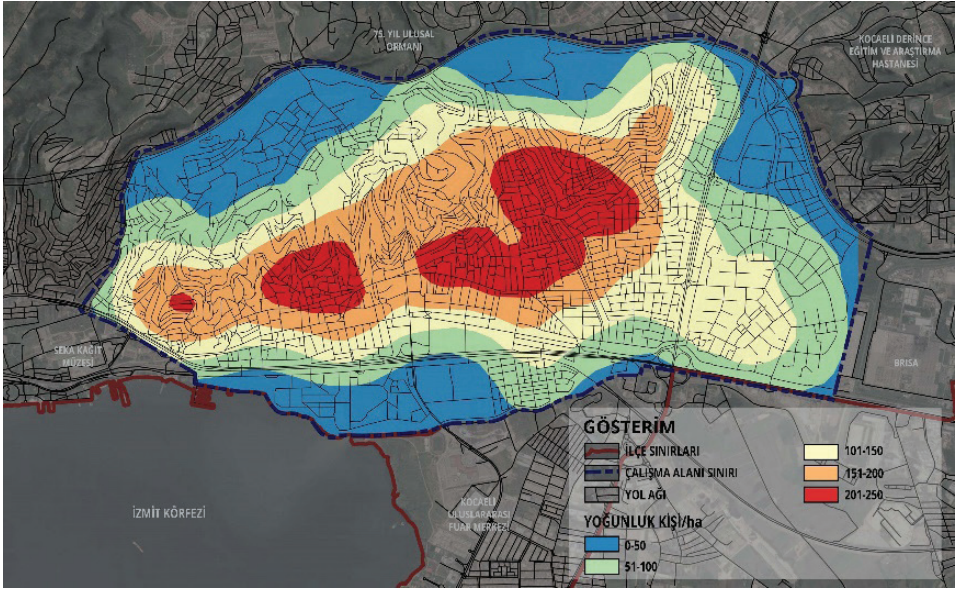
- Erişilebilirlik ağının taşıt yollarıyla kesişme düzeyi, yol kademelenmesi verisi kullanılarak yapılmıştır.
- Ağ üzerinde toplu taşıma duraklarının konumuyla ilgili olarak network analizi yapılmıştır.
- Kernel metoduyla nüfus yoğunluğu analizi yapılmıştır.
- Yolların kesişim düzeylerinin ötesinde kesişim açıları, kesişim sıklığı ve bağlantı sayılarına göre analiz edilerek yaya ve taşıt hareketliliğinin ağ üzerinde nerede yoğunlaştığını ortaya koyan mekân dizim (space syntax) yöntemi ile bütünleşme (integration) analizi gerçekleştirilmiştir.

Yaya erişilebilirliği temel alınarak mevcut yol kademelenmesi puanlanmıştır. Kentsel hareketliliğin çalışma alanının ölçeği dikkate alındığında en yoğun olarak 2. Derece yollar üzerinde gerçekleştiği kabul edilmiş ve en yüksek puan bu yollara verilmiştir. Onu sırayla 3. Derece yollar olan servis yolları, 1. Derece yollar ve son olarak otoyollar takip etmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Yol Kademelenmesi (QGIS Uygulaması Kullanarak Elde Edilen Openstreetmap Yol Ağı Sınıflandırması Verileri, İmar Planları ve Google Earth Uydu Görüntüleri Kullanılarak Oluşturulmuştur,2020)

olan noktaların birbirlerine göre konumlarını değerlendirerek bölgeleme yapılmıştır. Nüfusun dağılımını buna göre gerçekleştiren analizin yüksek yoğunluklu olarak gösterdiği bölgelerdeki yol ağının daha yoğun kullanılacağı varsayımı doğrultusunda bu bölgelerden daha az yoğun bölgelere geçiş oldukça puan değeri de düşecek şekilde yol ağı puanlandırılmıştır (Şekil 4). Analizde de görüldüğü üzere çalışma alanının merkez bölgesi nüfus olarak yoğun olup çeperlere doğru gidildikçe bu yoğunluk düşmektedir.

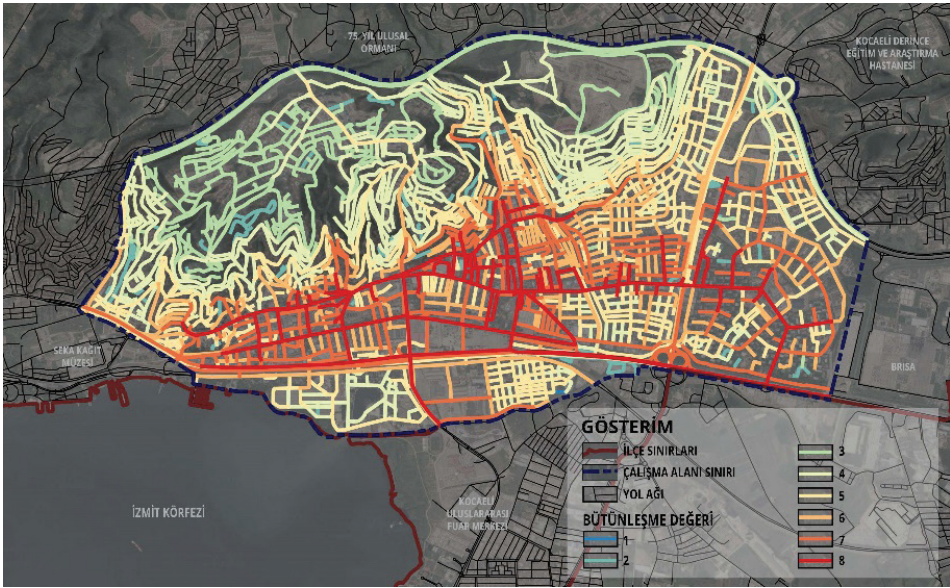
Şekil 4. Yoğunluk Analizi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Ulaştırma Dairesi Başkanlığı Yerde Bilgi/Belge Sağlanması Yoluyla Temin Edilen Verilerle Oluşturulmuştur. Görüşme Tarihi: Şubat, 2020)

Kentsel mekânlarda mekân diziliminin kullanımı, tasarlanan mekânın kullanıcı tarafından algılanabilirliğini test etmekte, kentsel mekânları oluşturan yapı adaları arasındaki aks sisteminin düzen ve farklılıklarına göre mekânın morfolojik düzendeki formu, biçimi, düzeni, bağlantıları, okunabilirliği ile ilişkili bulgular ortaya koymaktadır (Küçükyağcı ve Yıldız, 2019, s.77).

Mekân Dizimi (Space Syntax) yönteminin en önemli kavramı olan “bütünleşme”, kentlerin ızgara biçimine dönüşen yapı adası sistemindeki en küçük ve en büyük potansiyel hareket doğrularının üst üste getirilmesiyle

oluşmuş bir yöntemdir. Her doğrunun yerel sisteme ve bütün sisteme entegrasyonu (bütünleşmesi) hesaplanarak, bir kentsel ızgara sistemi analiz edilebilir, hareketlilik önceden tahmin edilebilir ve aynı zamanda şimdiki hareketliliğini açıklayacak veriler üretilebilir (Şıkoğlu ve Arslan, 2015, s.13).

Çalışma alanında mekan dizim analizlerinden olan bütünleşme (integration) analizi yapılmış ve bütünleşme değerine göre puanlama gerçekleştirilmiştir. Buna göre kırmızı renkten mavi renge doğru gidildikçe bütünleşme değeri azalmaktadır. Bütünleşme değeri bir yol segmentinin o yol ağı içerisindeki önem derecesini gösterdiğinden, kentsel hareketliliğin bu segmentler üzerinde yoğunlaştığı değerlendirilmektedir. Analizden de görüldüğü üzere en yüksek bütünleşme değeri alan segmentler, kentin ticaret bölgeleri ve aksının bulunduğu yollardır (Şekil 5).

Şekil 5. Bütünleşme Analizi

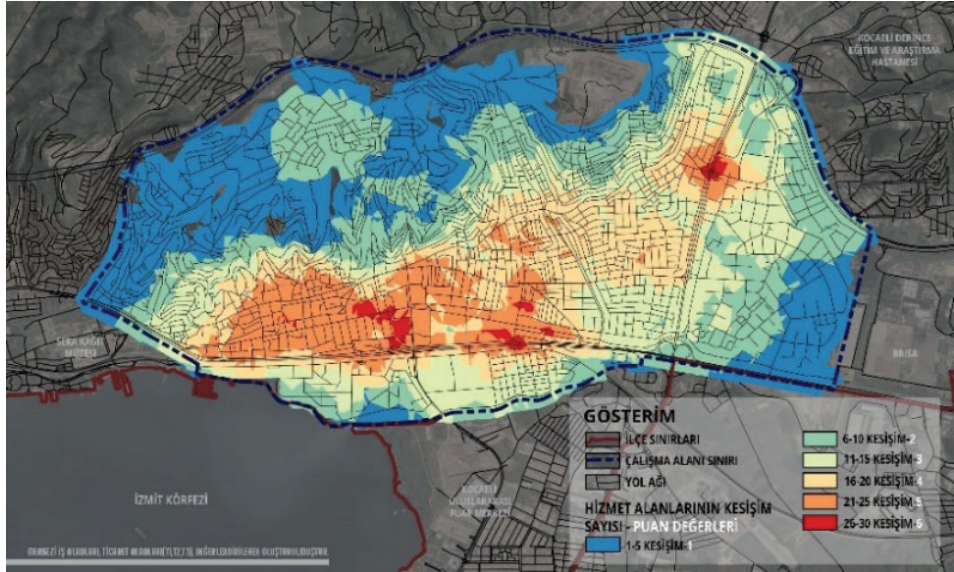
Etkileşim Analizleri

Etkileşim çalışmanın üç temel stratejik ekseninden biri olup tasarımda basit ve sezgisel kullanıma ve algılanabilirliğe karşılık gelmektedir. Plan kararlarıyla belirlenmiş kamusal alan ve kullanımların yarattığı etkileşim potansiyelinin bir ölçüsüdür.

Ulaşım ağının kamusal kullanım alanları ile etkileşim düzeyi ile ilişkili olarak:

- Kamusal alanların yol ağını ile etkileşimine yönelik olarak network analizi yapılmıştır. Network analizleri açık ve yeşil alanlar, kentsel çalışma alanları ve sosyal donatı alanları için ayrı ayrı yapılmıştır.
- Kentin merkeziliğinin yarattığı etkileşim potansiyelinin ölçülmesi için Hot Spot analizi gerçekleştirilmiştir.

Merkezi iş alanları ve ticaret alanları (T1, T2, T3) değerlendirilerek yol ağı üzerinden maksimum, 1000 m tolere edilebilecek yürüme mesafesinde (Ersoy, 2015) gerçekleştirilen network analizi ile beraber GIS ortamında oluşturulan hizmet alanı geometrileri kesişme sayılarına göre derecelendirilmiştir. Bu derecelendirilmiş alanlar tematik haritalara dökülmüş ve en yoğun kesişim bölgelerinden en az kesişimin olduğu alanlara doğru azalacak şekilde yol ağı puanlanmıştır. Çalışma alanının güneyinde bulunan bir çekirdek bölge etrafında bu kesişmelerin kademeli olarak azaldığı görülmüştür (Şekil 6).

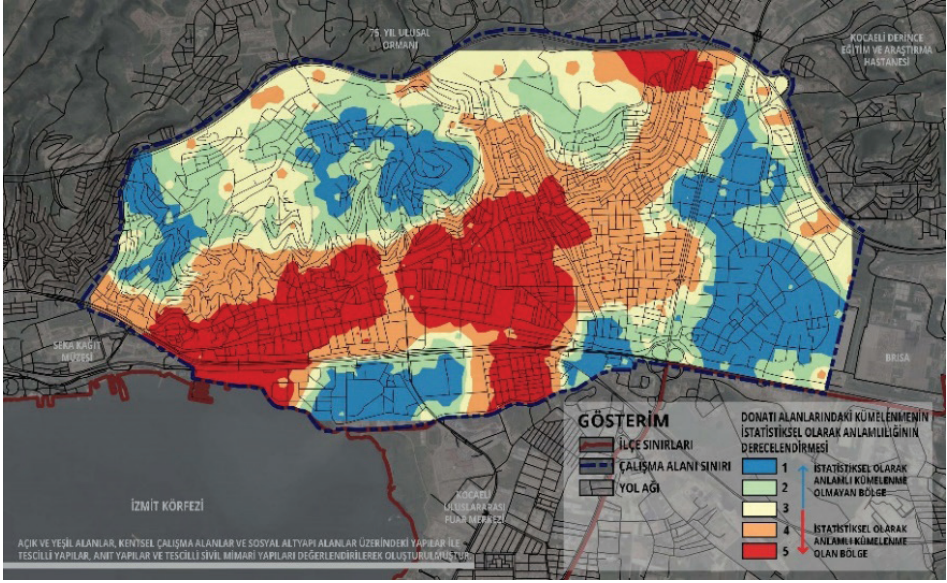

Şekil 6. Kentsel Çalışma Alanları-Network Analizi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. İmar Ve Şehircilik Daire Başkanlığı. Şehir Planlama Şube Müdürlüğü Yerinde Bilgi/Belge Temin Etme Yoluyla Alınan Verilerle Oluşturulmuştur. Görüşme Tarihi:Ekim 2019)

Sosyal altyapı alanları değerlendirilerek yol ağı üzerinden maksimum, 500 m tolere edilebilecek yürüme mesafesinde (Ersoy, 2015) gerçekleştirilen network analizi ile beraber GIS ortamında oluşturulan hizmet alanı geometrileri, kesişme sayılarına göre derecelendirilmiştir. Bu derecelendirilmiş alanlar tematik haritalara dökülmüş ve en yoğun kesişim bölgelerinden en az kesişimin olduğu alanlara doğru azalacak şekilde yol ağı puanlanmıştır. Çalışma alanının güneydoğusunda bulunan bölgede kesişmelerin yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 7).

Kentsel açık ve yeşil alanların değerlendirilerek yol ağı üzerinden maksimum, 500 m tolere edilebilecek yürüme mesafesinde (Ersoy, 2015) gerçekleştirilen network analizi ile beraber GIS ortamında oluşturulan hizmet alanı geometrileri kesişme sayılarına göre derecelendirilmiştir. Bu derecelendirilmiş alanlar tematik haritalara dökülmüş ve en yoğun kesişim bölgelerinden en az kesişimin olduğu alanlara doğru azalacak şekilde yol ağı puanlanmıştır (Şekil 8). Çalışma alanının güneybatısında açık ve yeşil alanların yoğunlaşma gösterdiği görülmekle beraber kentin yeşil alanlarının hizmet alanları kesişimlerinin güney-kuzey hattında lineer bir şekilde uzandığı da gözlemlenmektedir. Kentsel çalışma alanları, sosyal altyapı alanları ve kentsel açık ve yeşil alanların network analizleri sonuçları puanlanırken her biri için ortak olarak bu kentsel kullanımların hizmet yoğunluğunun arttığı alanlarda hizmete erişilebilirliğin yüksek olduğu; dolayısıyla bu alanlarda etkileşim potansiyelinin de yüksek olduğu varsayımında bulunulmuştur.

Hot Spot analizi Arcmap programının gruplama analizlerinden birisi olup girdi olarak alınan noktasal verilerin birbirine göre konumları ve eğer tanıtılırsa bu verilerin değişkenlerini temel alarak mekânda gözle algılanamayacak ilişkilerin çözümlenmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda kentsel çalışma alanları, sosyal altyapı alanları üzerinde kalan tüm yapılar bir nokta verisi olarak girdiye dönüştürülmüştür. Bunlara ek olarak anıt yapılar, tescilli sivil mimari örnekleri ve tescilli yapılar da kentin tarihi altyapısını şekillendirmesi dolayısıyla girdi olarak kabul edilerek analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları kırmızı renkle haritalandırılmış bölgelerin en yüksek istatistiki değerle anlamlı bir kümelenme yarattığını göstermekle beraber bu istatistiki olarak anlamlılık sarı renge doğru gidildikçe azalmaktadır. Sarıdan mavi renkli alanlara doğru gidildikçe istatistiki olarak kümelenmenin anlamlı olmadığı görülmektedir. Yani kırmızı alanlar en yüksek olasılıkla anlamlı kümeler iken mavi alanlar en yüksek olasılıkla istatistiksel olarak anlamsız kümelerdir. Bu durum bize kentin kırmızı ile gösterilen bölgelerinin karma kullanımın olduğu merkezi bölgeler olduğunu gösterirken mavi ile okunan bölgelerde arazi kullanımların mekânsal olarak anlamlı bir kümelenme içinde olmadığı sonucunu göstermektedir. İstatistiksel olarak anlamlı kümelenmenin olduğu alanlarda etkileşim değerinin yüksek olduğu varsayılarak yol ağının puanlandırılması kırmızıdan maviye doğru gittikçe azalan değerlerle gerçekleştirilmiştir (Şekil 9).

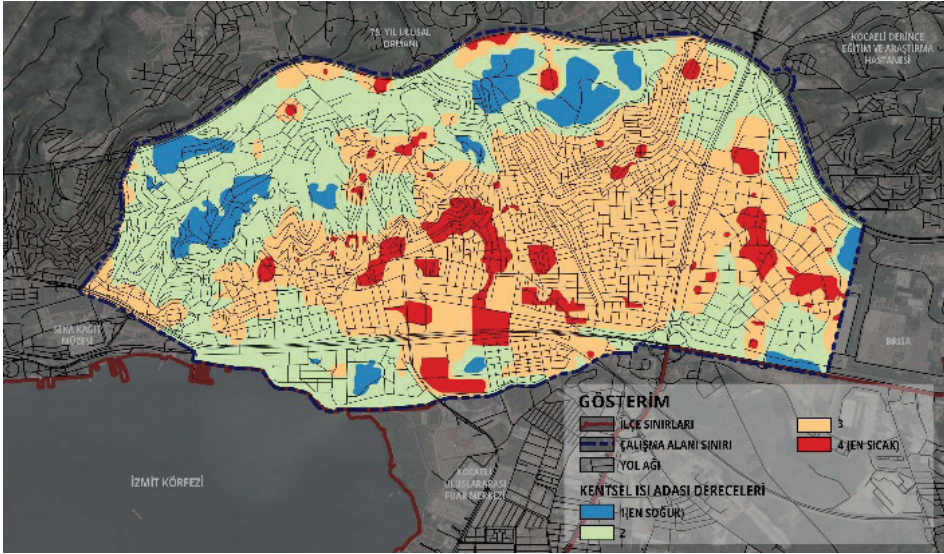
Şekil 9. Hot Spot Analizi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. İmar Ve Şehircilik Daire Başkanlığı. Şehir Planlama Şube Müdürlüğü Yerinde Bilgi/Belge Temin Etme Yoluyla Alınan Verilerle Oluşturulmuştur. Görüşme Tarihi: Ekim 2019)

Konfor Analizleri

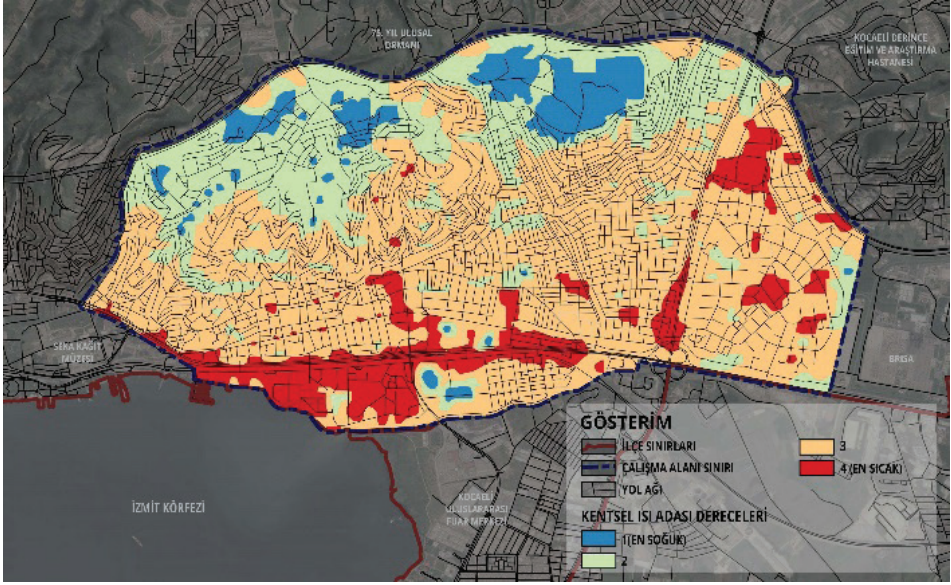
Konfor, çalışmanın 3 temel stratejik ekseninin sonucunu olup, mekân kullanımındaki rahatlık kolaylık ve güvenlik potansiyelini göstermektedir. Ulaşım ağının konfor düzeyiyle ilgili olarak:

- Erişilebilirlik ağının iklim koşullarına uygunluk düzeyi, ağ üzerindeki kentsel ısı adası haritaları ile ele alınmıştır.
- Araç sahipliğinin yoğun olduğu alanlarda taşıt hareketliliğinin yoğun olacağı ve bunun yayalar için güvenlik tehdidi oluşturduğu varsayımıyla taşıt sahipliği analizi gerçekleştirilmiştir.
- Ulaşım sisteminin biçimlenişini önemli ölçüde etkileyen eğim farklılıkları göz önünde bulundurularak eğim analizi de konfor alt başlığı altında değerlendirilmiştir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından oluşturulan “Kentsel Dönüşüm Master Planı Araştırma Raporu” kapsamında yüzey sıcaklarının tespiti için kullanılan görüntülerin uydu geçiş tarihlerinde ve saatlerinde (14.08.2015 ve 31.08.2015) İzmit merkezde 47 noktada gece ve gündüz mobil ölçümler gerçekleştirilmiş, ısı haritalarının oluşturulmuştur (Şekil 10,11). Gündüz Isı Adasının oluşumunda ilk değerlendirmelere göre temel etkenin çok ısınan geçirimsiz yüzeyler, rüzgâr etkisinin ulaşmadığı iç kesimlerdeki yoğun yapılaşma ve güneşlenme oranı yüksek güney yamaçlarla ilgili olduğu söylenebilir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, bt).

Şekil 10. Gündüz Kentsel Isı Adası (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi). İmar Ve Şehircilik Daire Başkanlığı. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Planlama Şube Müdürlüğü. Kentsel Dönüşüm Master Planı Araştırma Raporu, Sayfa:202 Şekil 195. İzmit Merkezi (Landsat 8) Gündüz Kentsel Isı Adaları Çalışması Sayısallaştırılarak Oluşturulmuştur, 2020)

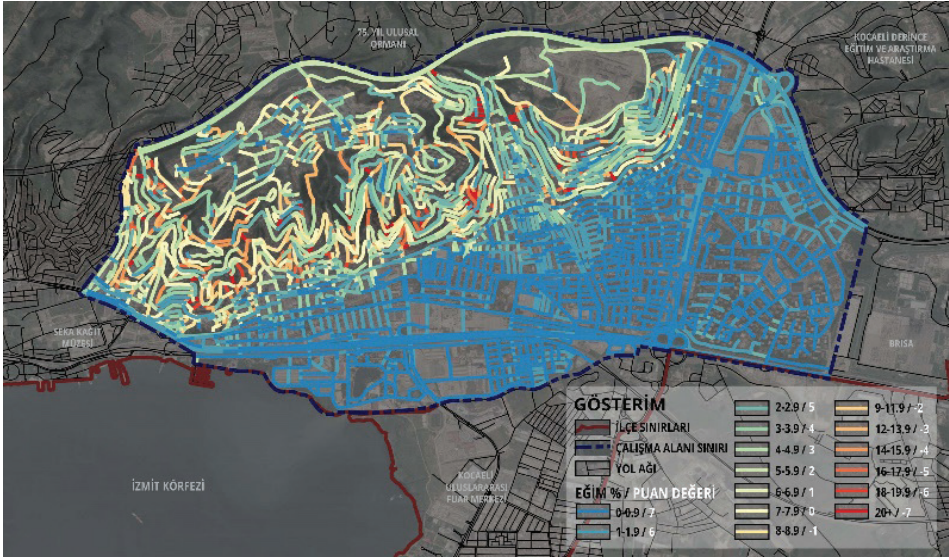
Şekil 11. Gece Kentsel Isı Adası (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. İmar Ve Şehircilik Daire Başkanlığı. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Planlama Şube Müdürlüğü. Kentsel Dönüşüm Master Planı Araştırma Raporu, Sayfa:202 Şekil 195. İzmit Merkezi (Aster) Gece Kentsel Isı Adaları Çalışması Sayısallaştırılarak Oluşturulmuştur, 2020)

Gece Isı Adasının oluşumunda yoğun trafik yüküne sahip yolların etkili olduğu düşünülmektedir. Sahil kesiminde denizden karaya sıcak hava akımı ve su (yapay göl) varlığı nedeniyle bu alanlardaki yüzeylerin yeterince soğuyamadığı ve Isı Adası olarak ortaya çıktıkları değerlendirilmektedir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, bt).

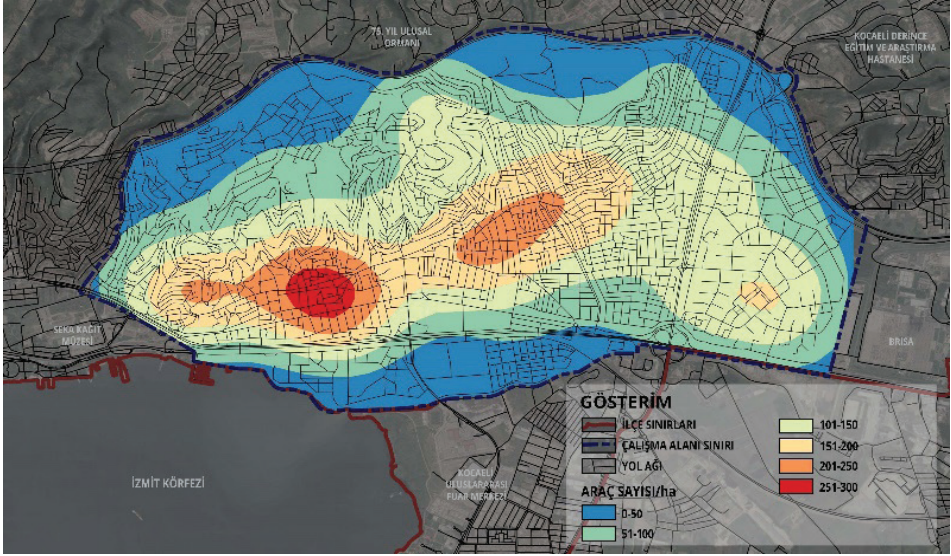
Eğim analizi Arcmap programı yardımıyla sayısal yükseklik modelinden her bir yol segmentine ait en yüksek ve en düşük yükseklik değerlerinin çekilerek bunların farkının o segmentin uzunluğuna oranlanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bedensel engelli bir vatandaşın dışardan bir yardım almadan rahatlıkla hareket edebileceği maksimum eğim oranı olan %6'lık eğimden daha düşük eğimli alanlar artı puan alırken daha yüksek eğimli alanlar eksi puan almıştır (Şekli 12).

Yoğunluk analizinde olduğu gibi Kernel yöntemiyle gerçekleştirilen araç sahipliği analizinden görüldüğü üzere çalışma alanının merkez bölgesinde

taşıtlı sahipliliği yüksektir ve çeperlere doğru gidildikçe azalmaktadır. Taşıtlı sahipliliğinin taşıtlı hareketliliği yaratacağı ve bunun yaya güvenliğini tehdit ettiği kabulüyle taşıtlı sahipliliği ve konfor ters orantılı olarak değerlendirilmiş ve sınıflandırılarak puanlanmıştır (Şekil 13).

Şekil 12. Eğim Analizi (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi. İmar Ve Şehircilik Daire Başkanlığı. Şehir Planlama Şube Müdürlüğü Yerinde Bilgi/Belge Temin Etme Yoluyla Alınmış İzohips Çizgileri Verisinden Elde Edilen Sayısal Yükseklik Modeliyle Oluşturulmuştur. Görüşme Tarihi: Ekim,2019)

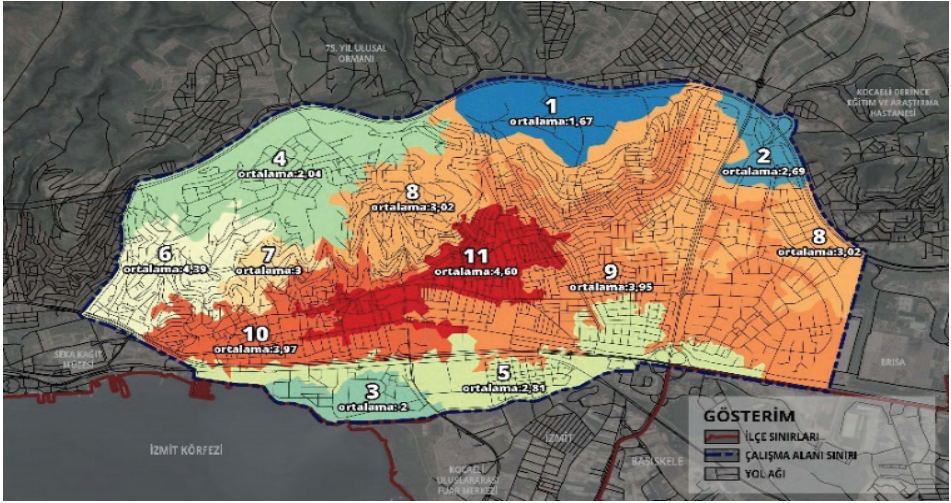
Şekil 13. Araç Sahipliliği (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Ulaştırma Dairesi Başkanlığı Yerinde Bilgi/Belge Sağlanması Yoluyla Temin Edilen Verilerle Oluşturulmuştur. Görüşme Tarihi: Şubat, 2020)

DEĞERLENDİRME

Her bir stratejik alt başlık altında gerçekleştirilen analizlerin toplam puanlarıyla o stratejik alt başlığa ait ayrı toplam puanlar ve nihayetinde tüm stratejik başlıkların birleştirilmesiyle de ayrı bir toplam puan hesaplanmıştır. Bu puanlara göre her bir stratejik alt başlık ve bunların sentezine ilişkin bölgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

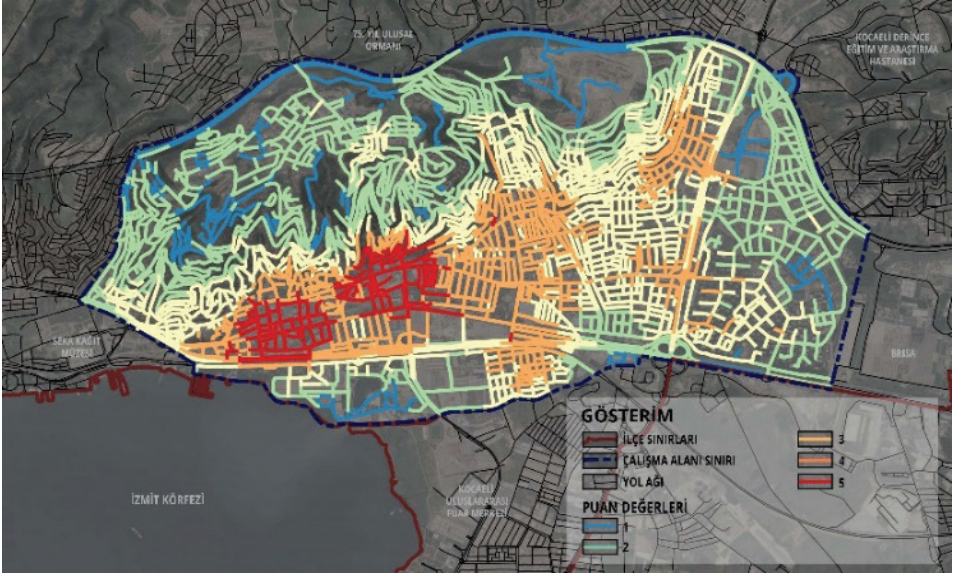
Bölgeleme çalışması yapılırken puanlanarak sınıflandırılmış her bir yol segmenti çizgi veri tipinden nokta verisine dönüştürülmüştür. Nokta veriler de Thiessen Poligonlarına çevrilmiştir. Böylece çizgi verisi şeklinde olan yol ağı poligonlara dönüştürülmüş ve birbirine sınırı olan dört poligonu baz alarak gruplama analizi gerçekleştirilmiştir. Oluşan her bir bölgeye ait sınıflandırılmış segment puanı ortalamaları analiz üzerinde gösterilmiştir.

Yapılan analizler ve bu analizlerin puanlanıp sınıflandırılması ile elde edilen ölçü ve mesafe toplam puanı sınıflandırması Şekil 14'de gösterildiği gibidir. Her bir segmentin çok geniş bir aralıkta puanlar almış olması nedeniyle elde

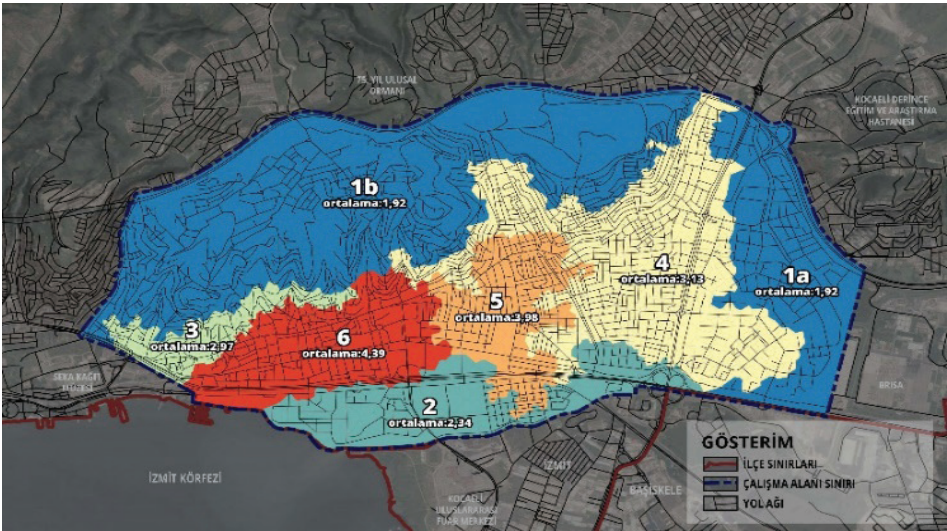

Şekil 15. Ölçü ve Mesafe Bölgeleri

Yapılan analizler ve bu analizlerin puanlanıp sınıflandırılması ile elde edilen etkileşim toplam puanı sınıflandırması Şekil 16'da gösterildiği gibidir. Toplam puanlar 2-18 arasında değişmekte olup ilk ve son grup 4'erli ve diğer gruplar 3'erli olacak şekilde 5 sınıfa ayrılarak gösterilmiştir. Bu sınıflandırma sonucu Şekil 17'de görülen etkileşim bölgeleri elde edilmiştir. Etkileşim bölgeleri incelendiğinde kentin ticari, kültürel ve yönetsel merkezi konumunda olan ve karma kullanımın olduğu merkez bölgesinin en yüksek ortalama değeri, mavi renkli 1a ve 1b bölgelerinin en düşük ortalama değerleri aldığı görülmektedir. Bunun sebebi kentsel donatıların bu bölgelerde dağınık olması ve anlamlı kümelenmelerin oluşmamasıdır.

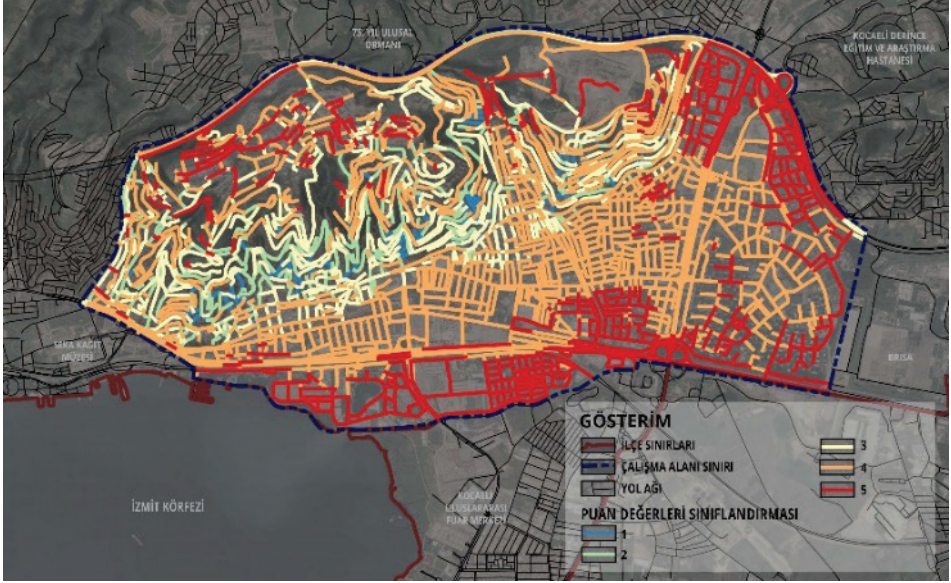
Şekil 16. Etkileşim Toplam Puan Sınıflandırması

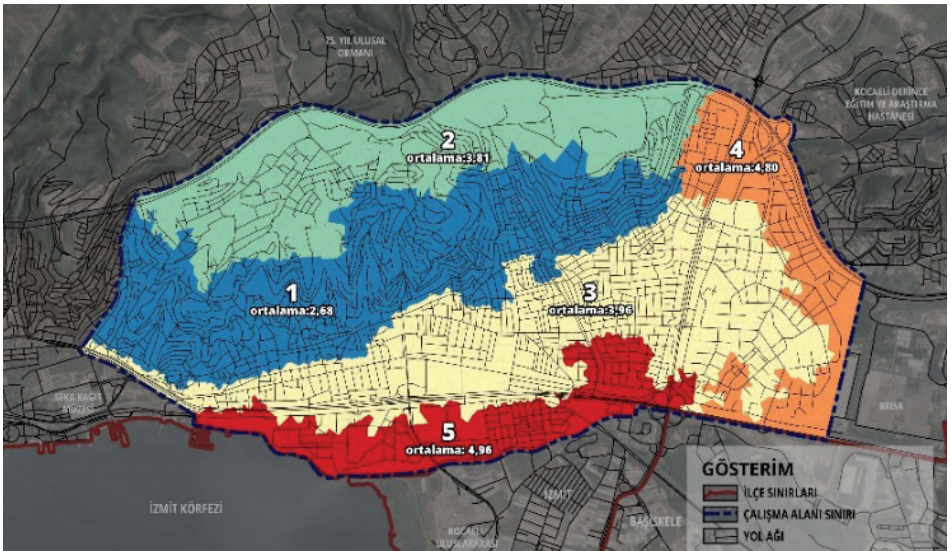
Şekil 17. Etkileşim Bölgeleri

Yapılan analizler ve bu analizlerin puanlanıp sınıflandırılması ile elde edilen konfor toplam puanı sınıflandırması Şekil 18'de gösterildiği gibidir. Toplam

puanlar (-1)-20 arasında değişmekte olup ilk ve son grup 5'erli ve diğer gruplar 4'erli bir şekilde 5 sınıfa ayrılarak gösterilmiştir.

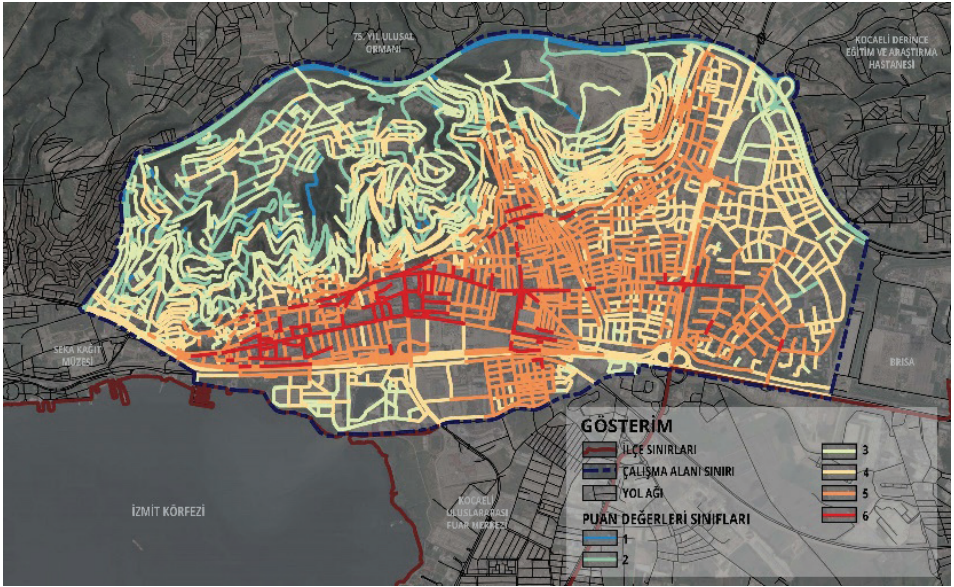
Şekil 18. Konfor Toplam Puan Sınıflandırması

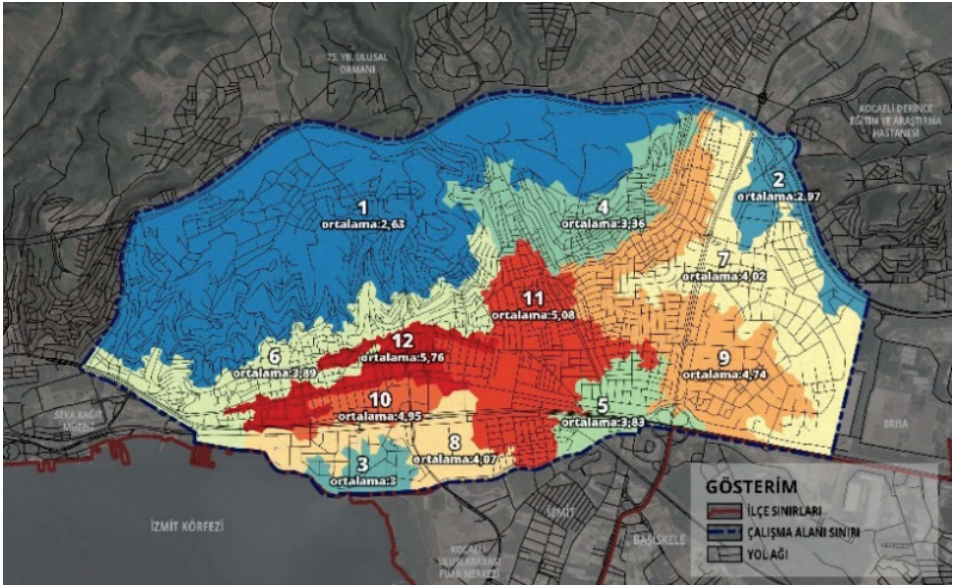
Şekil 19. Konfor Bölgeleri

Bu sınıflandırma sonucu Şekil 19'da görülen konfor bölgeleri elde edilmiştir. Konfor bölgelerine bakıldığında bölgelerin doğu-batı ekseninde birbirine paralel bir şekilde uzandığı görülmektedir. 1. ve 2. bölgenin düşük ortalamalara sahip olmasının en büyük belirleyicisi segmentlerin yüksek eğim değerlerinden dolayı aldığı eksi puanlardır. Nitekim sonuç puanlarında eksi değerler gözlemlendiği tek alt başlık konfor başlığıdır. Bu sonuç çok yüksek eğimli yolların hiçbir suretle erişebilirliğe izin vermemesi ve bu bağlamda özel ilgi gerektiren grupların hareketliliklerini engellemesi dolayısıyla anlamlıdır. Bu durum her bir analiz başlığının önem derecelerinin tespit edilerek puanlanması gerektiğini de göstermektedir. Bu derecelendirme ise başka bir çalışmanın konusunu oluşturabilecek içeriğe sahip olması nedeniyle bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Yapılan analizler ve bu analizlerin puanlanıp sınıflandırılması ile elde edilen sentez puanı sınıflandırması Şekil 20'de gösterildiği gibidir. Toplam puanlar 14-51 arasında değişmekte olup ilk ve son grup 7'şerli ve diğer gruplar 6'şarlı olacak şekilde 6 sınıfa ayrılarak gösterilmiştir. Bu sınıflandırma sonucu Şekil 21'de görülen sentez bölgeleri elde edilmiştir. Sentez bölgeleri incelendiğinde kent merkezinin aynı zamanda en erişilebilir alanlar olduğu hatta en erişilebilir bölgelerin bazı akslara karşılık geldiği görülmektedir. Bununla beraber merkezden çepere doğru gidildikçe erişilebilirlik azalmakta ve engellilik derecesi artmaktadır.

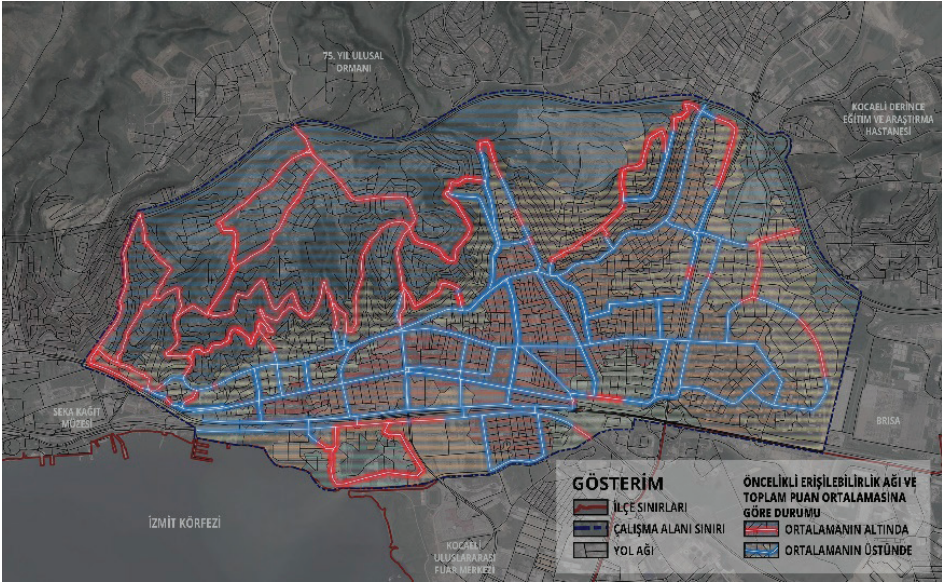

Şekil 20. Sentez Puan Sınıflandırması

Şekil 21. Sentez Bölgeleri

Üç stratejik alt başlık ve bunların sentezi, çalışma alanı içerisindeki yol ağı yapısının hem erişilebilirlik derecesi hem de önem derecesi en yüksek olan segmentlerini tarif etmiştir. Bu yollar temel alınarak süreklilik sağlayan ve kentsel hareketliliğin engelsiz bir şekilde akarak yaşlı, engelli çocuk veya diğer tüm kullanıcıların her türlü hizmete erişimini mümkün kıldığı öncelikli bir erişilebilirlik ağı önerilmiştir.

Şekil 22. Öncelikli Erişilebilirlik Ağı

Önerilen öncelikli erişilebilirlik ağı Şekil 22'de görüldüğü gibi iki yapıdan oluşmaktadır. İlki mavi ile gösterilen ve kentin erişilebilirlik derecesinin toplam puan ortalamasının üstünde olduğu ulaşım segmentleridir. Bu segmentlerde mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde incelemeler ve sorun tespitleri yapılarak planlama açısından mevcut veri setleriyle erişilebilir kabul edilen bu ağın engellilik derecesi alt ölçekli çalışmalarda test edilmeli ve var olan problemleri çözülerek sistemdeki hareketlilik kolaylaştırılmalıdır. Ağın ikinci kısmı ise kırmızı ile gösterilmiş olup planlama ölçeğinde çalışmalar yapılarak erişilebilirlik derecesinin artırılması gereken mekânları ifade etmektedir. Bu kısımlarda mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde çözümler üretmenin zorlayıcı olacağı, ulaşım sisteminin düzenlenmesi, yeni kamusal kullanım alanları oluşturulması vb. plan müdahalelerinin gerekebileceği değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Evrensel Tasarımda amaç kişiyi farklılıkları dolayısıyla ötekileştirmemek ve kentin sunduğu imkânlardan kendi başına yararlanabilir hale getirmektir. Bu doğrultuda kentsel tasarım uygulamaları bir gereklilik olarak karşımıza çıksa da Evrensel Tasarım anlayışı plan hiyerarşisi içinde üst ölçekli çalışmalardan alt ölçekli çalışmalara kadar karar üretim aşamalarının tamamında kendine yer bulmalıdır.

Buna karşın Evrensel Tasarım alanında yapılan çalışmaların çoğunlukla kentsel tasarım ve mimari ölçekleriyle sınırlı kaldığı görülmektedir. Şehirleşme eğilimindeki yükseliş, kentsel yayılma, yaya odaklı ulaşım sistemlerinin yetersizliği, altyapı sorunları gibi kentsel sorunlar, planlama çalışmaları kapsamında ele alınması gereken erişilebilirlik problemleridir. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin konuya sadece tavsiye verecek bir içerikle düzenlenmiş olması da durumun ciddiyetini artırmaktadır. Bölgesel ve kentsel ölçekteki tüm planlara Evrensel Tasarım İlkelerinin eklenmesine yönelik yaklaşımların geliştirilmesi planlamanın temellendiği eşitlik ilkesi açısından özel bir önem taşımaktadır.

Bu çalışma ile Evrensel Tasarım İlkelerinin kent planlama çalışmalarına entegrasyonunu sağlayamaya yönelik bir uygulama çalışması gerçekleştirmek hedeflenmiştir. Çalışmada çeşitli kısıtlılıklar nedeni ile bu analizler kapsamında ele alınabilecek bazı verilere ulaşılamamış olmakla birlikte, daha sonra yeni verilerin de eklenilebileceği bir çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır. Böylece planlama disiplinine bir katkıda bulunulduğu varsayılmaktadır. Bahsi geçen kısıtlılıkların özellikle katılımcı süreçler, güvenlik ve sürdürülebilirlik açısından yapılacak çalışmalarla giderilebileceği düşünülmektedir.

İzmit kent merkezi örneği üzerinden yapılan analizler ve değerlendirmeler sonucunda “Konfor” başlığı altında incelenen yol ağının eğim durumu ve “Etkileşim” başlığı altında incelenen etkileşim yaratan kentsel arazi kullanımlarının varlığı parametrelerinin önem kazandığı görülmektedir. Yol ağı üzerinde erişilebilirlik açısında uygun eğimlere sahip bölgeler ile sosyal ve teknik altyapı alanlarını da içerecek biçimde karma kullanım alanlarını barındıran kent merkezinin ise erişilebilirlik derecesinin yüksek olduğu tespit

edilmiştir. Hatta en erişilebilir bölgeler bazı ana ulaşım akslarına karşılık gelmektedir. Bununla beraber merkezden çepere doğru gidildikçe erişilebilirlik azalmakta ve engellilik derecesi artmaktadır.

Erişilebilirlik derecesinin düşük olduğu kentin kuzey kısmında yamaçlarda yer alan yerleşim bölgelerinde mevcut yol ağının eğim yüzdeleri yaşlı, çocuk ve bedensel kısıtlılık durumları gereği kolaylığa ihtiyaç duyan kimseler için engeller yaratacak düzeydedir. Bölgedeki eğim, bütünleşme analizi sonuçlarını negatif yönde doğrudan etkileyen düzensiz yol ağı geometrilerinin meydana gelmesinde temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Bu karşın bölgenin konu olduğu mekânsal planların alanın coğrafi yapısına uygun çözümler üretemediği, dolayısıyla engeller yarattığı da söylenebilir.

Bu kapsamda, etkileşim değerlerin düşük, dolayısıyla karma kullanım yönünden fakir ve yüksek eğimle beraber düzensiz yol yapısına sahip olan kuzey bölgesinde; mekânsal planlarla yol eğim ve genişlikleri uygun standartlara ulaştırılmasının ve yol ağının bütünleşme değerini artıracak şekilde düzenlenmeler gerçekleştirilmesinin önem kazandığı değerlendirilmektedir. Bu çalışmalar sırasında alandaki geleneksel doku dikkate alınmalı ve katılımcı bir süreç yürütülerek yalnızca fiziksel değil sosyal, kültürel ve ekonomik iyileştirmeler araştırılmalıdır. Ayrıca kamusal kullanım alanlarına erişilebilirliği arttırmak üzere alt merkezlerin oluşturulmasına yönelik politikaların gerçekleştirilmesi de mümkün gözükmektedir.

Buna karşın eğimin uygun olduğu ve kentsel çalışma alanları, sosyal donatı alanları ile açık ve yeşil alanların yoğunlaştığı güney bölgede ise; mevcut kullanımların yarattığı kentsel hareketliliğin engelsiz akışı için evrensel tasarım bağlamında kentsel tasarım çalışmalarının gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür. Bu alanlarda öncelikli olarak kentsel tasarım ölçeğinde uygulamaların gerçekleştirilmesi uygun görülmektedir.

Her ne kadar yapılan analizlere göre ortaya çıkan bölgelere göre yapılacak çalışma önerileri planlama ve kentsel tasarım ölçeklerinde gerçekleştirilmek üzere ikiye ayrılmış olsa da planlama ölçeğinde düzenlemelerin öngörüldüğü alanlarda engelsiz bir kent için gerekli kentsel tasarım standartlara uygun hareket edilmelidir. Engelsiz tasarım kavramı ve ilkeleri planlamadan

başlayarak mimari ve kentsel tasarım ölçeğine kadar olan tüm çalışmalarda kendi ölçeğinin gereklerine uygun olarak düşünölmeli ve çalışmalar bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir.

Çalışmanın hedef ve motivasyonunun temelinde herkesin kendini kendi farklılıklarıyla ifade edebildiği bir dünya hayali ve buna ulaşabileceğimiz inancını paylaşmak yatmaktadır. Bu tür çalışmaların çoğalması sosyal, toplumsal ve fiziksel engellerin aşılmasını kolaylaştıracak temel etken olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alkan Meşhur, H. F. ve Tekin, M. (2018). Evrensel Tasarım Yaklaşımının Şehir Planlama Disiplini Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi. *Online Journal of Art and Design*, 6(5), 94-111.
- Audirac, I. (2008). Accessing Transit as Universal Design. *Journal of Planning Literature*, 23(1), 4-16.
- Baykan, D. (2015) *Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı*, Ankara, Uzerler Matbaacılık.
- Bringa, O. R. (2007). Universal Design and Visitability: From Accessibility to Zoning. Nasar, J. L., & Evans-Cowley, J. (ed.) *Making Universal Design Work in Zoning and Regional Planning: A Scandinavian Approach* (ss.97-114). Ohio State University
- Dalvi, M.Q., Martin, K.M. (1976), The Measurement of Accessibility: Some Preliminary Results. *Transportation* 5 (1), 17-42.
- Ersoy, M. (2015). *Kentsel Planlamada Standartlar. İstanbul: Ninova Yayınları*.
- Gossett, A., Gossett, A., Mirza, M., Barnds, A. K., & Feidt, D. (2009). Beyond Access: A Case Study on The Intersection Between Accessibility, Sustainability, and Universal Design. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 4(6), 439-450.
- Gray, J. A., Zimmerman, J. L., Rimmer, J. H. (2012). Built Environment Instruments for Walkability, Bikeability, and Recreation: Disability and Universal Design Relevant. *Disability and Health Journal*, 5(2), 87-101.
- Iwarsson, S., & Ståhl, A. (2003). Accessibility, Usability and Universal Design—Positioning and Definition of Concepts Describing Person-Environment Relationships. *Disability and Rehabilitation*, 25(2), 57-66.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (bt). İmar Ve Şehircilik Daire Başkanlığı. Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Planlama Şube Müdürlüğü. Kentsel Dönüşüm Master Planı Araştırma Raporu.
- Küçükyavaş, P. Ö., Yıldız, M. (2019). Kentsel Tasarım Yarışma Projelerinin Değerlendirilmesinde Mekan Dizimi Yöntemi. *TMD*, 74-112
- Lid, I. M. (2014). Universal Design and Disability: An Interdisciplinary Perspective. *Disability and Rehabilitation*, 36(16), 1344-1349.

- Özgül, H. (2015) Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler. Çayır K., Soran M., Ergün M. (der.), *Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye’de Erişilebilirlik* (ss.61-79), İstanbul: Karekök Akademi.
- Polat, E. (1998). Özürlüler İçin Tasarımda Erişilebilir ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: *Ankara-Kızılay Merkez Yaya Bölgesi’nde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı* Örnekleme (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sınmaz, S. (2018). Engelsiz Kent Tasarımı Üzerine Bir Yöntem Önerisi. 2. *Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 321-331), Çanakkale: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları
- Story, M. F. (2001). *Universal Design Handbook*, Preiser W.F.E. (ed.). *Chapter 4. Principles of Universal Design*. Bostan: MacGraw Hill.
- Şikoğlu, E., Arslan, H. (2015). Mekân Dizim Analizi Yöntemi ve Bunun Coğrafi Çalışmalarda Kullanılabilirliği. *Türk Coğrafya Dergisi*(65), 11-21.
- Tandoğan, O. (2017). Evrensel Tasarım Kavramı ve Kentsel Peyzaj ile İlgili Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi, *Artium*, 5(2), 51-66

ENGELLİ BİREYLERİN KAMUSAL HİZMETLERE ERİŞEBİLMESİNDE BELEDİYELERİN YERİ

Sami KALAYCI¹

Öz

Engelli bireyler, toplum içerisinde yaşayan dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından bireyin sosyal hayata katılmasını engelleyen, bireyin eylem ve faaliyetlerini kısıtlayan zihinsel veya bedensel kısıtlılık şeklinde tanımlanan engellilik, günümüzün devam eden önemli sorunları arasında kabul edilmektedir. Özellikle erişilebilirlik kavramı bağlamında insan haklarına erişim, fiziksel mekânların kullanımı ve toplumsal imkânlarla ulaşım konusunda engelli bireyler büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. Nitekim söz konusu sorunla mücadele konusunda hem uluslararası hukukta hem de ulusal mevzuatta alınan yasal düzenlemelerle başta engelli bireyin kendi yaşam çevresi olmak üzere toplumdaki tüm hizmet ve alanlara erişebilmesine imkân tanınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda belediyeler de eğitimden sağlığa istihdamdan ulaşımaya kadar engelliler için gerekli olan tüm gereksinimlerin karşılanmasında önemli görev ve sorumluluklar yüklenen kurumlar arasında bulunmaktadır. Erişilebilirlik ölçütüne göre engelli bireylerin hizmet ve imkânlardan yararlanması konusunda avantajlı bir durumda olan belediyeler, fiziki mekânların erişilebilir hale getirilmesinden, engellilerin istihdamına kadar üstlendiği çeşitli görevler ile yürüttüğü hizmetler bakımından günümüzde daha fazla önemli bir hale gelmiştir. Dolayısıyla çalışmada engelli bireylerin kamusal hizmetlere ulaşımı ile mekânlara erişilebilirlik konusunda yürütülen politika ve uygulamalara katkı verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Engellilik, Erişilebilirlik, Belediyeler, Sosyal Hizmetler, Engelli Birey.*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: samikyc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0981-9595

KALAYCI, S. (2020). Engelli Bireylerin Kamusal Hizmetlere Erişilebilirlikte Belediyelerin Yeri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1, 83-104. DOI: 10.21560/spcd.vi.817709

THE ROLE OF MUNICIPALITIES IN THE ACCESS OF THE DISABLED TO THE PUBLIC SERVICES

Abstract

The disabled individuals seem disadvantageous in any society. The “disability” which is defined by World Health Organization (WHO) as mental or physical burdens that limit an individual’s acts and functions, is accepted to be one of important problems of today. Especially, in access to the human rights, physical facilities and social opportunities, the disabled individuals still encounter a number of difficulties. In the solution of these difficulties, legal regulations found in international and national laws declare that any disabled individual has the right to access all services and domains of a society. From this point of view, municipalities take over duties and responsibilities to support the requirements of the disabled such as education, health, employment and transportation. In accessibility, municipalities are advantageous for the disabled to benefit from services and opportunities and they play a much more important role today in services for the disabled. Through this study, we aim to evaluate and contribute to policies and regulations maintained by the municipality in the accessibility of the disabled to social services.

Keywords: *Disability, Accessibility, Municipalities, Social Services, Disabled People.*

GİRİŞ

Engellilik, tarihi süreç içerisinde insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak toplumların değer, kültür ve inançlarından dolayı engellilik konusu ile engelli bireye ele alış biçimleri farklı olmuştur. Bu bağlamda engellilik alanı tarihin bir döneminde “tehdit edici” bir unsur olarak görülürken bir dönemde ise toplum tarafından “yük” olarak görülmüştür ((Kolat, 2009: 28). Günümüzde ise engellilik temel insan hakları kapsamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde ele alınan engellilik sorunuyla mücadelede en önemli araçlardan birisi de erişebilirlik olgusudur. Özellikle engelli ile sorunlarının çözümünde erişebilirliğin etkili bir rolü olduğu bilinmektedir. Çünkü erişebilirlik, toplumda var olan hizmet ve imkânlarla tüm bireylerin ulaşması sonucunda ondan yararlanmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla erişebilirlik engelli sorunların çözümünde öne çıkan etkili yöntem ve faktörlerden birisi olarak kabul görmüştür.

Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de dile getirilen erişebilirlik konusunun temel noktası engellilerin bağımsız olarak toplum hayatının tüm alanlarına etkili bir şekilde katılımlarını sağlamaktır. Bu bağlamda engellilerin toplumdaki diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye ulaşma ve toplumsal kaynaklardan yararlanmasına imkân tanımak insan haklarının bir gereğidir. Dolayısıyla engellilerin yaşadığı yerdeki hizmet ve fırsatlara erişebilmesinde tedbirlerin alınması ve kısıtlamaların kaldırılması için devletler tarafından çalışmaların yapılması zorunlu olmuştur. Böylece birçok ülkede kendi yönetsel yapısı ile sosyo-ekonomik ve kültürel imkânlarına göre engellilerin toplum hayatına kazandırılması için çalışmışlardır.

Engelli bireyler ile sorunları konusunda çalışmalar yürüten ülkelerden birisi de Türkiye’dir. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren kamu yönetim alanında yapılan hukuki ve yapısal reformlarla engellilere yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu çerçevede 5216 ve 5393 sayılı yasalarla belediyelere yönelik engelli alanında görevler yüklerken 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu’yla da engelli hakları güvence altına alınmıştır. Ayrıca 2009 yılında yenilenen “BM Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi”ni kabul ederek engellilik konusunda temel ilke ve prensipler ile alınacak tedbirleri kabul etmiştir.

Türkiye’de çeşitli kamu kurumlar aracılığıyla engelli birey yaşadığı çevrede bağımsız şekilde yaşayarak eğitimden ulaşım, istihdamdan sağlığa kadar kamu hizmetlerine erişim konusunda birçok hizmet ve faaliyet yürütülmektedir. Bu bağlamda engelli sorununu karşı sorumluk ve görevlerini yerine getiren önemli kuruluşlardan birisi de belediyelerdir. Niteliği itibariyle halka en yakın birim olan belediyelerin engelli sorunları konusundaki çalışmaların yürütülmesinde önemli avantajları bulunmaktadır. Özellikle toplumsal kaynaklara erişimi ile sorun ve isteklerin dile getirilmesinde belediyeler engelliler içinde önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Erişebilirlik yönünden en yakın yönetim kademesi olan belediyeler niteliği gereği engelli sorunlarıyla da birincil derecede ilgilenebilecek temel kurumlardır. Nitekim hizmetlere erişim, mekânlara ulaşım gibi konularda sorun yaşanan engelli bireylere belediyelerce sunulan sosyal hizmetler erişebilirlik açısından özel önem arz etmiştir. Bu bağlamda sunulan bu türdeki belediye hizmetleri göz önünde alındığında engellilerin kamusal alan ile toplumsal mekân ve hizmetlere erişebilmesinde belediyelerin yeri ve önemini daha da arttırmıştır. Dolayısıyla erişebilirlik yönünden engellilere yönelik belediyelerin yürüttüğü hizmetler ortaya konularak gelecekte planlanacak politikalara fikir vermesi amaçlanmıştır.

ENGELLİLİK KAVRAMI

Kavramsal açıdan engellilik, toplumların inançları, kültürel yapıları, sosyo-ekonomik düzeyleri, bakış açıları, değer yargıları gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak ele alınış biçimi farklı şekillerde olmuştur. Bu bakımdan birey ve toplumların sahip oldukları bilgi ve tecrübe ile algılama yönlerine göre engellilik kavramı şekillendiği için herkesçe kabul edilen genel bir tanımı yapılamamıştır. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar birey ve toplumların yaşadıkları zorluklar nedeniyle istediği etkinlik ve aktivitelere tam olarak katılamama şeklinde yeni bir kavramsal yaklaşımı benimsemiştir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’ne göre engellilik, insanın sosyal hayata katılmasını engelleyen, bireyin eylem ve faaliyetlerini kısıtlayan, arzuladığı bir hareketi yaparken zorlanmasına neden olan bedensel veya zihinsel kısıtlılık halidir (Disability, 2020). Dolayısıyla engellilik, bireyin bir eylemi yapmasına

ya da istediği bir aktiviteye katılmasına engel olan durumlar şeklinde tanımlanabilir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü sakatlık kavramı çerçevesinde bireyin sosyo-ekonomik yönden hayatındaki etki ve sonuçlarına göre engellilik kavramını üç boyutta ele almıştır. Bu üç boyut şu şekilde belirtilmiştir (Güngör ve Güneş, 2012: 27):

Noksanlık: Psikolojik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki dengesizlik durumudur. Bireyin fiziksel veya psikolojik yapısındaki anormal durumlardır.

Özürülük: Herhangi bir noksanlık sonucu oluşan ve sağlıklı bir bireye göre basit bir işi yapma yetisinin kaybedilmesi veya kısıtlanmasıdır.

Engellilik: Psikolojik ya da fiziksel bir noksanlık veya sakatlık sonucunda bireyde meydana gelen ve o bireyin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel şartlarına göre normal sayılan bir iş veya eylemi yapamamasıdır.

Karmaşık ve çok yönlü olmasından kaynaklı olarak engellilik farklı şekillerde tanımlanmıştır. Nitekim yasal düzenlemeler de bile engellilik konusunda genel bir tanımlama yapılmıştır. Bu kapsamda 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinin c bendinde “*doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi*” şeklinde engelli birey tanımlanmıştır. Bu kapsamdan hareketle engellilik çeşitli derecelerde bireyin bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini kaybetmesi ve buna bağlı olarak da ihtiyaç ve isteklerini karşılayamamasıdır.

Engelliliğin bir başka tanımlama şeklide 14 Temmuz 2009 tarihli ve 27288 sayılı resmi gazete yayımlanması ile yürürlüğe konulan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'sinde ortaya konmuştur. Bu kapsamda Sözleşme'nin 1. maddesinde “*diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir*” şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca sözleşmenin ilk maddesinde “*Engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir*” olarak belirtilen amaçlar bağlamında engelli bireylerin insan haklarının tümünü kazanması

ve onların haysiyet ve saygınlıklarını pekiştirmek için yapılacak çalışmaların desteklenmesi hedeflenmiştir.

Yaklaşım olarak engellilik kavramı genel olarak iki modelleme içerisinde ele alınmıştır. Bu modellerden ilki bireylerin işlevsel yönden kayıplarına veya bozukluklarını ele alan medikal modeldir. Diğer modelleme ise engelli bireyin kendilerinden kaynaklı olmayıp çevresinden ya da toplumdan kaynaklı faktörlerin ortaya çıkardığı engelleyici durumları inceleyen sosyal modeldir. (Smart and Smart, 2006; Palmer ve Harley, 2012: 358; Zajadacz, 2015: 192).

Engellilik durumunu bireyin işlevsel veya fonksiyonel bozuklukları ile ilişkilendiren medikal modelde körlük, sağırılık, yürüme veya konuşmayı zorlaştıran ya da olanaksız hale getiren koşullar ile zihinsel hastalıkları kapsamaktadır. Bu modelde, engelli birey hem toplumsal olarak hem de kendileri tarafından tıbbi veya rehabilite edici müdahalelere gereksinim duyan ve normal olmayan birey olarak görülmüştür. Sosyal modelde ise engellilik yaşamın olağan bir parçası olup toplumdaki ayrımcılık ve dışlanmanın sonucu olarak görülmüştür. Bu kapsamda da engellilik durumu tıbbi alan dışında kalan, toplumdan kaynaklı eşitsizliklerden kaynaklanan ve politika ve uygulamalarla bu alana yönelik geliştirilen çalışmalarla olumlu şekilde sonuçlandırılabilceği belirtilmiştir (Albert, 2004: 2, 4).

İNSANİ BİR HAK OLARAK ERİŞİLEBİLİRLİK ve MEVZUATTAKİ YERİ

İnsan hayatında önemli bir yeri olan erişilebilirlik, toplumda sunulan tüm hizmet ve imkânlar bireylerin elde etmesiyle birlikte ondan yararlanmayı ifade eden bir kavramdır. Bu kapsamda insani bir hak özelliği taşıyan erişilebilirlik birey ve toplumlar için temel ihtiyaçların giderilmesinde en önemli bir hak elde etme aracıdır. Dolayısıyla erişilebilirlik, birey ve çevresi ile toplumda var olan ekonomik, sosyal ve kültürel imkân ve fırsatlara ulaşabilme, bu imkânların sunduğu hizmetlerden faydalanma ya da katkı yapma olanağına sahip olmayı ifade eder (Çağlar, 2012: 542). Genel anlamda erişilebilirlik, bir toplumda yaşayan tüm bireylerin kendilerine sunulan hak ve hizmetlerin tamamından eşit koşullarda bir başka bireyin desteğine ihtiyaç olmadan bağımsız olarak yararlanabilmesi ve etkili bir şekilde yaşamın tüm alanlarına katılarak ihtiyaçlarını karşılayabilmesidir (Özgül, 2015: 62).

Erişebilirlik, “herkesin, istediği her yere ve her hizmete, bağımsız ve güvenli olarak ulaşabilmesi ve bunları kullanabilmesi” şeklinde kavram olarak tanımlanmıştır. Bu tanımdaki “her yere ve her hizmete” ifadesinden “bireylerin konutlarından, eğitim binalarına iş yerlerine; açık ve yeşil alanlardan, toplu taşıma araçlarından bilgi ve iletişim teknolojilerine kadar tüm alanlara ve tüm hizmetlere erişiyor olması” gerektiği dile getirilmiş ve “bağımsız ve güvenli” sözcüğüyle de “yapılan düzenlemelerin, verilen hizmetlerin kimsenin yardımı olmadan ve her hangi bir risk oluşturmadan kullanılmasının zorunluluğu” ifade edilmiştir. Ayrıca tanımlamadaki “herkesin” kelimesiyle de erişilebilirliğin engelliler için zorunluluk, yaşlıları için gereklilik ve toplumdaki herkes için ise konforlu bir yaşam demek” olduğu belirtilmiştir (Erişilebilirlik Kılavuzu, 2020: 9). Dolayısıyla erişebilirlik, toplum içerisindeki bireylerin bir başkasının yardımına ihtiyaç duymadan temel insani hak ve özgürlüklerin tamamına sorunsuz bir şekilde ulaşarak faydalanmasında aracı bir rol üstlenmektedir.

İnsan için temel insani hakların elde edilmesinde önemli unsurlardan birisi olan erişebilirlik özellikle toplumdaki dezavantajlı konumda olan bireyler için önem arz etmiştir. Özellikle sağlıklı normal bir bireyin sahip olduğu imkânları elde etme ve toplumsal kaynaklara ulaşma gibi temel haklar bağlamında erişebilirlik engelliler için dikkat çeken konular arasında yer almıştır. Nitekim engelli bireylerin kendi kaderini tayin etme ve kendi geleceğini şekillendirme konularında erişebilirlik hayati derecede önemli olmuştur. Çünkü bu durumdaki birey ve gruplar için erişebilirlik hem hakların kullanılmasında bir aracı olmuş hem de bir başkasının yardım veya desteğine ihtiyaç duymadan bağımsız bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmenin temel koşulu olmuştur. Dolayısıyla erişebilirlik, bireylerin hem diğer bireylere, hem toplumdaki hizmet ve faaliyetlere hem de mekansal bağlamda bir yerden bir başka yere ulaşma yeteneğine sahip olmasıdır.

İnsan haklarını dile getiren, bu hakların korunup geliştirilmesi için temel bir evrensel belge olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 2. maddesinde “herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir” hükmü gereğince toplumdaki tüm bireylerin temel

hakların kullanımı ile kamusal mal ve hizmetlerden adil şekilde yararlanması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla engelli bireylerin hem kamusal alanda hem de kendi sosyal hayatında normal bir bireydeki gibi çevreye, ulaşım, bilgiye, iletişime, sunulan diğer tüm hizmetlere eşit şekilde erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede de engelli bireyin toplumdaki tüm kaynak ve imkânlardan istifade etmesinde erişilebilirlik temel bir araç olmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin farklı maddelerinde de insan hakları bağlamında erişilebilirlik konusunu yine belirtilmiştir. Bu kapsamda beyannamenin 23. maddesinin "a" fırcası² ile 27. maddesinin "a" fırcası³nda herkesin iş hayatına katılım, çalışma şartlarının uygun olması, sanatsal ve kültürel etkinliklere erişim sağlama ve katılım göstermesi gibi toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yönden tüm kaynaklarından yararlanması gerektiği dile getirilmiştir.

Engellilerin bağımsız şekilde ve insan onuruna uygun bir yaşam sürebilmeleri için yapılan bir diğer uluslararası belge ise Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesidir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin temel alınarak hazırlanan bu sözleşme engelli bireylerin haklarının korunması ve onlara karşı yapılan her türlü ayrımcılığın önlenmesi konularında temel evrensel bir belge olmuştur. Özellikle engellilere yönelik yapılan ayrımcılıkla mücadele konusundaki hükümlere bu sözleşmede yer verilmiştir. Dolayısıyla engelli bireylerin kamusal hizmetlere ulaşabilmesi ile kendi kapasitelerini kullanıp geliştirilmesinde ve engelleyici durumların sonlandırılmasında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi birincil kaynaklardan birisi olmuştur.

Birleşmiş Milletler (BM) engelli hakları ile engelli bireylerin bağımsız bir şekilde hayatını idame ettirebilmeleri ve kendi geleceklerini kendilerinin tayin edebilmesi konuları başta olmak üzere engelli hakları konularında iyileştirme ve gelişimlerin yapılması için çalışmaktadır. Bu yönde konunun güncel tutulması ve iyi bir şekilde anlaşılması amacıyla yeni bir sözleşme hazırlamıştır. Nitekim bu amaç üzere hazırlanan "BM Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi" isimli yeni sözleşme 13 Aralık 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha sonra

² "Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır."

³ "Herkes, topluluğun kültürel yaşamına özgürce katılma, sanattan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak onun yararlarını paylaşma hakkına sahiptir."

Türkiye’de bu sözleşmeyi 27 Mayıs 2009 tarihinde kabul etmiştir⁴.

Birleşmiş Milletler’in engellilere yönelik geliştirildiği çalışmalar ile düzenlemelere benzer çalışmaları Avrupa Birliği de yürütmüştür. Bu kapsamda 18 Ekim 1961’de kabul edilen ve 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe giren *Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi*’dir. Türkiye’nin de 18 Ekim 1961 tarihinde imzalayıp 16 Haziran 1989 yılında onayladığı (Avrupa Sosyal Şartı, 2014: 31) bu sözleşmenin 14. ve 15. maddeleri engelli bireylerinde dâhil olduğu toplumdaki tüm bireyleri içine alan hükümler dile getirmiştir. Bu bağlamda 14. madde “Sosyal Refah Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı”nı 15. madde ise “Bedensel veya Zihinsel Engellilerin Mesleki Eğitimi, Mesleğe ve Topluma Yeniden İntibak Hakkı” nı belirtmiştir.

Özellikle Avrupa Sosyal Şartı’nın 15. maddesindeki “*bedensel veya zihinsel bakımdan engelli kimselerin mesleki eğitim, mesleğe ve topluma yeniden intibak hakkının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak üzere; Gereğinde kamusal veya özel uzmanlık kuruluşları dahil, eğitim imkânlarının sağlanması için yeterli önlemleri almayı; Engellileri işe yerleştirmek için uzmanlaşmış iş bulma hizmetleri ve korunmalı çalışma olanakları gibi yeterli önlemleri ve çalıştıranların engellileri işe kabul etmelerini teşvik edici tedbirleri almayı*” hükmü ile sözleşmeyi kabul eden ülkelere engelli bireylerin eğitimi ile topluma uyum göstermesi konularında görev ve sorumluluklar almayı zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla engelli bireyin özellikle toplum hayatında bağımsız şekilde olabilmesi, sosyal hayatla bütünleşmesi ve normal bir gibi toplum hayatına katılabilmesi gibi konularda aktif olabilmeleri için her türlü önlem ve düzenleme yapılması sözleşmeye taraf olan ülkelere beklenilmiştir.

Avrupa Konseyi tarafından insani bir hak ve erişebilirlik bağlamında engelli bireylerin kentsel alanlara ve kente özgü imkânlarla ulaşabilmesi konusunda temel politika belgelerinden birisi olan Avrupa Kentsel Şartı, 18 Mart 1992 yılında kabul edilmiştir (Baş, 2017: 4). Kentsel alanlarda yaşayan tüm bireyler arasında ayırım olmaksızın ve katılım hakkı gereğince kente özgü tüm fırsat ve kaynaklardan yararlanması gerektiği ve bu konuda yerel yönetimlerin de görev ve sorumluluklar alması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle erişebilirlik

⁴ Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı 2009/15137 sayı ve 27/5/2009 tarih ile 14/07/2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

konusu ile engellilere özgü çeşitli görev ve hizmetler birçok maddede dile getirilmiştir.

Avrupa Kentsel Şart'ın "Kentlerdeki Özürlü ve Sosyo-Ekonomik Bakımdan Engelliler" başlıklı ilkesi ile bu ilkenin alt ilkelerinin savunduğu öneriler engelli hakları adına büyük bir önem taşımıştır. İlkenin ilk alt başlığında kentlerin herkesin erişebileceği şekilde tasarlanması ve tasarım sonucunda da kentsel alanların herkese yönelik şekilde inşa edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kente ve kentin sunduklarına erişebilmek kentte yaşayan tüm bireylerin temel hakkı olduğuna dikkat çekilmiştir. İkinci alt başlık ise engellilere ilişkin hazırlanan politikalarda birey ve toplumu bütünleştirici bir tutumun sergilenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. İlkenin dördüncü alt başlığında ise ev ve işyerlerinin engellilere uyarlanabilir şekilde yapılmasına ve son başlık olan beşinci alt başlıkta ise kamusal alandaki ulaşım ile seyahat ve iletişim imkanlarının tüm insanlar için erişilebilir bir durumda olabilmesine dikkate çekilmiştir.

Türkiye'de dezavantajlı durumda olan bireylerin tümünün korunması ve desteklenmesi ile her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi konularındaki temel yasal güvence 1982 Anayasası'dır. Anayasa'nın 10. maddesi⁵nde herhangi bir şekilde bir ayırım gözetmeksizin tüm vatandaşların eşit haklara sahip oldukları vurgulanmıştır. Böylece toplumun tüm üyelerinin kamusal mal ve hizmetlere erişimi ile fırsat ve imkânlardan faydalanma konularında eşit haklara sahip olduğu Anayasa ile teminat altına alınmıştır. Dolayısıyla engelli bireylerin bu konudaki engellerin kaldırılması ve sorunlarının hızlıca çözülmesinde erişilebilirlik, birey ve kurumlar için temel bir stratejik yöntem aracı olmuştur.

1982 Anayasası'nın 49. maddesinde belirtilen "çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir" ibaresi ile 50. maddesindeki "*küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*" ibaresine yer verilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 60. maddesi ile de herkesin sosyal güvenlik

⁵ "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar."

hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda hem çalışma ve şartları hem de sosyal güvenlik haklarına tüm bireyler tarafından erişimin sağlanması ve bu konudaki engellerin kaldırılması konuları kamu idaresinin sorumlulukları arasında sayılmıştır. Dolayısıyla bu alana yönelik gerçekleştirilecek çalışmalar toplumdaki tüm bireylerin özelde ise engellilerin sosyal hayata katılımına büyük bir katkı sağlayacaktır.

Engelli bireyler gibi dezavantajlı durumdaki tüm bireylerin korunması ve özel gereksinimlerin karşılanması konusunda Anayasa'nın 61. maddesinin "Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler" başlığı altında "*Devlet harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, Devletçe korunur, Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur*" şeklinde konulan ifadeler ile özel kesimlerin bakım ve korunması hakkında kesin bir hüküm getirilmiştir. Bu bakımdan engelliler başta olmak üzere dezavantajlı kesimleri için gerekli olan uygulamaların hayata konulması ve bunun içinde erişebilirliğin anahtar bir rol üstleneceği söylenebilir.

Türkiye'de erişebilirlik konusundaki ilk çalışma 06 Haziran 1997 yılında 23011 sayılı mükerrer resmi gazetede yayımlanan 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılmıştır. Bu bağlamda yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinde belirtilen ve 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen (Ek Madde 1) "*Fiziksel çevrenin özürülüler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standardına uyulması zorunludur*" şeklindeki madde ile erişebilirlik hakkındaki ilk yasal düzenleme yapılmıştır. Dolayısıyla bu yasal düzenleme, Türkiye'de fiziksel çevrenin erişebilirliği konusunda öncelikli olarak engelli bireylerin göz önünde tutularak yapılan ilk çalışmadır (Özdemir, 2020: 119).

Engelli bireylere yönelik olarak erişebilirlik konusundaki temel düzeydeki ilk yasal düzenleme 2005 yılında yapılmıştır. Bu bağlamda 1 Temmuz 2005

yılında kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile erişilebilirlik konusunda şu maddeler düzenlenmiştir:

- “Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engellilerin erişilebilirliğine uygun duruma getirilir.” (Geçici Madde 2)
- “Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engelliler için erişilebilir duruma getirilir.” (Geçici Madde 3)

Dezavantajlı gruplar arasında olan engelli bireylerin erişilebilirlik konusunda ilk yasal düzenlemenin yapılmasından sonra bir başka düzenleme ise 2013 yılında yapılmıştır. Bu bağlamda 20 Temmuz 2013 yılında 28713 sayılı resmi gazetede yayımlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği ile erişilebilirlik alanında çalışacak komisyonların kurulması ve çalışma usulleri belirlenmiştir. Nitekim yönetmeliğin 1. maddesinde “umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları ile idari para cezalarının uygulanmasına ve genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarlarının kullanımına ilişkin hususları belirlemektir” şeklindeki hüküm ile yönetmeliğin amacı açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Yönetmeliği 4. Maddesinde yer verilen “binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını” şeklinde ifade ile erişilebilirliğin kavramsal yönden bir tanımlamasını yapmıştır. Nitekim bu tanımlamayla da engelli bireylerin hem normal bir birey gibi kamusal alanda sunulan tüm hizmetlerden yararlanması hem de sorunsuz şekilde kamu kurum ve kuruluşlara erişebilmesinin gerekliliği dile getirilmiştir.

Erişilebilirlik konusunda engellilerin karşılaştıkları sorunların çözülmesi ve bu alanda bu bireylerin göz ardı edilmemesine destek ve katkı vermesi

yönünden bir başka düzenleme de 2016 yılında yapılmıştır. Bu kapsamda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu 20 Nisan 2016 yılında ve 29690 sayılı resmi gazete de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın birinci maddesinde kanunu çıkarılma amacı *“insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması”* şeklinde belirtilmiştir. Dolayısıyla insan onuru ve haklarının korunması ile ayrımcılığın önlenerek temel haklardan her bireyin yararlanmasına yönelik çalışma ve faaliyetlerin yürütülmesi için bu kamu kurum kurulmuştur. Nitekim erişebilirlik yönünden temel insani hak ve hizmetlerden engelli bireylerin toplumda eşit bir şekilde faydalanmasında güçlü bir kamusal destek sunabilen idari ve mali özerkliğe sahip bir kurum hizmete girmiştir.

KAMUSAL ALAN ve HİZMETLERE ERİŞİMDE BELEDİYELER

Türkiye’de engelli bireylerin temel sorunlarından birisi olan hizmetlere erişim sorunu uzunca bir süre devam etmiştir. Bu sorunun sosyal politikalar bağlamında ve merkezi yönetimin öncülüğünde yürütülmesine yönelik çalışmalara 2000’li yıllarda başlanmıştır. Özellikle 2005 yılında yapılan engelli hakları konusundaki yasal düzenleme engellilere yönelik sosyal politikaların gündeme gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durum merkezi yönetimle birlikte yerel yönetimlerin de işlev ve fonksiyonlarının artırılması ile daha belirgi bir hale gelmiştir.

Kamusal alandaki mal ve hizmetlere erişim konusunda engelli bireylerin sorunlarına yönelik mücadelelerde belediyelerin de görev ve sorumluluklar alabilmesi için hukuki düzenlemelere gidilmiştir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere sosyal hizmet ve yardımlar konusunda yetki ve sorumluluklar yüklenmiştir. Ayrıca 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile engelli bireylerin toplumsal kaynak ve hizmetlere erişebilme ile kapasite ve işlevselliğini arttırmaya yönelik imkân ve fırsatları yakalayabilmesinde

belediyelere görevler verilmiştir. Böylelikle engellilerin topluma kolay ve hızlı uyum sağlayabilmeleri (Emini ve Ayaz, 2019: 240) konularında belediyelerin vereceği destek ve imkanlar yasayla birlikte daha da belirginleşmiştir.

Engelliler yasasının “Meslekî Rehabilitasyon” başlıklı 13. maddesinde engelli bireylerin istediği mesleği seçme ve bu konuda eğitim alma hakkının kısıtlanmaz olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca engelli bireylerin kapasite ve yeteneklerine göre meslek edinmesi, meslekî iyileştirme hizmetlerinden yararlanması ve bu sayede de sosyo-ekonomik refaha ulaşmasının esas olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda yasada yer alan “*Sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri belediyeler tarafından da verilir. Belediyeler bu hizmetlerin sunumu sırasında gerekli gördüğü hallerde, halk eğitim ve çıraklık eğitim merkezleri ile işbirliği yapar. Engellinin rehabilitasyon talebinin karşılanamaması halinde engelli, hizmeti en yakın merkezden alır ve ilgili belediye her yıl bütçe talimatında belirlenen miktarı hizmetin satın alındığı merkeze öder*” hükmü gereği engelli bireylerin mesleki eğitimi ve rehabilitasyonu konularında belediyelere yetki tanınmıştır.

Engelli bireylerin birincil düzeyde erişilebilirliğin sağlanacağı alanların başında fiziki mekân ve yapılar ile çevresi gelmektedir. Bu konuda engeli yasasının geçici 2. maddesinde, “*kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapıların, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanları ile birlikte gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların özürhükümlerine uygun duruma getirileceği*”, ifadesine yer verilmiştir. Dolayısıyla fiziki olarak hem bina ve yapılara erişimde hem de cadde ve sokaklar ile kaldırım ve park gibi alanların ulaşımı ile kullanımı yönünde engelli bireylerin erişilebileceği şekilde yapılması zorunlu kılınmıştır.

Engelli yasasının bir diğer geçici maddesi olan 3. maddesindeki “*Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin erişilebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz yıl içinde engelliler için erişilebilir duruma getirilir*” hükmü gereğince belediyelerin kendileri tarafından şehir içinde sunulan ya da denetim ve gözetimi altında gerçekleştirilen toplu

taşıma hizmetlerinin engelli bireylerin kullanımına uygun şekilde sunulması zorunludur.

“Avrupa Kentsel Şartı”nda engelli bireylerin temel haklarından birisi de erişim hakkıdır. Bu bağlamda engelli bireyin tüm kamusal hizmetler ile toplumsal imkânlarla erişmesinde sosyal adalet ve eşitliğin sağlanması esastır. Bu bağlamda merkezi idare yanında yerel yönetim birimlerinin özel de ise belediyelerin rolü önemli olmuştur. Nitekim 2004 yılından itibaren belediye yasalarında yapılan düzenlemelerle birlikte engelli bireylerin hizmete erişiminde görevler yüklenmiştir. Nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. maddesinde *“belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır”* emredici hükmü getirilmiştir. Dolayısıyla kamu hizmetleri ile kaynak ve fırsatlara erişimde engelli ile diğer dezavantajlı grupların sosyo-ekonomik şartları ile fiziksel ve psikolojik durumlarına göre uygun yöntemin kullanılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile eklenen geçici 1. madde ile büyükşehir belediyelerine engelli hizmet birimlerini kurma zorunluluğu getirilmiştir. Nitekim 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7. maddesi gereğince ilçe belediyelerinin görev ve yetkileri arasında engellilere yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak ve mesleki eğitim ve beceri kursları açmak da sayılmıştır. Ayrıca büyükşehir belediyelerindeki Engelli Hizmet Birimlerinin görev ve sorumlulukları ile işleyişine dair 16.08.2006 yılında ve sayılı 26261 resmi gazete “Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği” yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğin 6. maddesi gereğince belediyeler, engelli bireyler imkânlardan yararlanarak, yaşamlarını güvenli ve sağlık bir şekilde sürdürebilmeleri için insan haklarına saygılı ve insan onuruna yakışır, toplumsal bütünleşmeyi sağlayan, katılımcılığın esas alan, fırsat eşitliği sunan, verimli ve erişilebilir ilkelerine bağlı şekilde çalışmalarını gerçekleştirmelidir.

Belediyeler, engelli bireylerin günlük hayatlarının devam ettiği mekânların düzenlenmesinden sorumluyken diğer taraftan da engellilerin birincil basamakta doğrudan sorunlarını ilettikleri kamu kurumlarıdır. Bu nedenle hem konum hem de görevleri itibarıyla belediyeler engelli alanında özel önem

arz eden kurumlar arasında olmuştur (Kesgin, 2014: 8). Dolayısıyla engelli bireylerin erişim ve hareket alanlarını sınırlayan ya da engelleyen kente özgü sorunların çözümünde görev ve sorumluluklar büyük ölçüde belediyelere ait olmuştur.

Erişebilirlik bağlamında belediyelerin engelli bireylere sunduğu hizmetleri bakım ve destek hizmetleri ile sosyo-kültürel ve eğitim hizmetleri şeklinde iki ana grupta ele alınabilir (Kalaycı ve Akin, 2019: 669-670). Bu kapsamda engellilerin dış mekâna fiziki olarak ulaşmalarının desteklenmesi ile fırsat eşitliği ilkesi bağlamında sosyo-kültürel yönlü toplumsal imkânlarla ulaşılmasında belediyeler önemli çalışmalar yürütmektedir. Nitekim aşağıdaki tabloda engelli bireylere yönelik belediyelerin sunduğu erişim hizmetlerine yer verilmiştir.

Tablo: Belediyelerin Engellilere Yönelik Erişim Hizmetleri

Bakım ve Destek Hizmetleri	Sosyo-Kültürel ve Eğitim Hizmetleri
<ul style="list-style-type: none"> • Evde Sağlık Hizmetleri • Gündüzlü / Akşam Bakım Hizmetleri • Ayni ve Nakdi Yardımlar • Medikal Araç Gereç Temini • İndirimli / Ücretsiz Ulaşım • Ücretsiz Taşıma Hizmeti • Ev ve İş Yerlerinin Yeniden Düzenlenmesi • Bina, Yol, Park, Cadde vb. Alan Tasarımları 	<ul style="list-style-type: none"> • Meslek Edindirme Kursları • Seminer, Panel vb. Eğitim Hizmetleri • Sınavlara Hazırlık Kursları • Sosyo-Kültürel Etkinlikler • Danışmanlık Hizmetleri

Engelli bireylere yönelik sağlık alanında bakım hizmetleri verilmektedir. Özellikle engelli bireylere yönelik evde ücretsiz sağlık bakımı hizmetleri belediyeler tarafından sunulmaktadır. Bu kapsamda ücretsiz genel sağlık taraması, muayene, ilaç ve reçete yardımı, pansuman gibi sağlık konusunda bakım hizmetleri verilmektedir. Böylece sağlık hizmetlerine kentte yaşayan engeli bireyler erişebilmektedir. Toplumsal bütünleşme ve dayanışmanın sağlanması ilkesi gereği ihtiyaç sahibi muhtaç bireylerin tespit edilmesi, ayni veya nakdi yardımların yapılması, engellilik düzeyine araç veya gereçlerin temin edilmesi, ücretsiz taşıma ve ulaşım hizmetleri gibi sunulan temel destek hizmetleri belediyelerde öne çıkmaktadır. Ayrıca fiziki erişebilirlik yönünden engelli bireylerin yaşam alanlarının ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi ile yol,

cadde, kaldırım ve kamu binaları ile toplu taşıtların ulaşımı ile kullanımına yönelik uygun hale getirilmesinde belediyeler hizmetler sunmaktadır (Özdemir, 2020: 121-122; Kalaycı ve Akin, 2019: 669-670; Fırat, 2008: 92-93).

Erişebilirlik bağlamında belediyeler tarafından engelli bireylere sunulan bir diğer hizmet şekli ise sosyo-kültürel ve eğitim hizmetleridir. Niteliği itibariyle bu hizmetler daha çok eğitim ve istihdama yönelik hizmetler olması nedeniyle engellilerin kendi geleceklerini belirlemesinde daha fazla katkı sunmaktadır. Bu bağlamda belediyeler tarafından sunulan meslek edindirme kursları ile sınavla yönelik verilen hazırlık kursları öne çıkmaktadır.

İstihdama katılım oranlarının düşük düzeyde kaldığı günümüzde engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığına kavuşmasında belediyelerin sunduğu meslek edindirme ile sınava hazırlık kursları önemli bir erişim aracı olmuştur. Çünkü çalışma hayatına katılan engelli birey hem kendi kendine ekonomik yönünden yeterli hale gelebilmiş hem toplum hayatına aktif olarak yer almış hem de ekonomiye destek olan bir birey durumuna yükselmiştir. Böylece sosyo-ekonomik yönden engellilerin bağımsız şekilde yaşamaları için toplum kaynaklarına ulaşmada eşit fırsatlara sahip olabilmektedir.

Engellilik ile sorunları hakkında belediyelerce sunulan eğitim ve danışmanlık hizmetleri birey ve toplumun bilinçlendirmesinde katkılar sunmuştur. Özellikle engelli ile yakın çevresine yönelik sağlık, hukuk gibi alanlarda sunulan eğitim ve sosyal destek hizmetleri ile yaşam şartlarını iyileştirme ve engellilik konusunda toplumsal duyarlılığı artırma amaçlı verilen danışmanlık hizmetleri belediye tarafından sunulan ve önemli bir niteliği olan erişim hizmetleridir. Ayrıca engelli bireylerin toplum hayatından dışlanmaması, toplumun bir üyesi olarak kendilerini değerli hissetmesi ve psiko-sosyal yönden toplum içerisinde ayakta kalmasında belediyelerin sunduğu sosyo-kültürel etkinlikler de destek ve erişim hizmetleri arasındadır.

SONUÇ

Erişebilirlik, insani temel haklar ile bireyin sosyo-ekonomik refahı ve bağımsızlığı konularıyla yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. Özellikle engellilik konusuyla doğrudan bir ilişki olduğu göz önüne alındığında erişebilirlik insan onuru ile yaşam kalitesinin yükseltilmesinde vazgeçilemez konulardan birisi

olmuştur. Dolayısıyla erişebilirlik, hem uluslar arası mevzuatta hem de ulusal hukuki düzenlemelerde yer alan ve geliştirilmeye çalışan bir alandır.

Engelli bireylerin toplum hayatına katılabilmesi ve kente özgü yaşamda daha nitelikli ve kaliteli hayatın sürdürülmesinde fiziki mekânların yeniden düzenlenmesinde belediyelere özel bir sorumluluk ve çalışma alanı olmuştur. Nitekim bu dezavantajlı grubun temel ve öncelikli gereksinimlerinin karşılanmasında engellilerin hem mekâna erişebilir kılınması hem de kaynak ve imkânlarla ulaşmasında belediyeler destek olmaya çalışmaktadır. Nitekim belediyelerin sunduğu bakım, eğitim ve psiko-sosyal destek hizmetleri ile bu bireylerin sosyal hayata katılımı ve kendi kaderlerini tayin etmesinde destek olma çabasına girişmişlerdir.

Belediyeler engellilerin günlük hayatlarında mekânların düzenlenmesinden sorumlu olan kurumlar arasında yerini almıştır. Ayrıca belediyeler hem yasa hem de anlayış bağlamında bu grup dezavantajlı durumdaki bireylerin birincil düzeyde sorunlarını doğrudan ilettikleri kamu kurumlarıdır. Dolayısıyla engelli bireylerin erişim ve hareket alanlarını sınırlandıran ya da engelleyen kente özgü sorunların çözümünde belediyelerin sunduğu yardım ve destek hizmetleri erişebilirlik açısından büyük bir önem arz etmiştir.

Kentsel alanlarda engellilerin toplumsal kaynaklara erişme ve fiziksel olarak mekânlarla ulaşılabilmesinde belediyelerin yereldeki rolü daha avantajlı olduğu söylenebilir. Özellikle ihtiyaçlara göre planlamanın yapılması ile ve hizmetlere erişilebilmesinde politikaların yürütülmesinde belediyeler daha hızlı, verimli ve esnek çalışmalar yapabilmektedir. Dolayısıyla belediyelerin toplumsal kaynak ve hizmetlere erişebilirlikte engelli bireylere sunduğu olanaklarla doğrudan destek olabilmektedir.

Hem bireysel hem de kamusal alanda fiziksel mekânlar ile toplumsal kaynak ve imkânlarla engelli bireylerin erişebilmesinde belediyeler görev ve sorumluluklar almıştır. Ancak insan onuru ve hakları bağlamında bu alanın daha fazla geliştirip niteliğinin artırılması konularında çalışmaların yoğunlaştırılması da zorunludur. Özellikle toplumsal algı ve anlayışın daha fazla artırılması, erişebilirlik uygulamaların yaygınlaştırılması, hukuki düzenlemeler ile ilke ve standartların geliştirilmesi erişilebilirliğin sürdürülmesi için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Albert, B. (2004). Disability KaR Briefing Note: The Social Model of Disability, Human Rights and Development. *Disability Knowledge and Research*. http://www.codkosovo.org/wp-content/uploads/2018/03/pitanja-Social_Model_Briefing_KaR_2004.pdf Erişim Tarihi: 19.09.2020
- Avrupa Sosyal Şartı. (2014). Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi (Editör: Fazıl Aydın). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını, Yayın No: 06. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1318/avrupa-sosyal-%C5%9Fart%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi: 22.09.2020
- Baş, C. (2017). Avrupa Kentsel Şartı. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları. https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/avrupa_kentsel_sarti_2017/html5forpc.html Erişim Tarihi: 12.09.2020
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (2), s. 541-598.
- Disability. (2020). WHO – Disability. https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 17.09.2020
- Emini, F. T. ve Ayaz, Ç. E. (2019). Engelli Bireylere Yönelik Kurumsal Farkındalık: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Örneği, *Journal of Awareness*, 4 (2), pp. 239-248.
- Fırat, A., S. (2008). Belediyelerin Engellilere Dönük Sosyal Hizmet Projeler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19 (1), s. 89-100.
- Güngör, F. ve Güneş, G. (2012). Dünya’daki Gelişmeler Paralelinde Türkiye’de Değişen Özürlülük Politikaları. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), s. 25-44.
- Gürün, F. ve Kararağaç, Ş. (2017). Sosyal Belediyecilik Anlayışı Üzerinden Engellilere Yönelik Hizmetler. *ABMYO Dergisi*, 48, s.43-62.
- Kalaycı, S. (2017). Belediyelerin Sosyal Hizmetlerin Sunumuna Yönelik Yasal Sorumlulukları. *International Journal of Academic Value Studies*, 3 (10), pp: 124-129.
- Kalaycı, S. ve Akin, A. (2019). Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Hizmetlerde Belediyelerin Yeri: Malatya Büyükşehir Belediyesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22 (2), s. 663-674.
- Kaplan, H., Yüksel, Ü., Gültekin, A. B., Güngör, C., Karasu, N. ve Çavuş, M. (2011). Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları Yayın No: 49.

- Kesgin, B. (2014). Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 23 (4), s. 1-15.
- Kolat, S. (2009). Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları. Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Ankara.
- Leblebici, D., N., Öktem, M., K., Aydın, M., D. ve Ömürgönülşen, U. (2005), "Employment of Persons With Disabilities In Turkey: The Effectiveness Of Current Measures For The Preventetion Of Discrimination", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16 (1), s. 21-44.
- Metin, B. (2017). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalarda Yerel Yönetimlerin Rolü: Keçiören Belediyesi Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), s. 320-344.
- Mülayim, A. (2017). İç Mekân Düzenlemesinde Engellilere Yönelik Çözüm Önerileri. *Kirklareli University Journal of Engineering and Science*, 3, s. 68-94.
- Oliver, M. (2013). The Social Model of Disability: Thirty Years On. *Disability & Society*, 28 (7), pp. 1024-1026.
- Özdemir, A. (2020). Kamu Hizmet Alanının Fiziksel Erişebilirlik Açısından Değerlendirilmesi: Pamukkale Belediyesi Örneği. *Artium*, 8 (2), s. 118-127.
- Özgül, H. (2015). "Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye'de Erişilebilirlik", (Derleyenler: Kenan Çayır, Melisa Soran, Melike Ergün), Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler İçin Temel Metinler ve Örnek Dersler (içinde), s. 61-79. İstanbul: Karekök Eğitim Basım Yayım Tur. Ltd. Şti., 1. Baskı, Eylül.
- Palmer, M. and Harley, D. (2012). Models and Measurement in Disability: An International Review. *Health Policy and Planning*. 27, pp. 357-364.
- Smart, J. F. and Smart, D. W. (2006). Models of Disability: Implications for the Counseling Profession. *Journal of Counseling and Development*, 84, pp. 29-40.
- Yürük, E., Ö. ve Avcı, N. (2008). Engelliler ve Turizm: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Kavramsal Bir Karşılaştırma. *Avrasya Etüdleri Dergisi*, 34 (2), s. 109-125.
- Zajadacz, A. (2015). Evolution of Models of Disability as a Basis for Further Policy Changes in Accessible Tourism. *Journal of Tourism Futures*, 1 (3), pp.189-202.
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi. <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/0-6-Birle%C5%9Fmi%C5%9F-Milletler-Engelli-Haklar%C4%B1-S%C3%B6zle%C5%9Fmesi-min.pdf> Erişim Tarihi: 11.09.2020

- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm> Erişim Tarihi: 19.09.2020
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> Erişim Tarihi: 19.09.2020
- 1982TürkiyeCumhuriyetiAnayasası.<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> Erişim Tarihi: 09.09.2020
- 2828sayılıSosyalHizmetlerKanunu.<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> Erişim Tarihi: 17.09.2020
- 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23011_1.pdf Erişim Tarihi: 22.09.2020
- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 09.09.2020
- 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378-20130425.pdf> Erişim Tarihi: 09.09.2020
- 5393 sayılı Belediye Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 09.09.2020
- Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/erisilebilirlik-izleme-ve-denetleme-yonetmeligi/> Erişim Tarihi: 09.09.2020
- Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10589&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi: 09.09.2020
- Erişilebilirlik Kılavuzu. (2020). Erişilebilirlik Kılavuzu (Editör: Deniz Çağlayan Gümüş). Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını. https://ailevecalisma.gov.tr/media/54952/erisilebilirlik_kilavuzu.pdf Erişim Tarihi: 09.09.2020

REHABİLİTASYONDA TOPLUMA KATILIMIN İKİ ANAHTARI: ERİŞİLEBİLİRLİK VE EVRENSEL TASARIM

Gülşah KINALI¹

Öz

Çeşitli hastalıklar nedeni ile fonksiyonel kapasitesi kısıtlanmış bireylerin rehabilitasyon süreci sırası ve sonrasındaki ortak problem, topluma katılım aşamasında karşılaştıkları engellerdir. Bu engellerin erişilebilir bir çevrede bulunması imkansızdır, ancak günümüzde halen erişilebilirlik konusunda farkındalık ve uygulama eksiklikleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, erişilebilirlik ve evrensel tasarım uygulamalarının rehabilitasyon sürecinde olan hastalara getireceği olumlu etkileri açıklamaktır. Erişilebilirlik ve evrensel tasarım çalışmaları geçmişten günümüze dünyada ve Türkiye’de ilerleme göstermiş, erişilebilirlik standartları ortaya konulmuştur. Sonuç olarak önerilerimiz, rehabilitasyon sürecinde olan hastalara, bakım verenlerine ve ailelerine bu standartlar konusunda bilinçlendirme eğitimlerinin sağlanması, toplumun çeşitli kesimlerinde farkındalık artırma çalışmalarının yapılmasıdır. Ev, İşyeri, okul eve diğer sosyal alanlarda erişilebilirlik sağlanarak topluma katılım desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: *Rehabilitasyon, Topluma Katılım, Evrensel Tasarım, Erişilebilirlik*

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, E-Posta: gulsah.kinali@gmail.com ORCID: 0000-0001-7974-5571

KINALI, G. (2020). Rehabilitasyonda Topluma Katılımın İki Anahtarı: Erişilebilirlik ve Evrensel Tasarım. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, “Erişilebilirlik” Özel Sayısı Cilt 1, 105-118. DOI: 10.21560/spcd.vi.818685

TWO KEYS TO COMMUNITY PARTICIPATION IN REHABILITATION: ACCESSIBILITY AND UNIVERSAL DESIGN

Abstract

The common problem of individuals with limited functional capacity due to various diseases during and after the rehabilitation process is the obstacles, they face during the social participation phase. These barriers are impossible to find in an accessible environment, but today there is still a lack of awareness and implementation of accessibility. The aim of this study is to explain the positive effects of accessibility and universal design practices on patients in the rehabilitation process. Accessibility and universal design work has progressed in the past to the present world and in Turkey, have been demonstrated accessibility standards. As a result, our suggestions are to provide awareness-raising trainings on these standards to patients, caregivers and their families in the rehabilitation process and to carry out awareness-raising activities in various segments of the society. Participation in society should be supported by providing accessibility to home, workplace, school and other social areas.

Key Words: *Rehabilitation, Community Participation, Universal Design, Accessibility*

TOPLUMA KATILIM VE ENGELLİLİK

İnsan hakları evrensel bildirgesine göre her şahıs çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya, öğrenim hakkına, topluluğun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkına sahiptir (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1948 , Çağlar S. 2012). İnsan hakları evrensel bildirgesi ile kayıt altına alınmış bu haklar aynı zamanda topluma katılımın temel unsurlarıdır. Çalışma, Eğitim ve sosyal hayata katılabilmek topluma katılabilmek demektir. Türkiye'nin de dâhil olduğu 50 ülke tarafından, 1945 yılında Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan bir komisyonun hazırladığı İnsan Hakları Evrensel Beyanname, bundan 52 yıl önce 10 Aralık tarihinde onaylandı. Türkiye bu beyannameyi onaylayarak kabul etmiştir. Toplumsal katılım, hayata sosyal bir çevre içinde dahil olmak şeklinde açıklanmaktadır. Bireyler, sadece birlikte olmak için değil aynı zamanda tek başına yapamayacakları aktiviteleri yapabilmek için de topluma katılmak zorundadır. Bu noktada Engelli bireyler, kısıtlılıkları nedeni ile toplumsal katılım sorunları yaşarlar. En büyük problemler; hareketlilik gerektiren, bilişsel yetenek gerektiren, iletişim, görme ya da işitme içeren aktivitelerdir (Kayihan, H. vd. 2019). Rehabilitasyon, kelime anlamı olarak iyileştirme anlamına gelmektedir. İyileştirmenin son aşaması topluma katılımdır. Bu çalışmada, rehabilitasyona ihtiyaç duyan hastalık gruplarında, erişilebilirlik ve evrensel tasarımın topluma katılımı gerçekleştirmedeki rolü incelendi.

EVRENSEL TASARIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK

Evrensel tasarım, yaş, beceri ve durum farkı olmaksızın, herkes tarafından tüm ürün ve çevrelerin kullanılabilmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Evrensel tasarım kavramı, ilk olarak “engelsiz tasarım” anlayışı ile başlamıştır ancak bu düzenlemelerde engelli bireyler ayrı düşünüldüğü için zamanla kullanılamaz hale gelmiştir. ABD’de, ırksal azınlıkların 1964 Vatandaş Hakları Hareketi (1964 Civil Rights Act) sonrası, engelli bireylerin de haklarının irdelenmesine ve geliştirilmesine vesile olmuştur. 1990 yılında Americans with Disabilities Act (ADA) standartları geliştirilmiştir ancak ADA tam olarak evrensel tasarımı ifade etmez. ADA standartlarında da yapıların bir bölümünün engelli bireylere uygun olması fikri vardır, bu durum evrensel tasarım ile uyumsuz (Öztürk, K. 2014).

Evrensel tasarım kavramı tam olarak 1989 yılında Ronald L. Mace tarafından 1996 yılında North Carolina State Üniversitesi'nde kurulan Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design) tarafından yayınlanan 7 ilke ile daha net olarak açıklanmıştır. Evrensel tasarım bir ürün 7 özelliğe sahip olmalıdır: Eşitlikçi kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, algılanabilir bilgi, hata için tolerans, düşük fiziksel güç gereksinimi, yaklaşım ve kullanım için uygun boyut ve mekân. Bu ilkelere göre, ürün ve hizmetler ayrımcı ve damgalıyıcı olmamalı, farklı ihtiyaçlara sahip bireylerin hepsi için aynı derecede kullanılabilir olmalı, anlaşılabilirliği veya uygun açıklayıcılar eklenmeli, kazalara sebep vermemeli, kolay kullanılmalı ve kullanımı için yeterli alan sağlanmalıdır (Story, M. F. 1998).

Ülkemizde de evrensel tasarım ve erişilebilirlik uygulamalarını teşvik eden standart, kanun ve yönetmelikler mevcuttur. Türkiye'de 'Özürli İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları' adı ile ilk Türk Standardı (TS 9111) Nisan 1991'de yayınlanmıştır. 5378 sayılı Engelliler Kanuna uygun olarak, erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlenmesine yönelik 'Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. 2020 Yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığının erişilebilirlik çalışmaları kapsamında erişilebilirlik izleme ve denetleme formları yayınlanmıştır. Tüm kurum ve kuruluşların bu çalışmalara uyması konusunda çalışmalar yürütülmektedir (Berkün, S. 2019).

Yetersizlik, özürsüzlük ve engellilik kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakta ve tanımlamaları da çeşitlilik göstermektedir. Vücudun zihinsel, fiziksel veya işlevsel bozukluğu yetersizlik olarak ifade edilir. Yetersizlik sonucu fonksiyonel kapasitede azalma ya da kayıp söz konusu ise bu özürsüzlüktür. Engellilik ise, bir yetersizlik ya da özürsüzlük sonucu, toplum tarafından kişiden beklenen bireysel performans veya durumdan sapmaya neden olan toplumsal bir bozukluk olarak ifade edilir. Uluslararası yetersizlik, özürsüzlük ve engelliliğin uluslararası sınıflandırması ise yetersizlik, özürsüzlük ve engelliliği şu şekilde tanımlamıştır. Yetersizlik, fizyolojik veya psikolojik bir vücut yapısının veya işlevinin herhangi bir geçici veya kalıcı kaybı veya anormalligidir. Özürsüzlük, bir insan için normal kabul edilen şekilde bir aktiviteyi gerçekleştirme konusunda kısıtlama veya yetersizliktir. Engellilik

ise yaşa, cinsiyete ve sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak normal kabul edilen bir veya birkaç rolün yerine getirilmesini sınırlayan veya engelleyen bir sakatlık veya sakatlığın sonucudur (Başbakkal, Z. vd. 2014). Bu tanımlar ışığında düşünüldüğünde, yetersizlik ve yetiyitimi ya da özürüllüğün aslında tek başına engellilik anlamına gelmediğini, engelliliğin toplum ile etkileşimde, eğer toplum tutum ve davranışları yetersiz ise ortaya çıktığını görebiliriz.

Evrensel tasarım herkesin eşit şartlarda kullanabileceği tasarım ürün ve sonuçlarını ifade etmektedir. Evrensel tasarım, farklı boyutta, cinsiyette, yaşta, yetenekte olmasına rağmen tüm kullanıcıların, bir ürün ve ya hizmetten aynı haklar ile yararlanmalarını öngörmektedir “Evrensel tasarım” engelli olan ya da engeli olmayan tüm bireylere eşit kullanım olanakları veren ürünlerin üretimi ve tasarımıdır. Erişilebilirlik ya da diğer bir isimle ulaşılabilirlik, yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşılabilme ve bunlardan yararlanabilmek anlamına gelmektedir (Hacıhasanoğlu, I. 2003, Tiyek R. vd 2016).

Eğer ürün ve hizmetlerde evrensel tasarım ilkeleri uygulanır ise ürün ve hizmetler erişilebilir olur, bir diğer yandan özürüllük ve yetersizlik de engellilik haline gelmez. Evrensel tasarım ve erişilebilirliğin çok yönlü sonuçları vardır, bunlardan biri tedavi ve rehabilitasyon sürecine olumlu katkı sağlamasıdır. İnme geçiren bireylerin eve taburcu süreçlerinde evrensel tasarım ilkeleri uygulayarak ev erişilebilirliğini arttırmayı hedefleyen bir çalışmada, bu uygulamaların hastaların tedavi ve rehabilitasyon süreçlerine olumlu katkı yaptığını ortaya koymuştur (Nokay, G.D. 2019). Bu durumda erişilebilirlik uygulamalarının aynı zamanda rehabilitasyon (iyileştirme) etkisi yapabileceği bazı durumları incelemekte fayda vardır.

REHABİLİTASYON SÜRECİNDE ERİŞİLEBİLİRLİK VE EVRENSEL TASARIM UYGULAMALARININ ROLÜ

İnme

İnme, yetişkin engelliliğin başlıca nedenidir. Felçten kurtulanlar için, kalan nörolojik defisitlerin derecesi hasarlı beyin dokusunun yeri ve boyutu ile belirlenir. Bu eksiklikler arasında felç veya azalan hareketlilik, bilişsel sorunlar, bozulmuş dil, davranış değişiklikleri ve kendini engelli görme yer

alabilir (Beckley, M. N. 2007). İnme sonrası katılımı kolaylaştıran faktörler rehabilitasyon sırasında sağlık personeli tarafından ele alınmalıdır (Suttiwong, J. 2018). İnme sonrası günlük yaşam aktivitelerini nasıl sürdüreceği düşünülmelidir. Banyo ve tuvalet ihtiyacı, yemek yeme, ev içi transfer, iletişim kurma gibi temel gereksinimler irdelenmelidir.

Banyo ve tuvalet için temel gereksinim evrensel tasarıma uygun banyolardır. Tutunma barları bulunan, yerde kaymaz zemin bulunan, kapı genişliği yeterli, tekerlekli sandalye ile dolaşımın mümkün olduğu banyo gereklidir. Lavabo altı boş olmalı ve tekerlekli sandalye ile yaklaşıma izin vermelidir (Mace, R. L. 1998). Tuvalet yanında transferi sağlamada kolaylaştırıcı olan tutunma barları bulunmalıdır. Yemek yeme için yardımcı cihazlar uygun zaman diliminde kullanılabilir. Etkilenen tarafı tedavi etmek için yardımcı aparatlar ile kaşık ve çatal tutma çalışılabilir. Ev içi transfer için tekerlekli sandalye ilk aşamada gerekli olabilir aynı zamanda ev içi taşıyıcı sistemler de katlı evler için gereklidir. İnme sonrası dönemde, bireyler günlük yaşam aktivitelerinde yeterli olmak isterler (Hartman- Maeir 2007). Evrensel tasarım bunu kolaylaştırır.

Omurilik Yaralanması

Travmatik omurilik yaralanması, kişilerin yaşamında ani bir değişikliklere neden olan, kalıcı fonksiyonel hareket kısıtlanması nedeni ile bağımsızlığı engelleyen, yaşam kalitesini etkileyen ve toplum temelinde sağlık hizmetleri ve ekonomik yönüyle önemli etkileri olan bir durumdur. İlk aşamalarda robotik rehabilitasyondan da yararlanılabilir (Çelik, B. 2015). Omurilik yaralanması rehabilitasyonu uzun bir süreci kapsar bu nedenle erişilebilir ev düzenlemesi prensipleri inme sonrası dönemde olduğu gibi uygulanmalıdır. Bununla birlikte eğer lezyon üst seviyelerde ise hastanın iletişim kurması için dijital erişilebilirlik uygulamalarından faydalanması gerekebilir. Bu durum bireylerin hem günlük yaşamlarını hem de eğitim hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olabilir (Bea-Munoz, M. 2015).

Amyotrofik Lateral Skleroz

Amyotrofik lateral skleroz (ALS), insan motor sistemine ait, idiyopatik, ölümcül nörodejeneratif bir hastalıktır (Kiernan, M. C 2011). ALS başlangıcındaki uygulamalar inme ve omurilik yaralanmaları ile benzerlik gösterir ancak ilerleyen dönemde hastanın iletişim zorlukları yaşaması

(konuşma) nedeni ile dijital erişilebilirlik örnekleri devreye girer. Stephen Hawking bu hastalığa rağmen dijital erişilebilirlik uyulamaları ile toplumsal katılımın nasıl devam edebileceğinin en güzel örneklerinden biridir. Profesör Stephen Hawking'in bilgisayarını kontrol etmesini ve başkalarıyla iletişim kurmasını sağlamak için tasarlanmış bir yazılım platformu bulunmaktaydı (Denman P. 2016).

Öğrenme Güçlükleri ve Otizm

Evrensel tasarım ve erişilebilirlik sanıldığı gibi yalnızca fiziksel engeli bulunan bireyler için rehabilitasyon etkisi göstermez. Öğrenme güçlükleri ve otizm eğitimde evrensel tasarım ilkelerinin uygulanması gerektiği önemli alanlardan biridir. Eğitimde evrensel tasarım bireysel farklılığı olan ve olmayan bütün öğrencilere hitap eder. Tek bir müfredat ve tek bir yöntem izlemez, eğitimde farklılıkları da kapsayıcı bir tutum sergiler. Eğitimde evrensel tasarımda ders materyallerine tüm öğrencilerin erişiminin sağlanması esastır (Rose, D. 2000). Görme engelli öğrenciler için kabartma yazı içeren ders materyalleri, işitme engelli bireyler için işaret diline hakim akran ve öğretmenler, okul ve dersliklerin fiziksel erişilebilirliğe sahip olması örnekleri verilebilir.

Otizmlili bireyler okul ortamlarında karmaşık düzenden rahatsız olurlar. Okul ve sınıf tasarımlarının bireysel farklılıkları göz önüne almadan aşırı karmaşık ve renkli tasarımı, irrite edici zil sesi, sınırları belli olmayan alanlar onları rahatsız eder (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2016). Öğrenmede evrensel tasarımda bu farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

İrdelenen tüm durumlar için ortak gereksinim çevresel ve kentsel evrensel tasarımın uygulanmasıdır. Evrensel tasarıma sahip bir kentte bireyler serbestçe hareket eder, işe ve okula gidebilir. Evrensel tasarım örnekleri arasında bina girişlerinde rampalar, uygun asansörler, oyun parkları, sarı yollar, kabartma yazı levhaları örnekleri verilebilir (Aygün, E. 2018, Yılmaz, T. 2012).

EVRENSEL TASARIM VE ERİŞİLEBİLİRLİK STANDARTLARINDAN ÖRNEKLER

Bina Girişinde Rampa Özellikleri

Erişilebilir binaların ilk koşullarından biri rampalardır. Bahçe ve bina girişinde bulunan rampalar açıkça görülür olmalıdır, kaymaz malzeme ile yapılmalıdır, temiz geçiş genişliği en az 100 cm olmalıdır, yükseklik 15 cm ve daha az ise eğim en fazla 1:10 (% 10), 16 cm-50 cm arasında ise eğim en fazla 1:11 (% 9), 51 cm-100 cm arasında ise eğim en fazla 1:12 (% 8), 100 cm üzerinde ise eğim en fazla 1:16 (% 6) olmalıdır. Genişliği 300 cm'den fazla olan rampalarda ilave olarak rampa ortasında korkuluk/tırabzan olmalıdır. Rampa yapılması uygun olmayan yerlerde kaldırma platformları bulunmalıdır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2020).

Erişilebilir Tuvalet ve Banyo Özellikleri

Kişisel bakım ve temizlikte en önemli konulardan biri erişilebilir tuvalet ve banyodur. Tuvalet geçiş sağlayan tüm kapıların ve engelli tuvalet kabini kapısının temiz geçiş genişliği en az 90 cm olmalıdır. Kapının dışarı açıldığı durumlarda en az net zemin yüzeyi genişlik ve derinliği; önden yaklaşımda (düz bir transfer için) 122 cm x 167,5 cm; sağ yandan yaklaşımda (diagonal bir transfer için) 122 cm x 142 cm ve hem ön hem sol yandan yaklaşımda (yan bir transfer için) 150 cm x 142 cm ölçülerinde olmalıdır. Kapı içe açılıyor ise kapı açılma mesafesi de hesaba katılmalıdır. Tuvaletlerin zemin kaplaması düz, sabit ve dayanıklı olmalıdır. Engellinin kullanabileceği engelli tuvalet kabini içerisinde veya genel tuvaletin içinde konumlandırılmış, alt yüzüne kadar net en az 75 cm, ön üst yüzüne kadar en fazla 86 cm yüksekliğinde ve en az 20,5 cm derinliğinde diz boşluğu bulunan bir lavabo bulunmalıdır. Sifon kolları (butonları/zincirleri) yerden en fazla 140 cm yükseklikte olmalı, sifon kolları (butonları/zincirleri) tek elle ve kavrama gerektirmeden kullanılacak nitelikte olmalı, tuvalet kağıtlığının yerden yüksekliği fazla 140 cm olmalı, musluklar tek elle ve kolay açılabilir olmalıdır. Tuvalette duvar tarafında tutunma çubuğu olmalı, duvar olmayan tarafta hareketli-katlanabilir tutunma çubuğu olmalıdır. Klozete her iki yandan yaklaşım sağlanabiliyorsa en az bir tarafta klozet ile duvar arasından tekerlekli sandalyenin, lavabo ve diğer donanımlarla engellenmeden yanaşarak klozete transferini sağlayabileceği en az 90 cm mesafe olmalıdır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2020).

Erişilebilir Ev Özellikleri

Bina girişi rampaları, erişilebilir tuvalet ve banyo ev dışındaki sosyal alanlarda da gereksinim duyulan çözümlerdir. Erişilebilir bir evde bunların yanında bulunması gereken bazı özellikler vardır. Mutfak tasarımı özel gereksinimli bireylere uygun esneklikte dizayn edilmiş olmalıdır. Mutfak tezgahının altına boş olması, rafların yüksekliklerinin tekerlekli sandalye ile uzanılabilir seviyede olması, fırın ve ocağın erişilebilir mesafede konumlanması, mutfak gereçlerinin erişilebilir uzaklık ve yükseklikte duvara monte edilmesi, mümkünse uzaktan da açılıp kapanan gaz sistemi olması, mutfak masasının tekerlekli sandalye ile oturmaya uygun yükseklikte olması gereklidir. Evde kapı girişlerinde eşik olmamalı, yerlerde halılar sabitlenmiş olmalıdır. Sağlık için insan-çevre etkileşimlerinin kalitesi önemlidir. Ev tasarımı, bireylerin günlük yaşam aktivitelerine katılımı için bir kolaylaştırıcı veya bir engel olabilir (Marcheschi, E. vd. 2018).

Erişilebilir Asansör Özellikleri

Binadaki asansörlere her katta erişim sağlanmalıdır. Girişten itibaren asansörlere yönlendirici görsel işaretler olmalı, görme engelli bireyler için sarı görme yolları ve kabartma yazılar bulunmalıdır. Asansör kapıları otomatik olmalıdır. Kapıların açık kalma süresi en az 10 sn olmalıdır. Kapıların temiz geçiş genişliği en az 90 cm olmalıdır. Girişten asansöre engelsiz ve en fazla 30 m mesafede ulaşım sağlanmış olmalıdır, asansör kapısının yanındaki işaretler zemin yüzeyinden en az 120 cm, en fazla 160 cm yükseklikte olmalı, yazılar zemin ile zıt renkte olmalı, ayrıca kabartma yazı bulunmalı, asansörün kata geldiğini belirten hem görsel hem de sesli uyarılar olmalıdır. Kabin içinde, yerden 90 cm yükseklikte tutunma barları olmalı, Kabin içi net boyutları Kabin içi net boyutları (kabin genişliği x kabin derinliği) en az 120 cm x 150 veya 95 cm x 140 veya 100 cm x 125 cm olmalıdır, Kabin dışı ve içi düğmelerin en küçük boyutu en az 19 mm olmalıdır. Kabin içi kaymaz zemin ile kaplı olmalıdır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2020).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Erişilebilirlik ve evrensel tasarım yalnızca bir amaç değil aynı zamanda topluma katılımı ve iyileşmeyi sağlayan bir araçtır. Rehabilitasyon süreci hastane ile sınırlı olmayan, bazen hayat boyu sürececek uzun bir süreçtir. Bu uzun süreçte bireyi çalışma hayatından, eğitim hakkından, günlük yaşamı sürdürme gibi temel ihtiyaçlarından ayrı düşünmemek gerekir. Sağlık ve rehabilitasyon profesyonelleri de tedavi ve rehabilitasyon süreci içinde evrensel tasarım ve erişilebilirlik uygulamalarını takip etmeli, bireyin yalnızca kendisini değil, aynı zamanda bakım verenlerini de bilgilendirmelidirler. Evrensel tasarım birey ve ailesi ile sınırlı bir olgu değildir. Toplumsal tutum ve davranışlara, eğitim, kentsel tasarım ve mimari politikalar ile sürdürülmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (1948). İnsan hakları evrensel beyannamesi. İnsan&İnsan, 61, 795-808.

Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişilebilirlik hakkı ve Türkiye’de erişilebilirlikleri. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61 (2), 541-598. DOI: 10.1501/Hukfak_0000001666

Kayihan, H., ve Temizkan, E. (2019). Toplumsal Katılım: Tanımlar, Ergoterapinin Rolü. Türkiye Klinikleri Fizyoterapi ve Rehabilitasyon-Özel Konular, 5(2), 1-7.

Öztürk, K. (2014). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Ayrımcılık: Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Ayrımcılık ve Çözüm Önerileri.

Story, M. F. (1998). Maximizing usability: The principles of universal design. Assistive Technology, 10(1), 4-12. DOI: 10.1080/10400435.1998.10131955

Berkün, S. (2019). Toplumsal Yaşama Tam Katılım İçin Erişebilir Kentler: Zonguldak Örneği. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, Cilt :3 Sayı :3 (Ek Sayı), 43-52.

Başbakkal, Z., ve Bilsin, E. (2014). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Çocuklar. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 30(2), 65-78.

Hacıhasanoğlu, I. (2003). Evrensel tasarım. Tasarım Kuram, 2(3), 93-101.

Tiyek, R., Eryiğit, B. H., ve Emrah, B. A. Ş. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(2), 225-261.

Nokay G.D., Kınalı, G. 2019. Akut hemipleji hastalarında ev erişilebilirlik uygulamaları farkındalık değerlendirilmesi, Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Beckley, M. N. (2007). The influence of the quality and quantity of social support in the promotion of community participation following stroke. Australian Occupational Therapy Journal, 54(3), 215-220.

Suttiwong, J., Vongsirinavat, M., & Hiengkaew, V. (2018). Predictors of community participation among individuals with first stroke: A Thailand study. Annals of rehabilitation medicine, 42(5), 660.

Mace, R. L. (1998). Universal design in housing. *Assistive Technology*, 10(1), 21-28.

Hartman-Maeir, A., Soroker, N., Ring, H., Avni, N., & Katz, N. (2007). Activities, participation and satisfaction one-year post stroke. *Disability and rehabilitation*, 29(7), 559-566.

Çelik, B. (2015). Omurilik Yaralanmalarında Robotik Teknoloji: Üst Ekstremitte. *Turkish Journal of Physical Medicine & Rehabilitation/Turkiye Fiziksel Tip ve Rehabilitasyon Dergisi*, 61.

Bea-Muñoz, M., Medina-Sánchez, M., & Flórez-García, M. T. (2015). Readability and internet accessibility of informative documents for spinal cord injury patients in Spanish. In *Anales del sistema sanitario de Navarra* (Vol. 38, No. 2, pp. 255-262).

Kiernan, M. C., Vucic, S., Cheah, B. C., Turner, M. R., Eisen, A., Hardiman, O., ... & Zoing, M. C. (2011). Amyotrophic lateral sclerosis. *The lancet*, 377(9769), 942-955.

Denman, P., Nachman, L., & Prasad, S. (2016, August). Designing for” a” user: Stephen Hawking’s UI. In *Proceedings of the 14th Participatory Design Conference: Short Papers, Interactive Exhibitions, Workshops-Volume 2* (pp. 94-95).

Rose, D. (2000). Universal design for learning. *Journal of Special Education Technology*, 15(3), 45-49.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2016). *Otizm Spektrum Bozukluğu Kitabı*, Sayfa 211-219.

Aygün, E., Korkut, A., & Kiper, T. (2018). Engelli bireyler için kentsel dış mekânlara erişilebilirliğin incelenmesi: Tekirdağ örneği. *Artium*, 6(2), 20-32.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020), *Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formları*.

Marcheschi, E., Von Koch, L., Pessah-Rasmussen, H., & Elf, M. (2018). Home setting after stroke, facilitators and barriers: A systematic literature review. *Health & social care in the community*, 26(4), e451–e459. <https://doi.org/10.1111/hsc.125>

Yılmaz, T., Gökçe, D., Şavklı, F., ve Çeşmeci, S. (2012). Engellilerin Üniversite Kampüslerinde Ortak Mekanları Kullanabilmeleri Üzerine Bir Araştırma: Akdeniz Üniversitesi Olbia Kültür Merkezi Örneği. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty, 9(3).

WEB SİTESİ ERİŞİLEBİLİRLİK DEĞERLENDİRMESİ: BİR BARIYER GEZİNTİ ÇALIŞMASI*

Zehra ALTUNTAŞ¹

Pınar ONAY DURDU²

Öz

Günümüzde web siteleri tüm kurumların iletişim ve bilgi sağlama konusunda ana kaynaklarından biri haline gelmiştir. Bu web sitelerinin tüm kullanıcılar tarafından etkin bir şekilde kullanılabilmesi önemlidir. Özellikle engelli kullanıcıların web tarafından sunulan hizmetlere erişimde sorun yaşayabildikleri bilinmektedir. Bu nedenle web sitesi geliştiricilerinin özellikle uygulamalarının erişilebilirliğini sağlamaları bunun için de web sitelerinin erişilebilirliklerini değerlendirerek varsa problemleri gidermeleri oldukça önemlidir. Web sitesi erişilebilirlik değerlendirmelerinde genellikle otomatik değerlendirme araçları ile gerçekleştirilen uygunluk testleri kullanılmaktadır. Bu yöntem ile var olan problemler listelenmekte ancak problemlerin önceliklendirilmesini ya da çözüm önerileri sağlanmamaktadır. Diğer taraftan bu çalışma kapsamında buna alternatif olarak kullanılabilir olan sezgisel bir değerlendirme yaklaşımı olan bariyer gezinti (BG) yönteminin kullanım potansiyeli incelenmektedir. BG değerlendiricilerin problemleri farklı kullanıcı türlerine göre tespit edip önceliklendirmelerini sağlamak ve çözüm önerilerini de içinde barındırmaktadır. Çalışmada BG kullanılarak farklı düzeylerde erişilebilirlik problemine sahip üç kamu üniversite web sitesinin görme engeli bulunan kullanıcılar açısından erişilebilirlik değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bu yöntemin uygulanması ile görme engelli, görme zayıflığı olan ve renk körlüğü olan kullanıcıların sitelerde görevlerini yerine getirmesini engelleyen durumların belirlenmesi ve bunların ortadan kaldırılmasını sağlayacak iyileştirmelerin önerilmesi sağlanmaktadır. Böylece web sitelerinin özellikle görme engelli bireylerin erişim problemlerini en aza indirilmesini de sağlayabilecek olan sezgisel bir değerlendirme yöntemi olan BG yönteminin kullanım potansiyeli de ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Websitesi Erişilebilirliği, Erişilebilirlik Değerlendirmesi, Sezgisel Değerlendirme, Bariyer Gezinti*

* Bu çalışma, Zehra ALTUNTAŞ tarafından Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi Pınar ONAY DURDU danışmanlığında yürütülen "Web Siteleri için Birleşik Web Erişilebilirlik Değerlendirme Çerçevesi Önerisi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Yüksek Mühendis, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, E-posta: zehra.yerlikaya@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0003-4337-1680

² Dr Öğr Üyesi Pınar ONAY DURDU, Kocaeli Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, E-posta: pinaronyaydurdu@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0002-0439-1702

ALTUNTAŞ, Z. , ONAY DURDU, P. (2020). Web Sitesi Erişilebilirlik Değerlendirmesi: Bir Bariyer Gezinti Çalışması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1, 119-144. DOI: 10.21560/spcd.vi.818272

WEBSITE ACCESSIBILITY EVALUATION: A BARRIER WALKTHROUGH STUDY

Abstract

Nowadays, websites have become one of the main sources of all institutions, especially for their communication and information provision. It is essential that these websites can be used effectively by all users. It is known that some user groups such as disabled users may have problems in accessing the services offered by the web. Thus, it is very important for website developers to ensure the accessibility of their websites, by conducting evaluations to overcome the accessibility problems. Generally conformance tests performed by automatic evaluation tools are used. With this method, the existing accessibility problems are listed, but the prioritization of the problems or solution suggestions are not provided. On the other hand, within the scope of this study, the potential use of the Barrier Walkthrough (BW) method, which is kind of heuristic evaluation method guided by accessibility barriers that can be used as an alternative, is examined. BW enables evaluators to identify and prioritize problems according to different user types and provides solutions. In the study, accessibility evaluation of three public university websites with different levels of accessibility problems was conducted in terms of visually impaired users using BW. With the implementation of this method, it was aimed to reveal the barriers that prevent users who were blind, low vision or color blind from performing their goals and to provide suggesting to eliminate the problems. Thus, the potential of using the BG method, which is a heuristics based evaluation method that can help minimize the accessibility problems of web sites especially for visually impaired individuals, will be revealed.

Keywords: *Website Accessibility, Accessibility Evaluation, Heuristic Evaluation, Barrier Walkthrough*

GİRİŞ

Kamu hizmetleri başta olmak üzere, eğitim, sağlık, araştırma, iş, ticaret, sosyal ağ gibi önemli birçok alanda web siteleri bilginin ulaşılması ve aktarılması konusunda önemli bir kaynak haline gelmiş ve gencinden yaşlısına insanlar da bilgi edinme ihtiyaçlarını web sitelerinden karşılamaya başlamışlardır. Tüm hizmetler ama özellikle kamu hizmetleri devletin tüm vatandaşları için sağladığı hizmetlerdir. Diğer taraftan Dünya sağlık örgütünün rakamlarına göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin bir çeşit engelle yaşadığı ve ilerleyen yıllarda bu durumun yaygınlaşacağı belirtilmektedir (Chan ve Zoellick, 2011). Buna ek olarak nüfusun yaşlanması ile insanların görme ya da bir takım yeteneklerindeki azalmalar da bu sayının artmasına neden olacaktır. Bu nedenle kullanıcıların özelliklerine, yeteneklerine ve engellerine bakılmaksızın herkesi kapsayıcı ve erişilebilir web siteleri geliştirilmesi oldukça önemli bir konudur (Henry, vd., 2014; Laux, 1998).

Web sitelerini daha erişilebilir kılmak için pek çok ülkede Web içeriği erişilebilirliği yönergesi (WCAG (Web Content Accessibility Guidelines)) 1.0 (W3C, 1999), 2.0 (W3C, 2008) ve 2.1 (W3C, 2018) gibi genel ilkelere ek olarak, ISO 9241-20 (2008, 2019)"title": "ISO 9241-20:2008(en veya Section 508 (US Access Board, 2000) gibi standartlar ve kanunlar uygulanmaktadır. Şu anda ülkemizde web sitelerinin erişilebilirliğine yönelik herhangi bir yasa veya mevzuat bulunmamakla birlikte 2009 yılında, Birleşmiş Milletler'in Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi (TTB, 2009) imzalanmıştır. Son zamanlarda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda (2020) W3C ve Avrupa web içerik yönergelerini benimsediğini ve halka açık web sitelerinin erişilebilirliğini sağlanması gerekliliğini beyan etmiştir. Aynı zamanda T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK BİLGEM Yazılım Teknolojileri Araştırma Enstitüsü (YTE) tarafından gerçekleştirilen ve kamu internet sitelerinin kullanılabilirlik ve erişilebilirlik standartlarına uygun hale getirilmesini hedefleyen Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS) Projesi gerçekleştirilmiştir ve Türk Standartları Enstitüsü tarafından web siteleri için ulusal kriter/standart haline getirilmesi için çalışmalar yürütülmektedir (KAMİS, 2020).

Web Erişilebilirlik Girişimi (Web Accessibility Initiative - WAI) web sitesi (2005) erişilebilirliğini "engelli kişilerin Web'i algılayabileceği, anlayabileceği,

gezinebileceği ve Web ile etkileşim kurabilecekleri ve Web'e katkıda bulunabilecekleri" şeklinde tanımlanmaktadır. Erişilebilirlik öncelik olarak engelli kullanıcılara odaklansa da, sadece engelli kullanıcılar için değil, tüm kullanıcılar için faydalı olmayı hedeflemektedir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için de web sitelerinin erişilebilirliğinin sağlandığına yönelik değerlendirilmelerin yapılması gerekmektedir. Web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirmelerinde kullanılan yöntemler genel olarak otomatik değerlendirme araçlarına dayalı uygunluk testleri, kullanıcı testleri ya da, sezgisel değerlendirme başlıkları altında yer alır (Brajnik, 2009). Otomatik değerlendirme araçları kullanılarak gerçekleştirilen uygunluk testleri; erişilebilirlik yönergelerine göre geliştirilen araçlar (WAI, 2020) ile gerçekleştirilen değerlendirme değildir. Kullanıcı testleri kullanıcılar ile gerçekleştirilen değerlendirmelere dayalıdır. Son olarak da uzman temelli sezgisel değerlendirme ise; erişilebilirlik uzmanlarının kişisel deneyim ve uzmanlıkları doğrultusunda yargılaması sonucu web sayfalarının erişilebilirlik açısından incelendiği yöntemdir (Brajnik, 2008b). Bu çalışmada kullanılan bariyer gezinti (BG) yöntemi de ana fikri test ve değerlendirme gerçekleştirilmede genel tasarım kılavuzlarına uygunluğu değerlendirmeye göre bilinen problem türleri ile işe başlamanın tercih edilmesine dayalı bir uzman temelli sezgisel yaklaşımdır (Brajnik, 2009).

Alan yazında otomatik değerlendirme araçları en yaygın olarak kullanılan yöntem olarak karşımıza çıkarken (Soydemir ve Onay Durdu, 2019), bu yöntemin tek başına kullanımının da yeterli olmadığı da bilinmektedir (Acosta-Vargas vd., 2018). Bu nedenle bu çalışmada web sitesi erişilebilirlik değerlendirmesinde BG yönteminin kullanılarak kullanım potansiyelinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda da, BG yöntemi kullanılarak farklı düzeylerde erişilebilirlik problemine sahip üç kamu üniversite web sitesinin farklı düzeylerde görme engeli bulunan kullanıcılar açısından erişilebilirlik değerlendirilmesi yapılmaktadır. Çalışma kapsamında tamamen görme engelli, görme zayıflığı olan ve renk körlüğü olan kullanıcıların bu sitelerde gerçekleştirmek istedikleri hedeflerini yerine getirmesini engelleyen durumların belirlenmesi ve bunların ortadan kaldırılmasını sağlayacak iyileştirmelerin önerilmesi de sağlanmaktadır.

1. Erişilebilirlik ve erişilebilirlik değerlendirme kılavuzları

Alan yazında herkes tarafından kabul edilmiş genel bir erişilebilirlik tanımı bulunmamaktadır. Var olan tanımlar incelendiğinde erişilebilirliği kullanılabilirlik (ISO, 2008) "title": "ISO 9241-20:2008 (en veya kullanılabilirliğin alt başlığı olarak belirten tanımlar olduğu gibi (Arch, 2009) yaşlı kullanıcılar gibi bir hedef grup belirterek (Rutter vd., 2007) veya tüm kullanıcıları içerecek şekilde belirten tanımlar bulunmaktadır (Arch, 2009). Hatta erişilebilirliği farklı kullanım bağlamlarında (örneğin; mobil uygulama alanları gibi) değerlendiren tanımlar yapılmaktadır (Yesilada vd., 2013). Alan yazındaki bu durumdan yola çıkarak 2012 yılında Yeşilada ve arkadaşları (Yesilada vd., 2012) tarafından yapılan bir araştırmada, web erişilebilirliğinin kabul edilen tanımı için web erişilebilirliği ile ilgilenen kişilerden bilgi alınmıştır. Çalışmaya katılan 300 kişinin % 45'i en popüler tanımlama olarak, Web Erişilebilirlik Girişiminin (WAI) yaptığı "Web erişilebilirliği, engelli kişilerin webi algılayabileceği, anlayabileceği, gezinebileceği ve web ile etkileşim kurabilecekleri ve webe katkıda bulunabilecekleri anlamına gelir." (WAI, 2005) tanımını kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer taraftan Türkiye'deki yazılım geliştiriciler arasında gerçekleştirilen benzer bir araştırmada da (Yerlikaya ve Onay Durdu 2018) yaygın kabul gören tanım olarak yalnızca engelli bireyleri değil tüm kullanıcıları içeren kapsayıcı tanımlardan bir tanesi olan Section508'in tanımının tercih edildiği ortaya konulmuştur.

Tüm insanlara eşit erişim ve fırsat eşitliği sağlamak için, World Wide Web Consortium (W3C) tarafından kurulan Web Erişilebilirlik Girişimi (Web Accessibility Initiative (WAI)) Web içeriği erişilebilirliği yönergesi (WCAG (Web Content Accessibility Guidelines)) 1.0 (W3C, 1999), 2.0 (W3C, 2008) ve 2.1 (W3C, 2018) şeklinde üç sürümü bulunan erişilebilirlik yönergesini geliştirmiştir. WAI, web içeriğinin erişilebilir olması için yönergelerinde dört prensip tanımlamıştır. Herhangi bir web içeriği için bu prensipler; web sitelerinin algılanabilir, kullanılabilir, anlaşılabilir ve güçlü olması olarak listelenebilir. Her prensipte, uygulama için yönerge seti belirlenmiş ve başarı ölçütleri her biri için de tanımlanmıştır. Tablo 1'de WCAG 2.0 prensiplerine ve yönerge setlerine genel bir bakış sunulmuştur (W3C, 2008).

Tablo 1: WCAG 2.0 prensipleri ve yönerge setleri (W3C, 2008).

Prensİpler	Açıklama	Yönerge Setleri
Algılanabilir	Kullanıcılar sunulan bilgileri algılayabilmelidir	1.1 Metin içermeyen içerik için metin alternatifleri sağlayın. 1.2 Ses ve video içeriği için başlıklar ve alternatifler sağlayın. 1.3 İçeriği uyarlanabilir hale getirin ve yardımcı teknolojiler için kullanılabilir hale getirin. 1.4 Görülmesini ve duyulmasını kolaylaştırmak için yeterli kontrast kullanın.
Kullanılabilir	Kullanıcılar ara yüzü kullanabilmelidir.	2.1 Klavyenin tüm işlevselliğini erişilebilir duruma getirme. 2.2 Kullanıcılara içeriği okumak ve kullanmak için yeterli zaman verin. 2.3 Nöbetlere neden olabilecek içerik kullanmayın. 2.4 Kullanıcıların içeriği bulmasına yardımcı olun.
Anlaşılabilir	Kullanıcılar bilgileri ve kullanıcı ara yüzünün çalışmasını anlayabilmelidir.	3.1 Metni okunabilir ve anlaşılabilir kılın. 3.2 İçeriğin görünmesini ve öngörülebilir şekilde çalışmasını sağlayın. 3.3 Kullanıcıların hataları önlemesine ve düzeltmesine yardımcı olun.
Güçlü	Kullanıcılar içeriğe teknolojiler ile birlikte erişebilmelidir.	4.1 Mevcut ve gelecekteki teknolojilerle uyumluluğu en üst düzeye çıkarın.

Buna ek olarak, WCAG 2.0, W3C tarafından belirlenmiş ve uluslararası geçerliliğe sahip, yönerge setlerine bağlı olan 61 kriterden oluşmaktadır. Belirlenen 61 ölçüt A Düzeyi (25 ölçüt), AA Düzeyi (13 ölçüt) ve AAA Düzeyi (23 ölçüt) olmak üzere 3 seviyeden oluşmaktadır. AA düzeyi, A düzeyinin bir uzantısı ve AAA, AA düzeyinin bir uzantısıdır. Bu, her bir üst düzeyde bir öncekinden daha fazla başarı kriteri elde edildiği anlamına gelir (W3C, 2008). A düzeyi, web sitesinin kılavuzdaki asgari düzeydeki maddeleri karşıladığı anlamına gelir.

2. Erişilebilirlik Değerlendirme Yöntemleri

Web sitelerinin erişilebilirliğinin değerlendirilmesine yönelik gerçekleştirilen pek çok araştırmada genellikle web sitelerinin Web Erişilebilirlik İçerik Yönergeleri (WAI) ile uyumluluğu çeşitli değerlendirme yöntemleri ile kontrol edildiği görülmektedir (Akram ve Sulaiman, 2017). Web erişilebilirliğini değerlendirmede kullanılan farklı yöntemler arasında otomatik araç kullanarak değerlendirme, uzman temelli/manual değerlendirme, sezgisel değerlendirme ve kullanıcı testleri bulunmaktadır.

Otomatik değerlendirmede kullanılan Web erişilebilirlik değerlendirme araçları, bir web sitesinin belirli web erişilebilirlik kurallarına veya standartlarına uyup uymadığını belirlemeye yardımcı olan yazılım programları veya çevrimiçi hizmetlerin kullanımına dayalıdır (WAI, 2020). Bu araçlar iki gruba ayrılır (Al-Khalifa, 2012). İlk grupta SortSite (2020) ve AChecker (2020) gibi hemen hemen tüm yönergeler açısından değerlendirme gerçekleştiren araçlar yer almaktadır. Diğer grupta ise renk kontrastını test eden Kontrast Denetleyicisi (2017) gibi web erişilebilirliği yönergelerinin incelediği belirli konuları değerlendiren özel araçlar vardır.

Manuel değerlendirme bir uzman tarafından web sitesinin erişilebilirlik yönergesi kurallarına göre incelenip değerlendirilmesidir (Brajnik, 2008a). Gerekli durumlarda bu inceleme yardımcı teknolojiler (örneğin, ekran okuma programı) kullanılarak da yapılabilmektedir. Manuel değerlendirme öznel yargılamaya gerektiren, bu nedenle çok zaman alan bir değerlendirme sürecidir.

Erişilebilirliğin değerlendirilmesinde kullanılan kullanıcı testleri daha çok engelli kullanıcıların bireysel olarak bir dizi görevi yerine getirmesine dayanan resmi olmayan deneysel kullanılabilirlik testleridir. Testin tasarımına bağlı olarak katılımcılar geri bildirimlerini çeşitli yollarla (anketler, röportajlar, vb.) sunarlar ve katılımcıların davranışları ve etkileşimleri uzmanlar tarafından incelenir. Engelli kullanıcıların gerçek deneyimlerinden sonuç elde edilen değerlendirme yöntemidir. Ancak bu tür kullanıcı testleri oldukça zaman alır ve pahalıdır.

Erişilebilirlik değerlendirmesinde kullanılan sezgisel değerlendirme yöntemi olarak kullanılabilirlikteki sezgisellere benzer bir yaklaşım içeren Bariyer Gezinti (BG) (Brajnik, 2009)10,29]],”issued”:{“date-

parts”:[["2009"]]]}}}],”schema”:"https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"} yöntemi yer almaktadır. Buradaki farklılık kullanılabilirlikteki sezgisellerin yerine kullanımı engelleyen tanımlı engellerin bariyer kavramı ile ifade edilerek kullanılmasıdır. Yöntemdeki ana fikir; test etme ve değerlendirme amacıyla, genel tasarım kılavuzlarını kullanmaktan ziyade bilinen sorun türlerinden başlamanın daha iyi olmasıdır. Aynı zamanda BG’de bariyerler 9 farklı kullanıcı tipi için tanımlanmıştır. Bu kullanıcı tipleri görme engelli, görme zayıflığı olan, duyma engelli, renk körü, motor engelli, zihinsel engelli, ışığa duyarlı epilepsisi olan kullanıcılar ile JavaScript’in devre dışı bırakıldığı tarayıcı kullanıcıları ve arama motorlarıdır.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Alan yazındaki Web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirme çalışmaları incelendiğinde farklı değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığı çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların birçoğunda otomatik değerlendirme araçları kullanılarak bir ya da birden fazla ülkede faaliyet gösteren web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirilmesi gerçekleştirilmektedir (Alahmadi ve Drew 2017; Kamal vd. 2016; Thompson, vd., 2003). Bu çalışmalardan bu bölümde Türkiye’deki web sitelerinin değerlendirilmesinde gerçekleştirilenler ile BG yöntemi ile gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarına yer verilmektedir.

Türkiye’deki web sitelerine yönelik olarak gerçekleştirilmiş çalışma örneklerine bakılacak olursa, ilk çalışmalardan bir tanesi Kubuş ve Çağiltay (2006) tarafından görme engelli kullanıcılar ile gerçekleştirilen bir kullanıcı testi ile gerçekleştirilmiştir. Üç görme engelli ile dört e-devlet sitesi üzerinden gerçekleştirdikleri görevler sırasında tespit edilen problemler yanlış yönlendiren bağlantılar, uzun liste ve metin kullanımı, belirsiz konumlandırmalar, açıklanmamış grafikler ve resimler olarak tespit edilmiştir. Üniversite web siteleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmalardan biri olan Ege Üniversitesi web sitesinin erişilebilirlik analiz çalışmasında (Çelik, 2014) Achecker otomatik değerlendirme aracı ile değerlendirme gerçekleştirilmiş ve sitede yer alan tespit edilen erişilebilirlik problemlerinin büyük bir kısmının geliştiricilerin gözünden kaçan bir takım basit hatalardan kaynaklı olduğu raporlanmıştır. Bir başka değerlendirme çalışmasında (Emiroğlu, 2015) araştırma kapsamında geliştirilen değerlendirme formu aracılığıyla üniversitelerin engelsiz öğrenci

birimlerinin web siteleri incelenmiş ve bu sitelerde engelli öğrencilerin ihtiyaçlarının göz önüne alınmadığı ve özellikle görme ve işitme engelliler için gerekli düzenlemelerin yer almadığı raporlanmaktadır.

Diğer taraftan Kurt (2017) Türkiye'deki üniversite web sitelerinin rastgele belirlediği 10 tanesinin ana sayfasının erişilebilirliğini değerlendirdiği öncül çalışmasını (Kurt, 2011) yineleyerek bu kurumların web sitelerinin erişilebilirliğinde bir iyileşme olup olmadığını incelemiş ve iyileşmenin çok küçük oranda olduğunu raporlamıştır. Kurt (2011, 2017) her iki çalışmasında da AChecker web erişilebilirlik değerlendirme aracını kullanmış ve sitelerin hiçbirinin tam olarak erişilebilir olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde Akgül (2017) yine AChecker aracını kullanarak Türkiye'deki 23 üniversite web sitesinin erişilebilirlik analizi gerçekleştirmiş ve web içerik erişilebilirlik kılavuzu maddelerinin pek çoğunun ihlal edildiğini raporlamıştır. Yine üniversite web sitelerinin erişilebilirliğinin otomatik değerlendirme aracı ile gerçekleştirdiği bir başka çalışmada (Yerlikaya vd., 2017) 112 devlet üniversitesinin web sitesi Sortsite aracı ile değerlendirilmekte ve tüm üniversitelerde ortak olarak karşılaşılabilen 35 farklı erişilebilirlik sorunu raporlanırken, büyük çoğunluğunda 16 ile 25 aralığında erişilebilirlik hata sayısı olduğu ortaya konulmuştur.

Daha güncel çalışmalardan Aksoy ve Şengel'in (Aksoy & Şengel, 2018) araştırmasında Uludağ Üniversitesinin web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirmesi otomatik değerlendirme araçlarından AChecker ve WAVE kullanılarak değerlendirilmiş ve özellikle alternatif metin, uyarlanabilirlik, navigasyon, okunabilirlik ve giriş yardımı yönergeleri ile ilgili hatalar tespit edilmiştir. Araştırmacılar tespit edilen problemlerin aslında basit problemler olmalarına rağmen erişilebilirlik konusunda geliştiricilerdeki farkındalık eksikliğinden kaynaklanmış olabileceğini belirtmektedirler. Ek olarak da farkındalığın sağlanabilmesi için, erişilebilirlik ile ilgili, üniversitelerde dersler verilmesi ve erişilebilirliğe uygunluğun kamu kurum web siteleri için zorunlu hale getirilmesini önermektedirler. Akgül (2019), önce 77 kamu ve 247 yerel yönetim web sitesini incelediği çalışmasında pek çok erişilebilirlik, kullanılabilirlik, kalite ve okunabilirlik hatasının yer aldığını ve bunların sadece engelli değil engeli olmayan bireyler açısından da problem olduğu için

düzeltilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Akgül (2020) yine Türkiye'deki kamu ve özel üniversitelerinin web sitelerini de incelemiş benzer problemleri tespit ederek daha erişilebilir web siteleri geliştirilebilmesi için daha fazla kaynak ayrılması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer taraftan Şerefoğlu ve Henkoğlu (Şerefoğlu & Henkoğlu, 2019) Türkiye'deki 179 üniversitenin web sitesini görme ve işitme engelli kullanıcılar perspektifinden kendi hazırladıkları kontrol listesini kullanarak değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirme sonucunda da önceki araştırmacılar ile benzer erişilebilirlik problemlerini tespit etmişler ve daha erişilebilir web siteleri için farkındalığın artırılması gerekliliğini vurgulamışlardır.

Otomatik Değerlendirme aracı yerine BG yönteminin erişilebilirlik değerlendirmesi amacıyla kullanıldığı çalışmalar da fazla olmamakla birlikte mevcuttur. Örneğin Braga ve arkadaşlarının 2014 yılında yaptığı çalışma ile Brezilya'daki bir İnternet bankacılık hizmetinin BG yöntemi kullanılarak yaşlı kullanıcılar için erişilebilirliği değerlendirilmektedir. Değerlendirme işleminin, uzman veya kullanıcı olmayan 2 yüksek lisans öğrencisi tarafından gerçekleştirildiği raporlanmıştır (Braga vd., 2014). Değerlendirme için beş görev belirlenmiş ve değerlendiriciler bu görevleri gerçekleştirirken karşılaştıkları engellerin etkilerini ve ortaya çıkma sayısını bildirerek etkileşime girdikleri sayfalardaki engelleri kritiklik düzeylerine göre tespit etmektedirler.

Acosta-Vargas ve arkadaşları (2018); otomatik değerlendirme araçları ve BG yönteminin bir arada kullanılmasını öneren Web Sitesi Erişilebilirlik Değerlendirme Metodolojisini (WCAG-EM) geliştirmişlerdir. Çalışma kapsamında Latin Amerika'daki 26 ülkede bulunan tescilli 3664 üniversiteden, rastgele seçilen 45 web sitesi değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda otomatik araçların erişilebilirlik değerlendirmelerinde tek başına yeterli ve güvenilir olamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle mutlaka BG gibi manuel bir değerlendirmeye de tabi tutulması gerekliliğini çalışmada vurgulanmaktadır.

Acosta-Vargas ve arkadaşları (2019) BG yöntemi ile gerçekleştirdikleri bir diğer çalışmalarında 30'u Latin Amerikadan 10 tanesi de genel olacak şekilde toplamda 40 web sitesinde değerlendirme gerçekleştirmişler ve bu web sitelerini de Webometrics ve Alexa sıralamalarına göre seçmişlerdir. Ayrıca BG

yöntemindeki az görme engelli kullanıcı tipinin bariyerlerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda BG bulgularına dayalı olarak bir web sitesinin yüksek sıralamada olmasının erişilebilir ve kapsayıcı olduğu anlamını taşımadığını vurgulamaktadırlar.

YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında sezgisel bir erişilebilirlik değerlendirme yöntemi olan BG'nin web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirmeleri için kullanımı incelenmiştir.

1. Bariyer Gezinti Yöntemi ve Uygulanma Prosedürü

Bariyer gezinti (BG) yöntemi (Brajnik, 2009), kullanılabilirlik araştırmalarında kullanılan sezgisel değerlendirme yöntemlerine benzerlik göstermektedir. Buradaki farklılık prensiplerin ya da sezgisellerin yerine kullanımı engelleyen bariyerlerin kullanılmasıdır. Yöntemde yer alan engeller, bilinen erişilebilirlik ilkeleri ve kılavuzların genel senaryolar bağlamında yorumlanmasından çıkarılmıştır. Tablo 2'de görme engelli bir kullanıcı için tanımlanmış bariyerlerden birine ait bir örnek yer almaktadır. Yine tablodan görüldüğü üzere belirlenen problemlere ait düzeltme önerisi de değerlendiricilere sunulmaktadır

Tablo 2: Görme engelli kullanıcı için tanımlanmış bir bariyer örneği (Brajnik, 2009)

Eşdeğer metin içermeyen zengin imgeler	
Kullanıcı:	Görme engelli kullanıcı
WCAG 2.0:	1.1 1.1.1
Neden:	Sayfada, yalnızca bilgi sağlayan grafik biçiminde bir resim (örneğin bir diyagram, histogram, resim, çizim, grafik) var ancak resme ait eşdeğer metinsel bir açıklama yok.
Hata Modu:	Kullanıcı, önemli bir görüntünün olduğunu algılasa bile, içerdiği bilgiyi elde etmenin bir yolu yoktur. Ayrıca, sayfada veya sitede bu bilgilerin nereye gömüldüğünü bulmaya çalışırken zaman ve çaba harcar.
Etki:	Kullanıcı, görüntü tarafından aktarılan bilgiyi kullanamaz. Etkinliğin önemli ölçüde azalması; ayrıca kullanıcı verimliliğini de azaltabilir.
Düzeltilme:	Resme eşdeğer bir metinsel açıklama ekleyin: OBJECT etiketini kullanmak ve etiketin içeriğindeki metni belirtmek yeterli değilse, IMG'nin ALT özelliğini kullanarak ekleyin. Bu hala yetersizse, görüntünün yakınına metinsel açıklamanın bulunduğu belirli bir sayfaya götüren bir bağlantı ekleyin. Diğer bir strateji de görüntünün yakınına, görseli görebilenlerin de görebileceği şekilde eşdeğer metin yerleştirmektir.

BG (Brajnik, 2009) yönteminin uygulanması için üç aşamalı bir süreç takip edilir.

- Birinci aşamada öncelikle ilgili kullanıcı kategorilerinin tanımlanması gerekmektedir. Yöntemde tanımlı 9 farklı kullanıcı kategorisi bulunmaktadır. Bu kullanıcı tipleri görme engelli, görme zayıflığı olan, duyma engelli, renk körü, motor engelli, zihinsel engelli, ışığa duyarlı epilepsisi olan kullanıcılar ile JavaScript'in devre dışı bırakıldığı tarayıcı kullanıcıları ve arama motorlarıdır.
- İkinci aşamada seçilen kullanıcı kategorisine göre bu kullanıcının web sayfasından ulaşmak istediği hedefleri ve dolayısıyla test edilecek sayfaları ve dikkate alınması gereken konu ile ilgili senaryolar tanımlanır.
- Üçüncü aşamada seçilen sayfalarla ilgili engeller yani bariyer maddeleri kontrol edilir ve her engelin etkisi ve bu engelle karşılaşma sıklığına göre Tablo 3' de sunulan şiddeti belirlenir. İkincil şiddet seviyesi tespit edilen engelin görevin gerçekleştirilmesi için önemli ölçüde sorun teşkil etmediği, kayda değer şiddet seviyesi engelin görevin yürütülmesini orta derecede etkilediği ve kritik şiddet seviyesi ise engelin kullanıcının hedefine ulaşmasını engellediği anlamlarıdır.

Tablo 3: Bariyer şiddeti belirleme tablosu (Brajnik ,2009)

Etki	Sıklık	Şiddet Seviyesi
1	1	İkincil
1	2	İkincil
1	≥ 3	Kayda değer
2	1	Kayda değer
2	2	Kayda değer
2	≥ 3	Kritik
3	1	Kritik
3	2	Kritik
3	≥ 3	Kritik

2. Kullanıcı kategorisinin belirlenmesi

BG yönteminin uygulanabilmesini sağlamak için önce değerlendirmede kullanılacak bariyerlerin kullanımı için bir kullanıcı kategorisi seçilmesi gerekmektedir. Bourne ve arkadaşlarının 2017 yılında yaptıkları çalışmada (Bourne vd., 2017) dünya genelinde yaklaşık olarak 1,3 milyar insanda görme ile alakalı bir engelin bulunduğu savunulmaktadır. BG yönteminde her ne kadar 9 farklı tipte engelli kullanıcı tipi tanımlanmış olsa da bu çalışma kapsamında yalnızca görme engeli ile ilişkili olan 3 türdeki engelli kullanıcı kategorisine göre değerlendirme kapsama dâhil edilmiştir. Bunlar görme engelli, görme zayıflığı olan ve renk körlüğü olan kullanıcı türleridir.

3. Web sitelerinin belirlenmesi

Çalışmada incelenmek üzere üç devlet üniversite web sitesi belirlenmiştir. Bu web sitelerinin belirlenmesi için Türkiye'deki 112 devlet üniversitenin web sitesini erişilebilirlik açısından değerlendiren bir araştırmaya (Yerlikaya vd., 2017) ait bulgular kullanılmıştır. Çalışmada Sortsite otomatik değerlendirme aracı ile web siteleri değerlendirilmekte ve tespit edilen hata sayıları raporlanmaktadır. Bu hata sayılarına göre üniversiteler az, orta ve çok sayıda hata içeren siteler olarak Tablo 4'de yer alan hata aralıklarına göre 3 kategoriye ayrılmıştır. Her kategoriden birer üniversite seçilerek Ü1, Ü2 ve Ü3 olarak kodlanmıştır.

Tablo 4: Değerlendirilen üniversite web siteleri

Üniversite Kodu	Hata Aralığı
Ü1	0-15
Ü2	16-25
Ü3	26-35

4. Görevlerin Belirlenmesi

BG yöntemi ile inceleme yapabilmek için üniversite web sitelerinde gerçekleştirilebilecek en temel görevlerden üç tanesi seçilerek yöntem uygulanmıştır. Görevler belirlenirken kullanıcı yetkilendirmesi içermeyen genel görevler seçilmiştir. Görevler Tablo 5'de listelenmektedir.

Tablo 5: Değerlendirmede kullanılan görevler

Görev #	Görev Tanımı
G1	Akademik takvimi bulunuz.
G2	Kütüphane web sayfasına gidiniz.
G3	Öğrenci Bilgi Sistemine giriş sayfasını bulunuz

Bu görevler; her üniversite için BG bileşeni içerisinde tanımlı üç engel türüne (görme engelli kullanıcılar, görme zayıflığı olan kullanıcılar ve renk körü kullanıcıları) göre ayrı ayrı incelenip, değerlendirilmiştir. BG yönteminde gerekli kontrolleri gerçekleştirirken görme engeli olan kullanıcıların kullandığı yardımcı teknolojilerden biri olan “NV Access” (2020) ekran okuyucusu programı kullanılmıştır.

5. Değerlendirmenin Gerçekleştirilmesi

Değerlendirmenin gerçekleştirilmesi için öncelikle belirlenen kullanıcı kategorilerine yönelik olarak bariyer listesi BG yönteminin anlatıldığı web sitesinden (Brajnik, 2009) elde edilmiştir. Bariyer listeleri ve içerikleri araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve sonrasında erişilebilirlik ve kullanılabilirlik konularında çalışan alan uzmanları tarafından kontrol edilmiş ve geribildirimleri doğrultusunda güncellenmiştir. Böylece yöntem için kullanılan veri toplama araçlarının yüzey ve içerik geçerliliği sağlanmıştır (Black ve Champion, 1976).

Görme engelli kullanıcı kategorisinde yer alan bariyer listesinde 24 adet, görme zayıflığı olan kullanıcılar kategorisinde yer alan bariyer listesinde 14 adet ve son olarak da renk körü kullanıcı kategorisinde yer alan bariyer listesinde 2 adet bariyer yer almaktadır. Böylece toplamda her bir üniversite web sitesi belirlenen 3 görev için 3 kullanıcı kategorisinde toplamda 40’ar adet bariyere göre değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Değerlendirmenin gerçekleştirilmesi sırasında her bir görev ve kullanıcı türüne göre Şekil 1’de bir kesiti yer alan değerlendirme tabloları kullanılmıştır. Bu tablolar aracılığıyla uzman bir değerlendirici aracılığıyla değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeyi gerçekleştiren uzman insan bilgisayar etkileşimi ve erişilebilirlik konularında araştırmalar yürütmekte olan ve aynı zamanda bir kamu üniversitesinde web sitesi geliştirme ekibinde yer almaktadır.

Kullanıcı tipi : Görme Engelli		Görev-1			
#	Bariyer	Etki	Sıklık	Şiddet Seviyesi	Açıklama
1	Epdöğer metin içermeyen zengin imgeler	1	4	Kayda Değer	Anasayfada metin içermeyen imgeler bulunmaktadır.
2	Altyazısı olmayan video	-	-	-	-
3	Renk gerekli	2	8	Kritik	ÖİDB sayfasında akademik takvim listesinde renklendirme yoktur.
4	Erişilemeyen çerçeveler (frame)	-	-	-	-
5	Hareketli içerik	1	1	İkincil	Anasayfadaki slider
6	Metin içermeyen imge haritaları	1	5	Kayda Değer	Anasayfadaki slider
7	Metin içermeyen işlevsel imgeler	-	-	-	-
8	Genel bağlantılar	3	8	Kritik	Akademik takvim sayfasında bulunmaktadır.
9	Belirsiz bağlantılar	3	8	Kritik	Akademik takvim sayfasında bulunmaktadır.
10	JavaScript'te dinamik menüler	2	4	Kritik	ÖİDB anasayfasında bulunan menü
11	Fare olayları	2	4	Kritik	ÖİDB sayfasında klavye ile menüde işlem yapılamamaktadır.
12	Opak (mat) nesnelere	2	4	Kritik	ÖİDB anasayfasında bulunan menü
13	Klavye engelleri	-	-	-	-
14	Çok fazla bağlantı	2	8	Kritik	Akademik takvimlerin listelendiği bölümde vardır.
15	LABEL etiketi olmayan formlar	-	-	-	-
16	Kötü doğrulanmış formlar	-	-	-	-
17	Başlık etiketi olmayan sayfa	-	-	-	-
18	Başlık etiketi olmayan sayfa	-	-	-	-

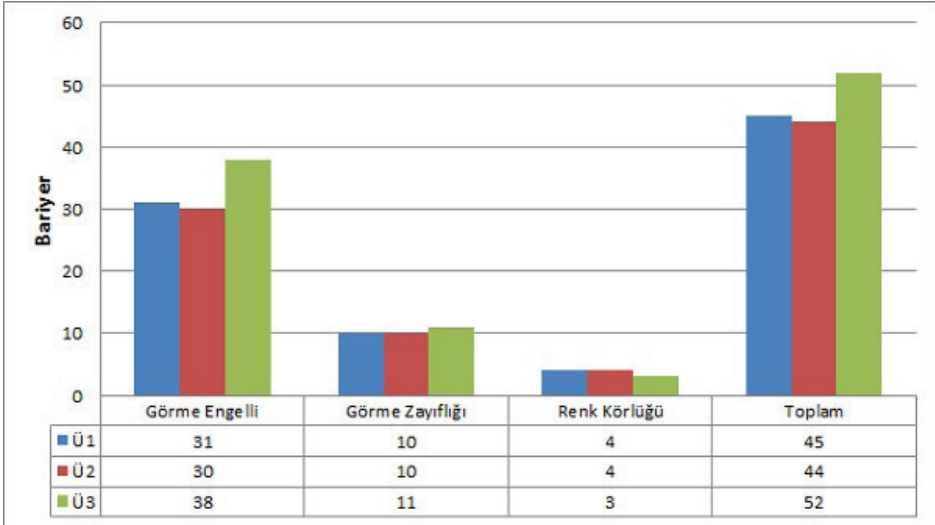
Şekil 1: Bariyer değerlendirme tablosuna ait bir kesit

BULGULAR

Çalışma kapsamında değerlendirmeye tabi tutulan üç üniversite web sitesinde BG yönteminin kullanımı ile belirlenen ihlal edilen bariyerlere ait bulgular görme engelli, görme zayıflığı olan ve renk körlüğü olan kullanıcı türlerine göre ilgili alt başlıklar altında sunulmaktadır.

1. Üniversitelerin Web Sitelerinde Tespit Edilen İhlal Edilen Bariyerler

BG yöntemi ile yapılan değerlendirme sonucuna göre her bir üniversitenin web sitesinde, ihlal edilmesiyle erişilebilirlik problemlerine yol açan bariyerlerin çalışma kapsamında incelenen kullanıcı türlerine göre dağılımı analiz edilmiştir. Şekil 2'den görüldüğü üzere en fazla ihlal edilen bariyer sayısı Ü3'de tespit edilirken (N=52) en az Ü2'de tespit edilebilmiştir (N=44). Ü1 ve Ü2'de tespit edilen bariyer hemen hemen aynı olmakla beraber kullanıcı türlerine göre de dağılım incelendiğinde her üç kullanıcı türü için de Ü1 ve Ü2'nin bariyer sayıları eşittir. Diğer taraftan Ü3'de tespit edilen özellikle görme engelliler için ihlal edilen bariyer sayısı diğer üniversite web sitelerine göre daha fazladır. Toplam ihlal edilen bariyer sayısına göre üniversiteler arasındaki sıralamaya bakıldığında bu çalışmadaki sayıların üniversitelerin bu çalışma için belirlenmesinde başvurulan çalışmadaki (Z. Yerlikaya et al., 2017) hata sayıları ile tutarlı olduğu görülmektedir. İlgili çalışmada Ü1'den daha fazla hata sayısına sahip olan Ü2'de hemen hemen aynı miktarda ihlal edilen bariyer tespit edilmesinin nedeni her iki çalışma arasındaki süreçte ilgili web sitesinde bir takım iyileştirmelerin yapılmış olabileceğidir.

Şekil 2: Üniversitelerin web sitelerinde kullanıcı türlerine göre tespit edilen ihlal edilen bariyer sayıları

2. Üniversitelerin Web Sitelerinde Tespit Edilen Kullanıcı Türlerine Göre İhlal Edilen Bariyerler

Bu bölümde değerlendirilen web sitelerinin BG yöntemine göre tespit edilen ihlal edilen bariyerlerin kullanıcı türleri ve belirlenen şiddetine göre detaylı incelenmesi sunulmaktadır.

2.1. Görmeye engelli kullanıcılar

Tablo 6'da görme engelli kullanıcılar için incelenen web sitelerinde tanımlı görevleri gerçekleştirilmede bir engelle yol açtığı tespit edilen bariyer maddeleri ile belirlenen şiddetlerinin dağılımı yer almaktadır. Görmeye engelli kullanıcı türünde BG'de tanımlanmış 24 bariyer maddesi içinde üniversite web sitelerinde tespit edilen bariyerlerin dağılımı ve şiddeti incelendiğinde her ne kadar Ü3'ün toplam bariyer sayısı diğerlerine göre daha fazla gözükse de bariyerlerin şiddetleri incelendiğinde aslında Ü1'in daha fazla kritik bariyer içerdiği anlaşılmaktadır. Yani Ü1 web sitesi her ne kadar toplam bariyer sayısı açısından daha az madde içerse de barındırdığı bariyerlerin yarıdan fazlası görme engelli kullanıcıların sayfadaki hedeflerini ulaşmasını engelleyici niteliktedir.

Tüm üniversitelerin web sitelerinde yaygın olarak tespit edilen bariyerler arasında eşdeğer içermeyen zengin imgeler, hareketli içerik, opak (mat) nesnelere, sayfada çok fazla bağlantı olması, etiket barındırmayan formlar, başlık etiketi ya da sayfa içinde başlık formatı yer almaması yer almaktadır. Bunlara ek olarak yine her üçünde de kritik şiddette engele yol açan bariyer maddeleri dinamik menüler, fare olayları ve klavye engelleridir.

Tablo 6: Görme engelli kullanıcı türünde tespit edilen bariyerler

#	Bariyer	Ü1			Ü2			Ü3		
		İkincil	Kayda Değer	Kritik	İkincil	Kayda Değer	Kritik	İkincil	Kayda Değer	Kritik
1	Eşdeğer metin içermeyen zengin imgeler		1	2	2		1	3		
2	Altyazısı olmayan video			1						
3	Renk gerekli	1		1					1	
4	Erişilemeyen çerçeveler (frame)									
5	Hareketli içerik	2		1	1		1	2	1	
6	Metin içermeyen imge haritaları		2					1	1	
7	Metin içermeyen işlevsel imgeler			1						
8	Genel bağlantılar			1				1		1
9	Belirsiz bağlantılar			1				1		1
10	JavaScript'te dinamik menüler			1	2		1			2
11	Fare olayları			3			1		1	1
12	Opak (mat) nesnelere	1		2			3		1	1
13	Klavye engelleri			2			3		1	2
14	Çok fazla bağlantı			1		2		1	2	
15	LABEL etiketi olmayan formlar		1		2	1			2	
16	Kötü doğrusallaştırılmış formlar			1						
17	Başlık etiketi olmayan sayfa			1	1					1
18	Başlık etiketi olmayan çerçeve				1			1		
19	İşaretleme (markup) dili		1			2	1			1
20	Sayfa içeriğinde başlık formatı (heading1, heading 2 gibi) yok	1			1				1	
21	Başlık olarak resim kullanımı				1				1	
22	Klavye kısa yolu yok		1	1						
23	Uygulanmayan bağlantıları atlama özelliği				2	1			2	1
24	Tarayıcı kontrolleri olmayan pencere							3		
TOPLAM		5	6	20	13	6	11	13	14	11

2.2. Görme zayıflığı olan kullanıcılar

Tablo 7’da görme zayıflığı olan kullanıcılar için BG’de tanımlanan 14 bariyer maddesinden incelenen web sitelerinde tanımlı görevleri gerçekleştirmede bir engele yol açtığı tespit edilenler ile belirlenen şiddetlerinin dağılımı yer almaktadır. Görme zayıflığı olan kullanıcı türünde üç üniversitenin web sitesinde tespit edilen bariyer sayıları birbirine oldukça yakındır. Bariyerlerin şiddet dağılımı da detaylı incelendiğinde BG’de tanımlanmış 24 bariyer maddesi içinde üniversite web sitelerinde tespit edilen bariyerlerin dağılımı ve şiddeti incelendiğinde bu defa Ü3’de tespit edilen kritik şiddette bariyer maddesi daha fazladır. Ü1 ve Ü3’ün toplam sayıları birbirine daha yakındır ve tespit edilen bariyerlerin çoğunlukla kullanıcının hedefini gerçekleştirme önünde ciddi bir engel teşkil etmediği tespit edilmiştir.

İncelenen tüm üniversitelerin web sitelerinde görme zayıflığı olan kullanıcılar için yaygın olarak tespit edilen bariyerler arasında hareketli içerik, sayfada çok fazla bağlantı olması, renk gerekliliği ve dinamik menüler yer almaktadır.

Tablo 7: Görme zayıflığı olan kullanıcı türünde tespit edilen bariyerler

#	Bariyer	Ü1			Ü2			Ü3		
		İkincil	Kayda Değer	Kritik	İkincil	Kayda Değer	Kritik	İkincil	Kayda Değer	Kritik
1	Kötü yerleştirilmiş zengin imgeler		1	1				2		
2	Sayfa arka planına dahil edilen zengin imgeler									
3	Renk gereklidir	1		1	1	1			1	
4	Yetersiz görsel kontrast	1				1				
5	Hareketli içerik	2	1		1	1		2	1	
6	Metin içermeyen fonksiyonel görüntüler						1			
7	JavaScript’teki dinamik menüler		1			2		1		2
8	Çok fazla bağlantı		2			1			1	2
9	Başlık olarak resim kullanımı	1				1		1		
10	Klavye kısa yolu yok									
11	Yeniden boyutlandırılmayan metin					1			1	
12	Esnek olmayan sayfa düzeni			1			1			
13	Uygulanmayan bağlantıları atlama özelliği		1		1	2		1	2	
14	Tarayıcı kontrolleri olmayan pencere									
TOPLAM		5	6	3	3	10	2	7	6	4

2.3. Renk körlüğü olan kullanıcılar

Renk körlüğü olan kullanıcılar için BG'de tanımlanan 2 adet bariyer maddesi yer almaktadır. Bu maddelerle ilgili web sitelerinde tanımlı görevleri gerçekleştirirken tespit edilen engellerin dağılımı Tablo 8'den incelendiğinde üç üniversitenin web sitesinde de benzer şekilde engeller tespit edilmiştir. Bu engellerin çoğu kritik şiddette olmasa da görevlerde önemli ölçüde sorun teşkil edebilecek nitelikte olarak belirlenmiştir.

Tablo 8: Renk körlüğü olan kullanıcı türünde tespit edilen bariyerler

#	Bariyer	Ü1			Ü2			Ü3		
		İkincil	Kayda Değer	Kritik	İkincil	Kayda Değer	Kritik	İkincil	Kayda Değer	Kritik
1	Renk gereklidir		1	1	1		2	1	1	
2	Yetersiz görsel kontrast	1	1			1		1		
TOPLAM		1	2	1	1	1	2	2	1	0

SONUÇ

Çalışma kapsamında farklı düzeylerde erişilebilirlik problemlerine sahip üç farklı üniversitenin web sitesi sezgisel bir erişilebilirlik değerlendirme yöntemi olan Bariyer Gezinti (BG) yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme kapsamında BG içinde tanımlı üç farklı kullanıcı türü olan görme engelli, görme zayıflığı ve renk körü olan kullanıcı kategorileri dâhil edilerek web sitelerinde gerçekleştirilmek üzere üç görev belirlenmiştir ve her bir kullanıcı türü için BG de tanımlı bariyer maddelerine göre değerlendirme bulguları elde edilmiştir.

Çalışma bulgularına göre incelenen üniversitelerin web sitelerinde görme engelli kullanıcı kategorisinde yaygın olarak tespit edilen bariyerler arasında eşdeğer metin içermeyen zengin imgeler, hareketli içerik, opak (mat) nesnelere, sayfada çok fazla bağlantı olması, etiket barındırmayan formlar, başlık etiketi ya da sayfa içinde başlık formatı yer almaması, dinamik menüler, fare olayları ve klavye engelleri olarak tespit edilmiştir. Diğer taraftan görme zayıflığı olan kullanıcılar açısından daha az sayıda bariyer tespit edilirken, hareketli

içerik, sayfada çok fazla bağlantı olması, renk gerekliliği ve dinamik menüler bariyer maddeleri üç üniversitenin web sitesinde de tespit edilmiştir. Son olarak renk körlüğüne sahip olan kullanıcı kategorisinde yine üç üniversitenin web sitesinde kayda değer şekilde engelle yol açan bariyer maddeleri tespit edilmiştir. Çalışmanın bulguları üniversitelerin web sitelerinde toplam olarak tespit edilen bariyer maddelerinin sayısının tek başına erişilebilirlik konusunda doğru bir çıkarım yapmaya yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Tespit edilen maddelerin sayısı kadar şiddetinin de değerlendirmeye alınması ile iyi seviyede olduğu düşünülen bir web sitesinde kullanıcıların hedeflerini gerçekleştirmelerine ciddi şekilde engel olan erişilebilirlik problemleri olduğu belirlenmiştir. Bu da yine göstermektedir ki web erişilebilirlik araçları ile gerçekleştirilen otomatik değerlendirme yaklaşımları ile gerçekleştirilen erişilebilirlik değerlendirmeleri tek başlarına yeterli değildir (Acosta-Vargas et al., 2018). BG gibi yöntemler otomatik yöntemlere göre gerçekleştirilmeleri daha zaman alıcı olsa da var olan problemlerin daha detaylı ortaya konulabilmesini sağlama potansiyeline sahiptirler (Acosta-Vargas vd., 2019).

Yaygın olarak tespit edilen bariyerler incelendiğinde bu bariyerlerde ortaya konulan durumların da sayfadaki kaynak kodlarda bir takım basit düzeltmeler ile çözülebilecek nitelikte problemler olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaygın tespit edilen problemlere yönelik olarak BG’de yer alan düzeltme önerileri (Brajnik, 2009) aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- İnternet sitesinde kullanılan içeriklerin metinsel alternatifleri de verilmelidir
- Sayfa yapısı engelli kullanıcıların anlayabileceği ve kullanabileceği şekilde tasarlanmalıdır.
- İçeriklerin ayırt edilebilmesi ya da doğru anlaşılabilmesi için renk kullanımına dikkat edilmelidir.
- Tekrar eden içeriklerin pas geçilebilmesi sağlanmalıdır.
- Metin ve görsel öğeler uygun kontrast değerlerine sahip olmalıdır.
- İçeriği düzenlemek için bölüm başlıkları kullanılmalıdır.

Bunlara ek olarak tespit edilen bariyerlere yönelik erişilebilirliği arttırmak için sayfalarda daha az hareketli içerik kullanımı, sayfalarda sunulan bağlantı

sayılarının en aza indirilmesi, tüm form elemanlarının mutlaka etiketlenerek tanımlanması, sayfalarda başlık etiketlerinin kullanımına özen gösterilmesi, ve dinamik menülerden kaçınmak da düzeltme önerileri olarak verilebilir.

Bu araştırma ile web erişilebilirlik değerlendirmesinde BG gibi sezgisel değerlendirme yöntemlerinin uygulanma potansiyeli ortaya konmuştur. BG ile değerlendirme sonucundan elde edilen veriler incelendiğinde değerlendiricilere oldukça ayrıntılı ve geniş bir bilgi sunulmaktadır. Web sitelerinin erişilebilirlik konusunda iyileştirilmesi açısından da çözüm önerilerinin yöntemin içerisinde sağlanması ile erişilebilirlik konusunda fazla bilgi sahibi olmayan yazılım geliştirici ya da değerlendiricilerin bile hataların giderilmesi noktasında yönlendirilmesi mümkün olmaktadır.

1. Çalışmanın kısıtları ve gelecek çalışmalar

Çalışma kapsamındaki değerlendirmeler kullanılabilirlik ve erişilebilirlik konusunda uzman olan tek bir değerlendirici tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle incelemelerde gözden kaçmış olabilecek bariyerlerin de olma olasılığı mevcuttur. Gelecek çalışmalarda BG yönteminin birden fazla uzman ile uygulanarak sonuçlarının değerlendirilmesi gerçekleştirilebilir.

Ayrıca çalışma kapsamında BG'deki yalnızca üç kullanıcı kategorisi değerlendirmeye alınmış, diğer kullanıcı kategorilerindeki bariyerlerin kullanımı gerçekleştirilmemiştir. Buna ek olarak değerlendirmeler yalnızca 3 web sitesinde uygulanmıştır. Daha fazla kullanıcı kategorisine ait bariyerlerin daha fazla sayıda web sitesinin değerlendirilmesinde kullanılması ile daha zengin bulgular elde edilebilecektir.

Son olarak da BG'nin otomatik değerlendirme yöntemlerine göre tam olarak kıyaslanmasını sağlamak her iki yaklaşımın bir arada aynı web sitelerinin değerlendirilmesinde kullanıldığı çalışmaların tasarlanması ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Achecker. (2020). *IDI Web Accessibility Checker: Web Accessibility Checker*. <https://acherker.ca/checker/index.php>
- Acosta-Vargas, P., Luján-Mora, S., Acosta, T., & Salvador-Ullauri, L. (2018b). Toward a combined method for evaluation of web accessibility. *International Conference on Information Theoretic Security*, 602–613.
- Acosta-Vargas, P., Luján-Mora, S., Acosta, T., & Salvador-Ullauri, L. (2018). Toward a combined method for evaluation of web accessibility. *International Conference on Information Theoretic Security*, 602–613.
- Acosta-Vargas, P., Salvador-Ullauri, L. A., & Luján-Mora, S. (2019). A heuristic method to evaluate web accessibility for users with low vision. *IEEE Access*, 7, 125634–125648.
- Akgül, Y. (2019). The accessibility, usability, quality and readability of Turkish state and local government websites an exploratory study. *International Journal of Electronic Government Research (IJEGR)*, 15(1), 62–81.
- Akgül, Y. (2020). Accessibility, usability, quality performance, and readability evaluation of university websites of Turkey: A comparative study of state and private universities. *Universal Access in the Information Society*, 1–14.
- Akgül, Y. (2017). The most violated WCAG 1.0 guidelines by the developers of university websites in Turkey. *2017 12th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI)*, 1–7.
- Akram, M., & Sulaiman, R. B. (2017). A systematic literature review to determine the web accessibility issues in Saudi Arabian university and government websites for disable people. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 8(6).
- Aksoy, E., & Şengel, E. (2018). Eğitim İnternete Göç Ederken Özel Gereksinimli Bireyleri Geride mi Bıraktık? Uludağ Üniversitesi Erişilebilirlik Değerlendirmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(2), 561–588.
- Alahmadi, T., & Drew, S. (2017). An evaluation of the accessibility of top-ranking university websites: Accessibility rates from 2005 to 2015. *Journal of Open, Flexible, and Distance Learning*, 21(1), 7–24.
- Al-Khalifa, H. S. (2012). WCAG 2.0 Semi-automatic Accessibility Evaluation System: Design and Implementation. *Computer and Information Science*, 5(6), 73–87.

- Arch, A. (2009). Web accessibility for older users: Successes and opportunities (keynote). *Proceedings of the 2009 International Cross-Disciplinary Conference on Web Accessibility (W4A)*, 1–6.
- Black, J. A., & Champion, D. J. (1976). „*Methods and Issues in Social Research*, John Wiley & Sons.
- Bourne, R. R., Flaxman, S. R., Braithwaite, T., Cicinelli, M. V., Das, A., Jonas, J. B., Keeffe, J., Kempen, J. H., Leasher, J., & Limburg, H. (2017). Magnitude, temporal trends, and projections of the global prevalence of blindness and distance and near vision impairment: A systematic review and meta-analysis. *The Lancet Global Health*, 5(9), e888–e897.
- Braga, H., Pereira, L. S., Ferreira, S. B. L., & Da Silveira, D. S. (2014). Applying the barrier walkthrough method: Going beyond the automatic evaluation of accessibility. *Procedia Computer Science*, 27, 471–480.
- Brajnik, G. (2009). *Barrier walkthrough—Giorgio Brajnik*. http://users.dimi.uniud.it/~giorgio.brajnik/projects/bw/bw.html#nv_d7e55
- Brajnik, G. (2008a). A comparative test of web accessibility evaluation methods. *Proceedings of the 10th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility*, 113–120.
- Brajnik, G. (2008b). Beyond conformance: The role of accessibility evaluation methods. *International Conference on Web Information Systems Engineering*, 63–80.
- Çelik, T. (2014). Web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirmesi: Ege Üniversitesi örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8(28), 429–429.
- Chan, M., & Zoellick, R. B. (2011). *WHO | World report on disability*. WHO; World Health Organization. http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/
- ContrastChecker. (2017). *WCAG - Contrast Checker*. <https://contrastchecker.com/>
- Emiroğlu, B. G. (2015). Üniversitelerin Engelli Destek Ofislerinin Web Sayfalarının Erişilebilirlikleri. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 14(27).
- Henry, S. L., Abou-Zahra, S., & Brewer, J. (2014). The role of accessibility in a universal web. *Proceedings of the 11th Web for All Conference*, 1–4.
- ISO. (2008). *ISO 9241-20:2008(en), Ergonomics of human-system interaction—Part 20: Accessibility guidelines for information/communication technology (ICT) equipment and services*. ISO 9241-20:2008(En), Ergonomics of Human-System Interaction — Part 20:

- Accessibility Guidelines for Information/Communication Technology (ICT) Equipment and Services. <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9241:-20:ed-1:v1:en/>
- ISO. (2019). *ISO 9241-210:2019. Ergonomics of Human-System Interaction — Part 210: Human-Centred Design for Interactive Systems*. <https://www.iso.org/cms/render/live/en/sites/isoorg/contents/data/standard/07/75/77520.html>
- Kamal, I. W., Alsmadi, I. M., Wahsheh, H. A., & Al-Kabi, M. N. (2016). Evaluating web accessibility metrics for Jordanian universities. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 7(7), 113–122.
- KAMİS. (2020). *Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS)*. KAMİS. <https://kamis.dijitalakademi.gov.tr/>
- Kubuş, O., & Çağltay, K. (2006). E-Devlet Siteleri Görme Engelliler için Erişilebilir mi. *TBD Bilişim Kurultayı, Ankara*.
- Kurt, S. (2011). The accessibility of university web sites: The case of Turkish universities. *Universal Access in the Information Society*, 10(1), 101–110.
- Kurt, S. (2017). Accessibility of Turkish university Web sites. *Universal Access in the Information Society*, 16(2), 505–515.
- Laux, L. (1998). Designing Web pages and applications for people with disabilities. *Human Factors and Web Development*, 87–95.
- NV Access. (2020). *NV Access*. NV Access. <https://www.nvaccess.org/>
- Rutter, R., Lauke, P. H., Waddell, C., Thatcher, J., Henry, S. L., Lawson, B., Kirkpatrick, A., Heilmann, C., Burks, M. R., Regan, B., & Urban, M. (2007). *Web Accessibility: Web Standards and Regulatory Compliance*. Apress.
- Şerefoğlu, H., & Henkoğlu, T. (2019). Türkiye'deki Üniversite Web Sitelerinin Görme ve İşitme Engelli Kullanıcılar Açısından Erişilebilirliklerinin Değerlendirilmesi. *Journal Of Higher Education & Science/Yükseköğretim Ve Bilim Dergisi*, 9(1).
- Sortsite. (2020). *Website Error Checker: Accessibility & Link Checker—SortSite*. <https://www.powermapper.com/products/sortsite/>
- Soydemir, Ö. N., & Onay Durdu, P. (2019). Web Erişilebilirlik Değerlendirmesi: Sistemik Haritalama. 13. *Ulusal Yazılım Mühendisliği Sempozyumu*. 13. Ulusal Yazılım Mühendisliği Sempozyumu, İzmir. <https://openaccess.iyte.edu.tr/bitstream/handle/11147/7537/paper22.pdf>

- T. C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2020). *Erişilebilirlik*. <http://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/sayfalar/hizli-erisim-erisilebilirlik/>
- Thompson, T., Burgstahler, S., & Comden, D. (2003). Research on web accessibility in higher education. *Journal of Information Technology and Disabilities*, 9(2).
- TTB. (2009). *Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme*. https://www.ttb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=686:engeller-haklarina-k-slee&catid=6:uluslararasıge&Itemid=36
- US Access Board. (2000). *Section 508 Standards—United States Access Board*. Section 508 Standards for Electronic and Information Technology. <https://www.access-board.gov/guidelines-and-standards/communications-and-it/about-the-section-508-standards/section-508-standards>
- W3C. (1999). *Web Content Accessibility Guidelines 1.0*. <https://www.w3.org/TR/WCAG10/>
- W3C. (2008). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0*. <https://www.w3.org/TR/WCAG20/>
- W3C. (2018). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1*. <https://www.w3.org/TR/WCAG21/>
- W3C WAI. (2020). *Web Accessibility Evaluation Tools List*. <https://www.w3.org/WAI/ER/tools/>
- WAI, W. (2005). *Introduction to Web Accessibility*. Web Accessibility Initiative (WAI). <https://www.w3.org/WAI/fundamentals/accessibility-intro/>
- Yerlikaya, Z., Gürhan, D., & Onay-Durdu, P. (2017). Türkiye'deki devlet üniversitelerinin web sitelerinin erişilebilirliği. *11th International Computer Instructional Technologies Symposium (ICITS 2017)*, 266–266.
- Yerlikaya, Zehra, & Onay Durdu, P. (2018). Yazılım Profesyonellerinin Web Erişilebilirliği Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma: Türkiye'deki Durum. *12. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu*.
- Yesilada, Y., Brajnik, G., Vigo, M., & Harper, S. (2012). Understanding web accessibility and its drivers. *Proceedings of the International Cross-Disciplinary Conference on Web Accessibility*, 1–9.
- Yesilada, Y., Chuter, A., & Henry, S. L. (2013). Shared web experiences: Barriers common to mobile device users and people with disabilities. *W3C Web Accessibility Initiative* [Http://Www.W3.Org/WAI](http://Www.W3.Org/WAI).

YAŞLI BİREYLERİN KONUT ERİŞİMİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİ

Gizem ÖZER BAŞ¹

Öz

Tüm dünyada yaşanan gelişmeler doğrultusunda yaşam kalitesi artmaktadır. Buna bağlı olarak uzayan yaşam süresi; yaşlı nüfus oranlarının yükselmesine sebep olmaktadır. Uzayan yaşlılık süreci beraberinde yeni gereksinimler doğurmaktadır. Sosyal, psikolojik, fizyolojik ve çevresel yönleri olan yaşlanma süreci tüm bireyler için ne kadar sağlıklı ilerler ise başarılı ve dinç yaşlanmanın gerçekleşmesi o kadar mümkün olabilecektir.

Yaşlanmanın önemli etmenlerinden biri çevresel koşullardır. Çevresel günlük gereksinimlerin karşılandığı, gündelik hayatın sürdürüldüğü konut ve yakın çevresidir. Yakın çevre olarak tanımlanan konut iç mekânı, konuta erişim ve konut yakın çevresindeki imkânlar; bir bütün olarak yaşlı bireyin gereksinimlerini karşılayabildiğinde başarılı yaşlanmanın gerçekleşmesi mümkün olabilecektir. Yaşlının barınma mekânı olan konutu hem erişim hem de tasarım anlamında önem arz etmektedir. Uygun çevresel olanaklar ve tasarım yaşlı bireyin hayata bağlılığını arttırabilmektedir.

Yaşlının barınma mekânı olan konutu hem erişim hem de tasarım anlamında önem arz etmektedir. Konutun kolaylıkla erişilebilmesi özellikle ileri yaştaki kullanıcının önemli çevresel beklentilerinden biridir. Bu çalışmada da amaç yaşlı bireylerin konuta erişimine yönelik beklentilerini saptamayı ve buna yönelik yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik saptamaları belirlemeyi hedeflemektedir. Bu amaca ulaşabilmek için alan çalışması yapılmış ileri yaştaki birey oranının yüksek olduğu bölgede yapılan çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır.

Yaşlı bireylerin bireysel yaşam kalitelerini arttırmak üzere konutlarına yönelik memnuniyetleri ile konutlarının fiziksel koşullarının karşılaştırılması doğrultusunda beklentilerin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Beklentilerin saptanması ile yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik konuta erişim ile ilgili fiziksel koşulları belirlemek mümkün olabilecektir.

Yaşlı olarak tanımlanan bireylerin sınırlandırılabilmesi için çalışmada hedef kitle 60 yaşın üstündeki katılımcılar ile sınırlandırılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda konut ile ilgili veriler saptanmıştır. Anket çalışmasında katılımcı grubuna konutlarının fiziksel koşulları ile ilgili sorular yöneltilmiştir. İkamet ettikleri konutlarına yönelik memnun olma düzeyleri ölçülmüştür. Elde edilen veriler demografik veriler ile karşılaştırılarak diğer anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Yaşlı bireyin konut yaklaşımı ile ilgili beklentilerine yönelik veriler değerlendirilerek öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı Konutu, Erişilebilirlik, Mekân Gerontolojisi, Yaşlı, Mekân, Erişim,

¹ Öğr. Gör. Dr. Gizem ÖZER BAŞ, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, E-Posta:gizemozerbas@gmail.com ORCID: 0000-0002-4565-1726

ÖZER BAŞ, G. (2020). Yaşlı Bireylerin Konut Erişimine Yönelik Beklentileri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1, 145-164. DOI: 10.21560/spcd.vi.818014

EXPECTATIONS OF THE ELDERLY TOWARDS THE DWELLING ENVIRONMENT AND ACCESSIBILITY

Abstract

With the developments in the world, the quality of life is increasing. Accordingly, prolonged life time; elderly population to increases. The prolonged old age process brings with it new requirements. As the aging process with social, psychological, physiological and environmental aspects progresses healthily for all individuals, successful and vigorous aging will be possible.

One of the important factor of aging is environmental conditions. It is the residence and its immediate surroundings where environmental daily requirements are met and daily life is maintained. The residential interior, which is defined as the immediate surroundings, access to housing and facilities in the immediate vicinity of the residence; Successful aging will be possible when it meets the needs of the elderly individual as a whole. The residence of the elderly, which is a shelter, is important in terms of both access and design. The easy access of the residence is one of the important environmental expectations of the elderly user.

In this study, the aim of this study is to determine the expectations of the elderly people about access to housing and to determine the determinations to increase the quality of life for this purpose. In order to reach this goal, a field study has been conducted and the survey method has been used in the study conducted in the region where the rate of older individuals is high. In order to limit the individuals identified as elderly, the target audience was limited to participants over 60 years of age. As a result of the research, data related to housing were determined.

In the survey, questions about the physical conditions of their dwellings were asked to the participant group. Satisfaction levels for their residences were measured. Other significant differences were determined by comparing the obtained data with demographic data. Suggestions were made by evaluating the data regarding the expectations of the elderly person about the housing approach. In order to increase the individual life quality of elderly individuals, it is aimed to measure the expectations in line with the satisfaction of their homes and the physical conditions of their homes. With the determination of the expectations, it will be possible to determine the physical conditions related to access to the dwelling to increase the quality of life of the elderly.

Keywords: *Senior Residence, Accesibility, Elderly, Place Gerontology, Dwelling, Access*

GİRİŞ

Son yüzyılda teknolojiadaki gelişmeler ve günlük yaşam koşullarındaki iyileşmeler ile dünya üzerinde genel olarak toplumların yaşam kalitesi artmaktadır. Artan yaşam kalitesine koşul olarak insan ömrü de uzamaktadır. Bu durum ileri yaştaki birey sayısının artması anlamına gelmekte ve toplum içindeki yaşlı nüfus oranı yükselmektedir. Bir diğer deyişle küresel olarak her geçen gün ‘yaşlı’ olarak tanımlanan birey sayısı artış göstermektedir.

Dünyanın genelinde olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfus oranları artmaktadır. 2018 yılında 65 yaş üstü nüfusun toplum nüfusa oranı %8,7’dir. Türkiye’nin nüfus yapısında son yıllarda meydana gelen değişimler doğrultusunda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından farklı doğurganlık ve göç ve ortalama yaşam süresi gibi varsayımları içeren senaryolarına göre yeni nüfus projeksiyonları üretilmiştir. Demografik göstergelerdeki mevcut eğilimlerin devam edeceği varsayımına dayanan senaryo sonuçları oluşturulmuştur (TÜİK, 2018).

Yıl	Toplam	0-14	15-64	65+	Oran (%)		
					0-14	15-64	65+
2018	81 867 223	19 203 792	55 500 077	7 163 354	23,5	67,8	8,7
2023	86 907 367	19 601 384	58 438 033	8 867 951	22,6	67,2	10,2
2040	100 331 233	19 333 893	64 623 369	16 373 971	19,3	64,4	16,3
2060	107 095 998	18 126 086	64 727 126	24 242 787	16,9	60,4	22,6
2080	107 100 904	16 813 783	62 873 761	27 413 359	15,7	58,7	25,6

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Görsel 1. 2080 yılına kadar Tüik tahmini yaş nüfus projeksiyonları

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567> (02.04.2019)

Türkiye istatistik kurumunun senaryolar üzerinden yaptığı çalışmaya göre 2080 yılında 65 yaş üzeri nüfusun %25,6 olacağı öngörülmektedir. Her dört kişiden birinin yaşlı olacağı tahminini oluşturan bu istatistiksel oranlar ‘gelecekteki yaşlı’ kavramının önemini ortaya koymaktadır.

Toplumların mevcut veriler ile senaryolar oluşturup tahminlerde bulunmaya çalıştığı yaşlı kavramının sözlükteki ilk anlamı ile yaşlı; ‘yaşlı ilerlemiş kimse’ olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s.871). Ancak bu tanım

ömrün ileri dönemlerinde yaşanan yaşlılık dönemini açıklamak için yalnızca kronolojik süreç ile ilgili bir yaklaşım sunmaktadır. Normal bir hayat süren tüm canlıların yaşadığı bu süreç insanın doğası gereği yalnızca bulunulan yaştan ibaret değildir.

Bowling (2006) literatürdeki ana yaşlanma temalarını psikososyal veya biyomedikal yaklaşımlar ve bunların kombinasyonları olarak tanımlamaktadır. Ancak genellikle yaşlanma güncel kaynaklardaki literatürde kronolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak sınıflandırılmaktadır (Bölüktaş, 2019, s.3). Dolayısıyla yaşlanma sürecinde farklı etmenlerin rol oynadığını söylemek mümkündür. Fiziksel ve zihinsel yeterlilikler ilerleyen yaş ile azalmaktadır (Bowling, Dieppe,2006, s.1549).

Yukarıda da açıklandığı üzere yaşlanma tek bir disiplinin verileri ile açıklanması mümkün olmayan bir olgu olduğundan, birçok bilimin kesiti olarak ortaya çıkmıştır. Bu sebeple yaşlılık ve yaşlanmanın bilimi olan gerontoloji; hem bilimler arası (interdisipliner) hem de çok bilimli (multidisipliner) bir yapı olarak kabul edilmelidir (Kalınkara, Arpacı, 2016, s.400-412). Bu çok disiplinli ve çok yönlü bilimin son yıllarda yaşlanma ile ilgili tanımladığı önemli yaşlanma biçimleri dinç yaşlanma, başarılı yaşlanma, bağımsız yaşlanma gibi herkesin aklındaki yaşlı kavramının ötesinde ileri yaşlara ait olan hayat döneminde de normal yaşamın sosyal, çevresel yönleri ile dinamik biçimde sürdürülmesine dair hedefi içermekte ve kapsamaktadır.

Gerontoloji bilimi ile son yıllarda ortaya çıkan kavram yalnızca mimarlığın değil; devlet politikalarının, ekonominin, şehir planlamacılarının, nüfus planlamacılarının, kamu ve sağlık sektörlerinin de çalışma alanına giren ve temelinde yaşlı ile mekan arasındaki kurgu çerçevesinde ortaya çıkan 'yerinde yaşlanma' kavramıdır. Yerinde yaşlanma kavramı literatürde farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. En öz açıklaması ile 60 yaş üstü yaşlının kendine ait evinde hayatını sürdürmesi olarak ifade edilebilir.

Yerinde yaşlanma bireyin bağımsız yaşayabildiği biçimi ile hem psikolojik ve sosyal anlamda getirisi olan hem de toplum ve devlete ekonomik olarak olumlu katkı sağlayan bir kavramdır. Üstelik sosyolojik olarak toplum bireyin kurumsal bir birimde izole edilmemesi de olumlu bir diğer tarafı olarak görülebilir. Kurumsal yapı ve yapılanmalar devlete hem ekonomik hem de

sosyal olarak yükler yarattığından yerinde yaşlanma devletin sosyal politikaları açısından da yaşlı ve sosyal politika açısından faydalı bir yaklaşım biçimidir.

Yerinde yaşlanma terimi gerontoloji bilimine yaklaşık otuz yıl önce girmiştir (Pastalan, 1990, s.82). Kavramın içindeki 'yer' kelimesi çeşitli boyutlara sahiptir: Ev ya da mahalle gibi görülebilen ve dokunulabilen fiziksel bir boyut, insanlarla ilişkileri ve bireylerin başkalarıyla bağlantıda kalma biçimlerini içeren sosyal bir boyut, duygusal ve psikolojik bir boyut aidiyet ve bağlılık duygusu, yaşlıların değerleri ve inançları, etnik kökenleri ve sembolik anlamları ile ilgili olarak ise kültürel bir boyutla ilgilidir. Bu nedenle, ev fiziksel bir mekan olmanın yanında yaşlı bireyin kronik olarak hasta veya engelli olmasına rağmen, sosyal bir çevre ve kimliğin korunabileceği yaşam alanının tanımını sağlar. Bu açıdan bakıldığında, konut hem mekan hem de çevresel olarak; kendiliğin bir uzantısını, bireyselleşmeyi ve benliğin bütünlüğünün korunmasını sağlayan kişilik varlığını desteklemektedir (Lecovich, 2014, s.26-29).

YAŞLI KONUTU VE KONUTA ERİŞİLEBİLİRLİK

19. yüzyıl ve öncesinde; yaşlı bireye muhtaç, fiziksel olarak yetersiz, ihtiyaç sahibi olarak bakılırken bu durum günümüze kadar zamanla olumlu yönünde değişmiştir. Eski görüşler yerini 'sağlıklı yaşlanma', 'kaliteli yaşlanma', 'dinç yaşlanma' ve bunun gibi kavramların doğrultusunda ileri yaştaki bireyin kendi kendine yetebilmesi ve sağlıklı kalması üzerine kurgulanan kavramlar çerçevesinde değişmeye başlamıştır. Bu bağlamda değişen bakış açıları ve yaşam koşulları ile yalnızca yaşlı kavramı olarak değil; yaşlı ve mekan ilişkisi bağlamında yaşlı dostu kent, yaşlı dostu restoran, yaşlı kompleksi, yerinde yaşlanma ve bunun gibi kavramlar son yıllarda ortaya çıkan güncel konulardır. Bu konular arasında en geniş anlama sahip olan mekânsal olgu 'yerinde yaşlanma' sadece mekânsal değil toplumsal, politik, ekonomik ve sosyal anlamda çok yönlü içeriğe sahiptir.

Toplumun tamamını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren 'yaşlı' ve 'mekan' kavramları ve bu kavramların ilişkisi yaşlı bireyin hem sosyo-ekonomik hem fizyolojik ve psikolojik sağlık durumu açısından önem arz etmektedir. Yaşa bağlı olarak ortaya çıkması olası fiziksel kısıtlamalar ve bunun sebep olacağı psikolojik etmenler yaşlı bireylerin genç nüfusa oranla

mekan tercihinde daha dikkatli ve özenli olmasını gerektirmektedir. Bu sebeple yaşlılık ve mekan arasındaki ilişki tıp, psikoloji, sosyoloji gibi çok farklı alanların ortak hareket etmesini zorunlu hale getirmektedir (Şerif, Mücahit, 2019, s.23). Yaşlı ve mekan arasındaki ilişkiyi konu edinen bilim dalı hangi disiplinin alanına dahil olursa olsun 'mekan gerontolojisi' olarak adlandırılmaktadır. Bu bilim interdisipliner bir alandır ve temel amacı gerontologlara, toplum planlamacılarına, hizmet sağlayıcılarına, politikacılara yaşlıların gereksinimlerine yönelik daha kolaylıkla cevap verebilme olanağı tanımaktadır (Esendemir, 2016, s.416).

Mekan gerontolojisinin çalışma alanının temelinde yaşlı bireyler için farklı niteliklere sahip barınma modelleri bulunmaktadır. Farklı barınma tipolojileri kurumsal, yarı kurumsal ve bireysel odaklı olarak çeşitlenmektedir. Yaşlı bireysel yaşam formuna sahip olduğu bireyin kendisine ait 'Konut'u', bu modeller içinde önemli ve ayrı bir yere sahiptir. Özellikle de yaşlılar için yaşamsal ve sosyal olarak önemli olgulardan biri olan konut, varoluşundan bu yana günlük yaşam deneyimlerinin şekillendiği, insanın yaşamını sürdürdüğü kabuk olarak farklı kültür ve toplumlarda yapılaşmış çevrenin en önemli ögesi olarak ortaya çıkmaktadır. İşlevi, barınma gereksinimini karşılamak olan konutun çevre bağlamında amacı insanın yaşamına en uygun çevreyi yaratmak olarak değerlendirilmelidir. Bu anlamda konut, biyolojik bir varlık, bir nesne ve çevresinin bir parçası olarak insan gereksinimlerini karşılamakla birlikte ihtiyaç duyduğu çevre koşullarını da sağlamak zorundadır (Tutal, 2016, s.505)

Toplumdaki tüm bireyler fiziksel veya zihinsel işlev kaybına sahip olduğu durumlarda dahi, temel hak ve özgürlükleri diğer insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir. Yaşamın diğer evrelerinde olduğu gibi, ilerleyen yaş döneminde bireyin taleplerini tam olarak karşılayabilmek, bireyin sağlığını en iyi hale getirmeyi ve böylece sonraki dönemlerdeki olası bakım taleplerini azaltmayı sağlayabilecektir (WHO, 2015, s.82). Bir diğer deyişle yaşlının gereksinimlerini doğru şekilde karşılayarak yaşam kalitesini arttırmak; devletler ve sosyal politikalar açısından ilerleyen zamanlarda oluşabilecek masraf ve iş yükünün azalmasını sağlamak anlamına gelmektedir.

Gelecek zamanlarda yaşlı nüfusun karşılaştığı zorluklar ve fırsatlarla uğraşma çabası günümüzde olduğundan daha çok çalışma ve iş gücü gerektirecektir.

Yapı ve hizmetlerle ilgili değişiklikler olmaksızın, yaşlıların toplum içinde yaşamlarını sürdürmeleri zordur ve kurum bakımını gerektirmektedir. Bu durum devlet için artan maliyet anlamına gelmektedir. Bu nedenle yerinde yaşlanmayı kolaylaştıracak stratejiler geliştirilmelidir (AARP, 2018).

İnsanın kendi evinde yaşlanması ile bağımsızlık arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Ev yalnızca iç mekânda değil, aynı zamanda dış çevrede de aşına olma durumu oluşturur. Yaşlanan birey bu sabit yakın çevreden büyük ölçüde yararlanır ve aynı yerde hayata devam etme durumu bu faydayı devam ettirebilir. Sosyal ağların avantajları; toplumsal hizmetler, arkadaşlar ve komşular açısından oldukça önemlidir. Yaşlı insanlar için konut hem bireyi geçmişe bağlayan hem de aileleri, komşuları, arkadaşları ile yakın ilişkiler kurduğu bildik bir mekândır. Özellikle emeklilik ve azalan hareketlilik yaşlı insanlar için bu durumu önemli bir hale getirmektedir (Kalınkara, Arpacı, 2016, s.400-412).

Konutun bulunduğu konumu, yakın çevresi ve erişimi sağlığa etkisi açısından önemli bir faktördür. Yalnızlık, depresyon için bağımsız bir risk etmenidir, yüksek tansiyon, kalitesiz uyku, bağışıklık stresi tepkileri ve yaşlılarda zaman içinde oluşan bilişsel zayıflama gibi sağlık sorunlarında konutun durumu ve erişimi önemli bir etkiye sahiptir (Fox vd.,2017, s.4).

Yaşlıların çoğunluğu dükkanlar, postaneler, dini kuruluşlar (ibadethaneler), dinlenme ve yürüyüş alanları da dahil olmak üzere yakın çevredeki kolaylıkları kendilerine ait olarak nitelemiştir. Yakın çevreye kolay erişimin yere aidiyet duygusu ve buna bağlı olarak yaşam kalitesini arttırdığı tespit edilmiştir (Kalınkara, Arpacı, 2016, s.417). Kendine ait hissetme, bir yere bağlanma, yaşlı yetişkinleri destekleyen önemli bir faktördür (Hrast, Sendi,2018, s. 3-9). Bir yere bağlanma ve kendine ait hissetme ile birlikte ileri yaştaki bireylerin gündelik hayatta her daim etkileşimde bulunduğu yakın fiziki çevre özellikle yerinde ve sağlıklı yaşlanma açısından çok önemlidir (Tutal,2016, s. 503). Bu anlamda yaşlı ve yakın çevresini oluşturan yapılanmaya genel olarak bakıldığında 'kendi evinde yaşlanma' ve yaşlı bireye 'destekleyici çevreler oluşturmanın' birbiri ile bağlantısı olduğu görülmektedir. Yaşlı bireyi destekleyen çevreyi; iç mekan anlamında çözümlenmek tam anlamıyla yeterli değildir ve bütüncül biçimde yaklaşıldığında konuta erişilebilirliğin de etkili faktör olduğunu ifade etmek

mümkündür. Yaşamın önceki dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de sosyal ve toplumsal hayata katılım daha güç görünse dahi; aslında hayatın önceki süreçlerinden daha fazla önem kazanmaktadır.

Çalışma ile yaşlı bireylerin bireysel yaşam kalitelerini arttırmak üzere konutlarına yönelik memnuniyetleri ile konutlarının fiziksel koşullarının karşılaştırılması doğrultusunda beklentilerin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Beklentilerin saptanması ile yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik konuta erişim ile ilgili fiziksel koşullara ve erişilebilirliğin daha sağlıklı olmasına yönelik öneriler getirmek mümkün olabilecektir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmada yapılan literatür araştırması doğrultusunda yaşlı kullanıcıların konutlarının erişiminin önemi ve ileri yaştaki bireyin beklentileri saptanmıştır. Konutun yaklaşımına ve erişilebilirliğine yönelik beklentilerinin saptanması amaçlanmaktadır. Yukarıda da açıklandığı üzere yaşlı birey yakın çevresinde sosyal imkanlara ulaşım ilgili beklentilere sahiptir. Bunların doğru biçimde karşılanması ile bireyin daha kaliteli bir yaşam sürmesi mümkün olabilmektedir. Yerinde yaşlanmayı destekleyen bu tutum doğrultusunda ileri yaştaki bireyin etrafına olan yükünün azalması söz konusudur. Çalışma yaşlı bireylerin konuta erişimine yönelik memnuniyet ve konutun fiziksel koşullarına bağlı olarak erişimi ile ilgili beklentilerini ölçmek üzere gerçekleştirilmiştir. Konutun iç mekan tasarımı araştırma kapsamı dışındadır. Bu sebeple çalışmanın konusu; yaşlı bireyin konuta erişimini sağlayan fiziksel koşulların saptanması ve buna yönelik tespitler doğrultusunda öneriler oluşturulması ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma 60 yaş ve üstündeki katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. Uygulama alanı olarak belirlenen bölge İzmir ili kent merkezidir. Veriler görüşme yöntemi ile elde edilmiştir. Yüz yüze görüşme yöntemi ile sorular yöneltilmiştir. Yüz yüze görüşme ile katılım sağlanan anket; gönüllülük esası ile çalışılarak katılımcılara konutu ve yakın çevresini kullanımına yönelik soruların yöneltilmesi ile sağlanmıştır.

Anket; uygulama alanı belirlenen bölgede ikamet etmekte olan bireylere uygulanmıştır. Yaşlı katılımcılarla gerçekleştirilen bu çalışma kendi konutunda yaşamına devam eden katılımcılara uygulanmıştır. Çalışma konut, konuta erişim, konut memnuniyeti ve konutun fiziksel koşullarına yönelik olarak

gerçekleştirildiğinden sağlık kurumunda veya bakım merkezinde konaklayan, barınan katılımcılar ile çalışma yapılmamıştır.

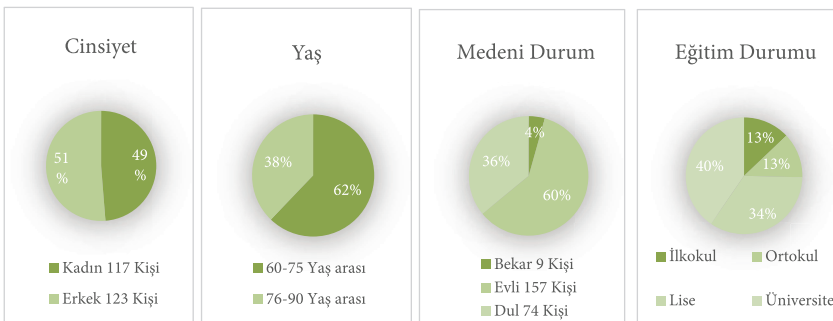
İleri yaştaki bireylere yönelik hizmetler sağlayan kurumlar; anlaşma ve belirli bir süre üzerinden hizmet vermekte ve kullanıcıya kendi konutu düzeyinde aidiyet duygusu sağlamamaktadır. İleri yaştaki bireylere yönelik Kurumsal hizmet veren yapılanmalar ile bireyin kendi konutu temelde işlev olarak günlük yaşamın sürdürülmesini sağlayan ve destekleyen mekanlar olsa da araştırmanın amacı kişinin kendi kendine yetebilmesi üzerine çalışıldığından destek veren kurumsal hizmet mekanları kapsam dışı bırakılmaktadır.

Yaşlı bireyin yaşamına kendi konutunda devam etmesi; devletin yüklerini hafifletmesi açısından önemlidir. Ancak yaşlı bireyin kendi evinde ikamet edebilmesi için belirli bir noktaya kadar kendi kendine yetebiliyor olması gerekmektedir. Çalışma sağlık ve fiziksel yeterlilik olarak kendi kendine yetebilen katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir.

Yaşlanma ile birlikte bireyler kendi ortamlarında kalmaya devam etmek istemekte ve diğer olanaklara ulaşabilmeyi istemektedirler. Bu onların artan duygusal talepleri için önemli olmakta ve sağlıklı yaşlanma sürecine olumlu katkıda bulunmaktadır (Öner Doğanıyıt,2018, s.136-150).

BULGULAR VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmada veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama) kullanılmıştır. Çalışmada katılımcılara demografik veriler ve konutlarına erişim ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Grafik 1.Katılımcıların Demografik Verileri (Kişisel arşiv)

Demografik veriler cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu ile sınırlandırılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların 117 kişi ile %48.8'inin kadın, 123 kişi ile %51.2'sinin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların cinsiyet dağılımları hem istatistiki hem de toplum değerleri açısından birbirine yakın ve eşit olarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

Katılımcıların yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların 202 kişi ile %84.2'sinin 60-75 yaş arasında ve 38 kişi ile %15.8'inin 76-90 yaş aralığında olduğu görülmektedir (Grafik 1). Bu yaş aralıkları Dünya Sağlık Örgütü (WHO) kronolojik sınıflandırmaları göz önüne alınarak oluşturulmuştur ve WHO sınıflandırmasına göre 60-75 yaş arası yaşlı, 76-90 yaş arası ise orta yaşlı olarak tanımlanmaktadır. 90 yaş üstü bireyler ise çok yaşlı olarak ifade edilmektedir İstatistiki oranlara bakılarak çalışmada çok yaşlı katılımcı olmadığını ifade etmek mümkündür.

Araştırmaya katılan katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %3.8'inin bekar, %65.4'inin evli ve %30.2'sinin bekar olduğu görülmektedir (Grafik 1). Medeni durum katılımcıların konutta kaç kişiyle birlikte barınma sağladıkları veya tek başına yaşayıp yaşamadıkları ile ilgili verileri biçimlendirmeye yardımcı olmuştur.

Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %12.9'unun ilkokul, %12.5'inin ortaokul, %34.2'sinin lise, %40.5'inin üniversite ve üstü eğitim sahibi olduğu görülmektedir. Ortalama olarak eğitim düzeyinin yüksek olduğu ifade edilebilmektedir (Grafik 1).

İkamet edilen konut ile ilgili fiziksel verileri saptamak üzere konut ana girişinde merdiven ve rampa olup olmadığı, aktif olarak çalışan ve kullanılabilen bir asansör olup olmadığı ve katılımcının ikamet ettiği dairenin bulunduğu kata yönelik sorular yöneltilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların oturdukları konutların özelliklerine göre dağılımları (Kişisel Arşiv).

Konut Bilgisi		Sayı	%
Merdiven Durumu	Evet	193	80.4
	Hayır	47	19.6
Rampa Durumu	Evet	97	40.4
	Hayır	143	59.6
Asansör Durumu	Evet	169	70.4
	Hayır	71	29.6
Daire Katı	1. ve 2. Kat	106	44.2
	3. ve 4. Kat	72	30.0
	5. Kat ve üstü	61	25.8
	Hayır	209	87.1
Toplam		240	100.0

Araştırmaya katılan katılımcıların oturdukları konutların özelliklerine göre dağılımları Tablo da verilmiştir. Katılımcıların oturdukları konutlarda merdiven bulunma durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %80.4'ünün evet, %19.6'sının hayır cevabını vermiş oldukları görülmektedir. Bu soru ile konutun bulunduğu yapının girişinde merdiven olup olmadığı ifade edilmektedir. Sorulardan elde edilen veriler doğrultusunda yapıların çok büyük bir çoğunluğunun erişiminin merdiven ile sağlandığı görülmektedir. Girişin merdiven ile sağlanması yapının zeminden belli bir yükseklik ile erişimini olduğunu ifade etmektedir Yapılarda su basman kotunun olması gerekliliği göz önüne alınırsa bu durum yapının erişilebilirliğini dikey yöndeki sirkülasyon araçlarından merdiven veya rampa ile sağlanmasının gerekliliğini açıklamaktadır. Bu sebeple bir diğer soru olarak katılımcılara yapı girişlerinde rampa bulunup bulunmadığı yöneltilmiştir. Konutlarının olduğu yerde rampa olma durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %40.4'ünün evet, %59.6'sının hayır cevabını vermiş oldukları görülmektedir.

Binaya yaşlı bireyin erişimin sağlanmasına yardımcı olabilecek merdiven veya rampa dışında binanın içindeki dikey sirkülasyonun sağlanması için de erişilebilirliği en kolay sağlayan yapı elemanı asansördür. Bu sebeple

katılımcılara konutlarında çalışan aktif bir asansör olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların konutlarında çalışan aktif bir asansör bulunma durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %70.4'ünün evet, %29.6'sının hayır cevabını vermiş oldukları görülmektedir. Katılımcıların oturdukları konutun katlarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların %44.2'sinin 1. ve 2. kat, %30'unun 3. ve 4. kat ve %25.8'inin 5. kat ve üstü olduğu görülmektedir.

Katılımcıların konut erişimine yönelik verileri elde edildikten sonra temel konut memnuniyetine yönelik ölçeği belirlemek üzere beş soru sorularak genel memnuniyet düzeyleri belirlenmiştir. Fiziksel koşullar üzerinden memnuniyetin ölçüldüğü sorularda Likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya katılan katılımcıların oturdukları konutların özelliklerine göre genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamalarının karşılaştırılması (Kişisel Arşiv)

Değişkenler		Sayı		SS	t/F değeri	p
Merdiven Durumu	Evet	193	4.52	0.37	t=4.823	0.000*
	Hayır	47	4.22	0.39		
Rampa Durumu	Evet	97	4.68	0.26	t=8.214	0.000*
	Hayır	143	4.31	0.39		
Asansör Durumu	Evet	169	4.56	0.36	t=6.624	0.000*
	Hayır	71	4.22	0.35		
Daire Katı	1. ve 2. Kat	106	4.44	0.39	F=0.961	0.384
	3. ve 4. Kat	72	4.53	0.36		
	5. Kat ve üstü	61	4.46	0.45		

*p<0.05

Fiziksel mekan gereksinimleri ile ilgili olarak konutun aydınlatma, iklimlendirme, donatı kullanılabilirlik, konutun güvenliğine yönelik sorulardan ölçek tamamen katılıyorum-tamamen katılmıyorum aralığında beş ölçek sırası ile düzenlenerek konutlara yönelik memnuniyet düzeyleri belirlenmiştir. Elde edilen veriler karşılaştırılma yapmak üzere kullanılmıştır (, SS) (Tablo 2).

Araştırmaya katılan katılımcıların oturdukları konutların özelliklerine göre genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamalarını karşılaştırmak için iki grup karşılaştırılmasında bağımsız t testi, ikiden fazla grup karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre, konutta

merdiven bulunma durumuna göre genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Bina girişinde merdiven olan katılımcıların genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamasının, olmayan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Test sonucuna göre konutta rampa bulunma durumuna göre genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Konut girişinde yürümeyi kolaylaştıran dikey sirkülasyon araçlarından biri olan rampa bulunan katılımcıların genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamasının, olmayan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Test sonucuna göre konutta aktif asansör bulunma durumuna göre genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Konutta aktif asansör olan katılımcıların genel konut memnuniyeti ölçeğinin, olmayan katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Yaşlı bireylerin konutlarının bulunduğu bina girişi ve konut ile ilgili fiziksel durumlar ile ilgili olarak bireylerin konutun ana girişinde merdiven bulunması durumundan, olmaması durumuna göre daha memnun olduğu görülmüştür. Bina veya konutun girişinde merdiven olmaması mimari anlamda açıklaması, konut zemin katının subasman yüksekliğinin olmamasını ifade etmektedir. Bir diğer deyişle bina alt yükseltisi olmadan zemin katın dışarı ile yüksekli olarak aynı hizada zemin döşemesine sahip olduğunu gösterir.

Elde edilen verilere göre yaşanan konutun bulunduğu kat durumu göre genel konut memnuniyeti ölçeğinin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Konutu 5. kat ve daha üst katlarda bulunan katılımcıların genel konut memnuniyeti ölçeğinin, daha alt katlarda ikamet eden katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm insanlar ırkı, dili, dini ve yaşı fark etmeksizin hayatını özgürce yaşama hakkına sahiptir. Hayat boyunca elde edilen deneyimlerden ve çevreden oluşan genel bakış açısı ise yaşlanınca bağımsızlığın, etraftaki olanaklara erişimin fiziksel olarak olası gerilemeler sebebi ile kaybedilmesinin muhtemel

olduğudur. Ancak her bireyin yaşı fark etmeksizin kimseye bağlı kalmadan yaşama özgürlüğü vardır. Yaşlı bireyler de ömürlerini bağımsız biçimde devam ettirme hakkına sahiptir. Hayatı özgürce ve belirli bir yaşam kalitesinde devam ettirebilmek; yeterli sağlık düzeyinin yanında uygun koşullara sahip küçük ve büyük ölçekli çevresel koşullara sahip olmayı da gerektirmektedir. Mekansal olarak konut, konutun yakın çevresi ve daha geniş çaptaki kentsel ölçekler, bireye yeterli imkanları tanımalıdır. Bunun için yaşlı bireyin konut yakın çevresindeki sosyal yaşama erişimi, kolay biçimde ulaşımı önem kazanmaktadır. Bu bağlamda sosyal gereksinimleri karşılayabilmek için konut kullanımının kişisel bağımsızlıkta etkisi olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yaşlı bireyin çalışma, bir iş ile meşgul olma durumunun çok düşük oranlarda seyrettiği bilinmektedir. Yaşlılığın çoğunlukla aktif bir çalışma hayatına sahip olunmayan bir dönemdir. Bu durum günlük vaktin dışarıdaki gereksinimleri karşılamak ve temel sosyal yaşantıyı sağlamak dışında önemli bir kısmını evde geçirmeyi gerektirir. Konut hayatın yaşlılık dönemi için fiziksel gereksinimleri karşılamının yanında bu yönü ile göz önüne alındığında daha nitelikli karşılanması gereken bir mekânsal ihtiyaçtır. Evin iç mekanı ileri yaşın getirdiği bedensel fiziksel koşullar da dikkate alınarak biçimlendirilmelidir. Gündelik yaşamın geçtiği konut birimleri olan yaşam alanları, ıslak hacimler; kadın, erkek, genç, yaşlı gözetmeksizin ortalama antropometrik standart ölçüler doğrultusunda planlanmaktadır. İlerleyen yaş ile gerileyen bedensel fiziksel durumlar ile birlikte konutta geçirilen süre de dikkate alındığında bu hacimlerin önemi daha fazla artmaktadır.

Konut iç mekanının ergonomik anlamda fiziksel gereksinimleri karşılaması gereklidir. Gerektiğinde yaşlı birey için konut içi düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak sadece konutun düzenlenmesi tek başına yeterli değildir, konuta giriş ve yaklaşım da destekleyici olmalıdır. Bu bakış açısı dahilinde çalışma kapsamında ileri yaştaki bireylerin konuta erişimleri ve buna yönelik beklentilerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmadan elde edilen veriler ile sonuçlara ulaşılmıştır.

-Yaşlı bireylerin konutlarının bulunduğu bina girişi ve konut ile ilgili fiziksel durumlar ile ilgili olarak bireylerin konutun ana girişinde merdiven bulunması durumundan, olmaması durumuna göre daha memnun olduğu görülmüştür.

Bina veya konutun girişinde merdiven olmaması mimari anlamda açıklaması, konut zemin katının su basman yüksekliğinin olmamasını ifade etmektedir. Bir diğer deyişle bina alt yükseltisi olmadan zemin katın dışarı ile yüksekli olarak aynı hizada zemin döşemesine sahip olduğunu gösterir. Bu veriler katılımcının hangi katta ikamet ettiğine bakılmaksızın tümü için geçerli olduğundan genel olarak hangi katta ikamet ederse etsin yaşlı bireylerin bina girişlerinin sokak ile hemzemin olmasını istemediklerini gösterebilmektedir. Bir diğer deyişle bu duruma merdiven olması açısından değil, merdiven bulunmasının getirdiği yükselti ve bunun etkisi olarak yapıdaki tüm dairelerin etrafa daha hakim olması açısından bakmak literatüre daha yakın bir yaklaşım olacaktır. Yaşlı bireylerin konut içinde geçirdikleri vakitte çoğunlukla pencereye yakın oturarak dışarıyı gözlemedikleri bilinmektedir. Yapılan çalışmadan memnuniyet ile ilgili veri elde edilmiş olsa da bunun yapısal değeri ile bu kapsamda da değerlendirmek mümkündür.

- Genel teamüller yaşlı bireylerin ilerleyen yaşlarda merdiven kullanımı ile ilgili zorlandığını göstermektedir. Bu sebeple binaya rampa ile giriş sorusu yöneltilmiştir. Dolayısıyla konut erişilebilirliği ile ilgili yapılan bir diğer tespit; bina girişinde rampa bulunma durumu ile ilgili yapılmıştır. Yaşlı birey için konutun giriş bölümünde rampa bulunması yönünde beklentisi vardır ve bu durum memnuniyetin artmasını sağlayabilmektedir.
- Yaşlı bireyler için konuta giriş ve yaklaşım için dikey yöndeki yükseltinin daha kolay aşılabilmesi için rampa kullanılması yaşlı kullanıcı için memnuniyeti arttırdığından yaşam kalitesini de arttıracığı ifade edilebilir. Kas hareketlerindeki gerilemeler yaşlı için merdiven kullanımını zorlaştırabilmektedir. Yapılan literatür araştırmalarında yaşlılarda diz eklemlerinde kireçlenme yüksek oranlarda olduğu görülmüştür. Mimari eleman olarak rampa; dizdeki eklem hareketini zorlamadığından merdivene göre daha kolay erişilebilirlik sağlamaktadır.
- Yaşlı bireylerin konutlarının bulunduğu kat ile ilgili yönelimlerinin genellikle zeminden itibaren ilk katlar değil, beşinci ve daha yüksek katlarda bulunmasının bireyleri konutun tercihi kullanımı yönünden beklentilerini karşıladığını ettiğini ifade etmek mümkündür.
- İleri yaşta azalan fiziksel yetiler doğrultusunda dikey yönde sirkülasyon

sağlayan, aktif bir asansör olmasının da bulunulan kat doğrultusunda memnuniyeti arttırdığı görülmektedir.

- Yapılan çalışmada iki ayrı konu olan ikamet edilen konutun bulunduğu kat ve binada aktif olarak çalışan ve kullanılan bir asansör olup olmaması ile ilgili veriler çalışmanın çok katlı yapıların olduğu bölgede yapıldığı da göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda yaşlı bireylerin alt katlara göre üst katlarda yaşamayı tercih ettiği ve bunun konuta yönelik memnuniyeti arttırdığı görülmektedir. Bununla birlikte kullanıcı hangi katta ikamet ederse etsin, ki üst katların da tercihen daha talep edildiği konusu ile değerlendirilmelidir; dikey yöndeki sirkülasyonu sağlayan mimari elemanın asansör olması gerekliliği memnuniyet düzeylerinden açıkça görülmektedir. Yine dikey yöndeki erişimi sağlayan mimari eleman olan merdiven de aynı işlevi sağlasa dahi bedensel ve fiziksel olarak dinç olmayı gerektirmektedir ki ileri yaşlarda bunun mümkün olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple yaşlı birey için çok katlı yapılarda üst katlarda oturmak önemli iken bu durum asansöre yönelik beklentiyi de beraberinde getirmektedir.
- Elde edilen veriler; literatürdeki tanımlar doğrultusunda değerlendirildiğinde yaşlı bireyler için konutuna kolaylıkla rampa, asansör gibi dikey sirkülasyon araçları ile erişebilmesinin, bir gereklilik olduğu ifade edilebilir. Bu sebeple yaşlı bireyin konutu mümkün olduğunca üst katlara kolay ulaşmayı binaya, yapıya kolay girmeyi sağlamalıdır.
- Veriler yaşlı kullanıcının genel kanı olan alt katlarda yaşamının memnuniyet vereceğinin aksine üst katlardan daha memnun olduğunu göstermektedir. Bunun evde geçirilen zaman ile çevreye hâkim olma ve yakın çevrede gerçekleşen günlük aktiviteleri takip etmeye yönelik bir beklenti olarak değerlendirmek mümkün olabilir.

Yaşlı bireyin konutlarına yönelik beklentilerin sağlanabilmesi ile yaşlı bireyin sosyal hayata katılımının yanında fiziksel olarak hareket sağlaması; bu doğrultuda başarılı ve dinç yaşlanmayı gerçekleştirmesi daha mümkün olabilir. Bu durumun tersinin olduğu, çevresel imkânların sağlanmadığı izole bir hayat hem sosyal anlamda hem de fiziksel anlamda gerilemeye sebep olabilecektir.

Yaşlı birey için sosyal yaşamın olması ve sosyal yaşama düzenli, aktif olarak

katılabilmek özellikle psikolojik sağlık açısından önemlidir. Yakın çevre ve kullanılan mekânlar yaşlı bireyin hayata sağlıklı biçimde bağlanması için destek olabilecektir. Bu sebeple yaşlının barınma mekânı olan konutu hem erişim hem de tasarım anlamında önem arz etmektedir. Uygun çevresel tasarım ve olanaklar yaşlı kişinin hayata bağlılığını artırır, bağımsızlığını arttırabilir ve bu şekilde çevresindekilere olan yükünü azaltması mümkün olabilecektir.

Tablo 3. Çalışmada veriler sonucunda elde edilen tespitler

Yaşlı Bireyin Konutunun Erişilebilirliğine Yönelik Tespitler	
Tespitler	Açıklama
Binaya giriş ve merdiven	Konut zemin ve alt katlarınının zemin seviyesinden yüksek olması yaşlı bireyin konutuna yönelik memnuniyeti arttırdığından su basman kotunun mümkün olduğunca yüksek olması sağlanmalıdır.
Konutun girişinde rampa olması	Yaşlı bireyin konut girişinde rampa olması durumu kullanıcı memnuniyetini arttırmaktadır. İleri yaştaki diz ve eklem rahatsızlıkları açısından da etkili olduğu sonucuna varmak mümkündür.
Bina içi dikey sirkülasyonda asansör bulunması	Yaşlı bireyler için konutuna kolaylıkla asansör gibi dikey yöndeki sirkülasyon araçları ile erişilebilirliğinin sağlanmasının bir gereklilik olduğu ifade edilebilir. Bu sebeple yaşlı bireyin konutu mümkün olduğunca üst katlara kolay ulaşmayı binaya, yapıya kolay girmeyi sağlamalıdır.
Konutun etrafının açık olması	Çalışmada konutun bulunduğu binanın çevresi ilgili istatistiksel veri oluşturacak bir soru bulunmamaktadır. Ancak yapılan görüşmelerde katılımcılar ile görüşüldüğü sırada alınan notlarda önu açık ve ferah kelimelerini içeren talepleri çok sayıda olduğundan genel olarak değerlendirildiğinde konutun etrafının açık olmasının ileri yaştaki birey için önemli olduğu ve konutta buna uygun yapı ve yapılanmanın sağlanması gerekmektedir
Yüksek kattaki konutta ikamet etme	Katılımcıların ikamet ettiği kat ile memnuniyet düzeyleri arasındaki anlamlı farklılık ile elde edilen sonuçlar yaşlı bireylerin üst katlarda ikamet etmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. İçerik olarak bir üst madde ile de ilişkilendirilebilecek olan konu ile yaşlı bireye mümkün olduğunca üst katlarda konut sağlanmasının gerekliliğini ifade etmektedir.

Yaşlı bireylerin bireysel yaşam kalitelerini arttırmak üzere konutlarına yaklaşımlarına yönelik memnuniyetleri ile konutlarının fiziksel koşullarının karşılaştırılması doğrultusunda beklentilerin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Bunların saptanması ile yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin arttırılmasına yönelik konuta erişim ile ilgili fiziksel koşullar değerlendirilmiştir.

Yakın çevredeki yaşam kalitesinin artması, bireysel refahın artması, kişisel bağımsızlığın artmasına koşul olarak kişinin ileri yaşta çevresine azalttığı bakım ve maddi yük ile yalnızca yakın çevrenin değil daha geniş çapta değerlendirildiğinde devletin ve toplumun ekonomik yüklerinin de hafiflemesi mümkün olabilir. Bu doğrultuda sonraki çalışmalarda; konuta erişimi sağlayan mimari elemanlar üzerinden yaşlı bireylerin kullanımına yönelik yapılan bu araştırmanın daha geniş çerçevede ele alınarak yaşlı bireyin konutundan ayrılıp sosyal çevrelere katılabilmesi için mesafe ve erişimi ile ilgili kamusal erişimine yönelik saptamalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- AARP. 2018. Residence for Seniors. *American Association of Retired Persons*. Main Page, Page 2.
- Bowling, A. Dieppe P. (2006). What is successful ageing and who should define it? *BMJ*, Numbers 331:1548-51
- Bölüktaş, R.P. 2019. Temel Gerontoloji, Yaşlı Sağlığı Önlisans Programı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Esendemir, Ş. 2016. Türkiye’de Yerinde Yaşlanma ve Mekan Gerontolojisinin Temel Parametreleri. *Sosyoloji Dergisi*, 411-429.
- Fox, S., Kenny, L., Day, M., Oconnell, C., & Timmons, S. 2017. Exploring Housing Needs of Older People in Standart and Sheltered Housing. *Gerontology & Geriatric Medicine*, (3):1-14.
- Hrast, M., & Sendi, R. 2018. Moving House and Housing Preferences in Older Age in Slovenia. *Housing, Theory and Society*, 1-16.
- Kalınkara, V., & Arpacı, F. .2016. Yerinde Yaşlanma. V. Kalınkara içinde, *Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler 2* (s. 399-422). Ankara: Nobel yayınları 2.baskı
- Lecovich, 2014. Aging in place: From theory to practice. *Anthropological Notebooks Press* 20(1): 21-32 · January 2014.
- Mavili, A. 2015. Yaşlılık, Yaşlanma ve Sosyal Hizmet. A. Mavili içinde, *Modern Hayat ve Yaşlılık* (s. 1-24). Ankara: Nobel Yayınları.
- Öner Doğanyığıt, S. 2018. Geronteknolojik Ürünlerin Kullanımı. A. Duben içinde, *Yaşlanma ve Yaşlılık* (s. 135-152). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.baskı.
- Pastalan, L. 1990. Aging in Place, *The Role of Housing and Social Supports*. New York: Routledge Press.
- Şerif, Mücahit .2019. Yaşlanma ve Mekân İlişkisi Üzerine: Türkiye’de Yaşlı Erkek Bireylerin Camii ve Kahvehane Kullanımlarının Analizi, *Academic Review of Humanities and Social Sciences* Vol. 2 Issue. 1. Pg.19-36.
- TDK. 2011. Türkçe Sözlük. Basım Yeri: Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜİK. 2020. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim tarihi : 5 Nisan 2020
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567>

- TÜİK .2018.. 2080 yılına kadar yaşlı Nüfus projeksiyonlarının oluşturulması, Bülten, 21 Şubat 2018, Haber bülteni bölümü, Özel Sayı Haber bülteni bölümü, Sayı: 30567.
- Tutal, O. .2016. Yaşlılık, yaşam çevresi ve evrensel tasarım. V. Kalıncara içinde kitap bölümü, *Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler* (s. 489-507). Ankara: Nobel Yayınları 1. Baskı.
- WHO. (2015). World Report on Aging And Health. Luxemburg: World Health Organisation.

TARİHİ ESERLERE ERİŞİLEBİLİRLİK: KONYA TARİHİ KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ

Duygu İLKHAN SÖYLEMEZ¹

Öz

Bir tarihi eser, bir kültürün en önemli ayak izidir. O kültür hakkında bilgi edinmek ve bir ön bilgi alabilmek açısından tarihi eserler büyük önem arz etmektedir. Kültüre ilgi duyan ve o tarihi eserleri görmek isteyen her birey rahatlıkla ve özgürce bu yapıtları ziyaret edebilmelidir. Bu bakımdan engelliler ve hareket kısıtlılığı olan insanların da bu eserlere ulaşabilmesi gereklidir. Yapılacak düzenlemeler ve alınacak tedbirlerle çok büyük bütçe harcamalarına gerek kalmaksızın bu mekanlar erişilebilir hale getirilebilir. Bu araştırmada, Konya tarihi kent merkezi örneğinden hareketle tarihi eserlere erişilebilirlik sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır. Araştırma ile halen tarihi eserlere erişilebilirlik noktasında eksikliklerin olduğu ve bunun çözülmesine ilişkin olumlu adımlar ile her bireyin bu yapıtlara ulaşabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Kentsel Erişilebilirlik, Tarihi Eserlere Erişilebilirlik, Konya Tarihi Kent Merkezi

¹ Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, E-posta: duyguilkhan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5707-1542

İLKHAN SÖYLEMEZ, D.,(2020) Tarihi Eserlere Erişilebilirlik: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1,165-191. DOI: 10.21560/spcd.vi.818720.

ACCESSIBILITY TO HISTORICAL MONUMENTS : CASE OF KONYA HISTORICAL OLD TOWN

Abstract

A historical monuments is the most important footprint of a culture. Historical artifacts are of great importance in terms of getting information about that culture and getting a preliminary information. Every individual who is interested in culture and wants to see those historical artifacts should be able to visit these works freely and freely. In this regard, people with disabilities and limited mobility should also be able to access these works. With the regulations to be made and the measures to be taken, these spaces can be made accessible without the need for huge budget expenditures.

In this article, based on the example of Konya historical city center, accessibility problems and solution suggestions to historical artifacts are discussed. With the research, it was concluded that there are still deficiencies at the point of accessibility to historical artifacts and that every individual can reach these works with positive steps to solve this.

Keywords: *Accessibility, Urban Accessibility, Accessibility to Historical Monuments and Structures, Konya Historical Old Town*

GİRİŞ

Sürdürülebilir bir toplum için anahtar gereksinimlerinden biri de toplumdaki her kesimin gündelik yaşama aktif olarak katılabilmesidir. Evrensel erişimle sağlanabilecek bu katılımın mekânsal olarak en sorunlu alanı, kültürel ve doğal miras içinde gündelik yaşama dahil edilen ve geçmişle çok yönlü somut bağlantılar kurulan tarihi çevrelerdir. Ulusal kültürün birer parçası olan tarihi çevreler ve içerisinde yer alan eserler, sadece ulusal kimliklerin birer parçası olmayıp, aynı zamanda uluslararası alanda da yeri doldurulamayan, gelecek nesillere aktarım yapabilecek önemli sahalardır. Özellikle kültürel miras yapıları, sürdürülebilir bir toplum ve gelecek için vazgeçilmez unsurlardır. Bunu sağlamak için de ortalama kullanıcı grubun gereksinimlerine göre şekillenen kent merkezleri bu sürdürülebilirliği neredeyse imkansız hale getirmektedir. Oysa ki herkes için erişilebilirlik sağlanırken, insanların tarihi çevreye, herhangi bir ayrımcılık yapmadan, bağımsız olarak, herkesle birlikte ve mümkün olduğu kadar eşit koşullarda erişimi esastır. 2005 yılında çıkarılan Engelliler Kanunu'nun geçişi ikinci ve üçüncü maddelerinde yer alan “Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır” hükmü uygulamada oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Halbuki esas amaç, tarihi bir yapının korunması olmakla birlikte işlevine bağlı olarak erişilebilirliğinin, ziyaret edilebilirliğinin ve kullanılabilirliğinin nasıl sağlanacağı da olmalıdır. Dolayısıyla, tarihi çevrede herhangi bir erişilebilirlik düzenlemesinin daha başından korumacı bir tavırla reddedilmesi yerine düzenlemenin gerekliliğinin tartışılması, tasarıma ve mevcut dokuya değer katan çözümleri beraberinde getirilebilir. Üstelik bu çözümler kimi zaman yapıya fiziki bir müdahale olmadan da erişilebilirliği mümkün kılabilir (Tural, 2020: 66-67).

ERİŞİLEBİLİRLİK KAVRAMI

Erişilebilirlik kavramı, bir mekâna, hizmete veya hedef noktaya ulaşma anlamıyla tanımlanabilir. Somut olarak bir yere gitmek olarak ele alınabileceği gibi; soyut anlamda hedeflere varabilmek olarak da anlamlandırılabilir. Erişilebilirlik, farklı gereksinimleri olan kişilerin evlerinden çıkabilmeleri, başkalarına ihtiyaç duymadan rahatça çeşitli binalara ve açık alanlara

ulaşabilmeleri ve bunları kullanabilmeleri olarak da tanımlanmaktadır. Bütün bireylerin toplumsal yaşama katılabilmeleri için erişilebilirlik, yapılı çevrede de kent ölçeğinde gereken tüm fiziksel ve mimari tedbirlerin alınmasını kapsamaktadır (Şolt, 2019: 37).

Gündelik yaşamın geçtiği başta kamusal alanlar olmak üzere, dini mekânlar, sosyal alanlar gibi pek çok yerde herkes için eşit olanaklar sunulmalıdır. Bunun için de en önemli gereksinim erişilebilirliktir (Evcil, 2020:38).

Toplumumuzda erişilebilirlik kavramından anlaşılan yalnızca bedensel engelli bireyler için yapılan rampa ve görme engelliler için yapılan hissedilebilir yüzey olduğuyla ilgili yanlış bir algı vardır. Sabancı Üniversitesi tarafından 2013 yılında hazırlanan “Engelsiz Türkiye için: Yolun Neresindeyiz?” başlıklı rapora göre; engellilerin yaklaşık yüzde altmış yedisi kaldırımlara, yaklaşık yüzde altmışı yaya yolları ve geçitlerine, market, mağaza, lokanta, kamu binası banka ve pastane gibi yerlere erişememektedir (Elmacı, 2019:36). Dolayısıyla da kentlerdeki fiziksel düzenlemelerdeki ve uygulamadaki problemler nedeniyle, bireylerin yapı çevre ile ilişkisi sınırlanmaktadır. Tüm bireylerin kamusal hayatta eşit olarak var olabilmelerini sağlamak için yeni yapılacak mekân, yapı ve donatılarla beraber mevcut olan yapıların yeniden düzenlenmesi ve restorasyon yapılacaksa mevzuata uygun erişilebilir düzenlemeler yapılması gerekir (Kara, 2011: 70). Erişilebilirlik sadece fiziksel yada zihinsel engelli bir grubu değil, bireylerin yaşlılık, hastalık vb. farklı durumlarını da kapsayan haklarını ele almaktadır. Toplumun yaşam kalitesini arttırarak herkesin eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamaktadır. Bu şekilde toplum yaşamının tüm alanlarına aktif olarak katılımın sağlanması sosyal devlet anlayışının da temelini oluşturmaktadır (Baş, 2011: 56). İnsan hakları sözleşmesinde erişilebilirlik kavramı farklı yönleri ile ele alınmış olup, genellikle özel gereksinime sahip bireylerin haklarını kullanabilmelerinin aracı olma işlevi yüklenerek kavramlaştırılıp, kültürel ekonomik ve sosyal haklar olmak üzere erişilebilirlik, zorunlu bir unsur olarak kabul edilmiştir (Çağlar, 2012: 545). Avrupa Konseyi tavsiye kararında (2003), erişilebilirliğin sınırları genişletilmiştir. Raporda sadece fiziksel çevrenin erişilebilirliği değil, fiziksel planlama, sosyal politika, bilgi ve iletişim teknolojileri, ulaşım gibi konularda da sağlanması gerektiği ifade edilmiştir (European Commission, 2003: 3-4).

Dolayısıyla da erişilebilirlik konusundaki çalışmalar incelendiğinde ise, erişilebilirlik:

Ürün ve Hizmete Erişilebilirlik: İnsan, toplum hayatının kendisine sunduğu imkan ve hizmetlerden faydalandığı, kendi hizmetlerini başkalarına sunduğu ölçüde sürdürülebilir bir toplum olmaktadır. Buna karşın özel gereksinime sahip kişiler, sağlık, eğitim gibi hizmetlere erişmede, çalışma hayatında yer bulmada, kültürel hayata katılmada pek çok problemle karşılaşmaktadır. Toplumsal yaşama katılamayan, seyahat edemeyen, gitmek istediği yere bağımsız olarak erişemeyen bireysel yeni sosyal çevrelere de girememekte ve iletişim kuramamaktadır. Bunun sonucunda da özgüvenini yitirmiş bir kişi olarak kendisini toplumdan izole eder. Herkesin kaliteli bir yaşam sürme hakkı olduğunu bilirse erişilebilirlikte o derece önem kazanmaktadır. Zira toplumda her bir bireyin eğitim, sağlık, istihdam, adalet, seyahat, sosyal ve kültürel etkinlikler gibi birçok noktada verilen hizmetlere ve sahip olduğu haklara hiçbir ayrıma uğramadan erişmesi gerekmektedir (Gümüş; 2011: 20).

Bilgi ve Bilişim Teknolojilerine Erişilebilirlik: Bilgiye erişim, günümüz çağdaş toplumların vazgeçilmez gereksinimlerinden biri olmuştur. Bilgi sadece insanların sosyal hayata katılmasına olanak sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumla olan ilişkisini de güçlendirir. Bilgi deyince sadece teknolojik kaynaklara erişmek değil, tüm görsel ve yazılı kaynaklara da erişmektir. Bu kaynakların çoğu özel gereksinime sahip bireyler göz önüne alınmadan hazırlanmıştır. Zira bilgiye ulaşmak herkes için en temel haklardan birisidir (Akçalı, 2015: 26). Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına ilişkin sözleşmede, engelli bireylerin bilgiye erişimini sağlamak için, hareket kolaylaştırıcı araçlara ve yardımcı teknolojilere ilişkin erişim bilgilerinin sağlanması gerektiği yönündedir (Resmi Gazete, 2009).

Ulaşımında Erişilebilirlik: Kent içerisinde en önemli konulardan biriside ulaşımın olmasıdır. Bir kentin yaşanabilirlik düzeyi kent için hareketliliğin rahatça sağlanabilmesi, erişilebilirliğin yüksek olması ile paraleldir. Kentlerde, fiziksel çevrenin planlama ve tasarım aşamalarında herkesin erişim ve kullanımına uygun olarak yapılması amaçlanarak tüm kullanıcı grupları düşünülmeli ve buna göre bir yaklaşım benimsenmelidir. Bireyin kent içinde bir noktadan

diğer noktaya olan hareketliliği tam ve erişilebilir olması için tüm yolculuğun engelsiz olması gerekir. Bu yolculuk zincirinde, evden kaldırıma/ yaya yoluna, kaldırımdan/ yaya yolundan ulaşım aracına, ulaşım aracından yaya yoluna, yaya yolundan da istenilen varış noktasına kadar tüm araçları ve şamaları kapsamaktadır (Gören, 2018: 19-21). Erişilebilir ulaşım için yaya yolları, yaya geçitleri, kaldırımlar, trafik lambaları, duraklar, ulaşım araçları, bilet alım noktaları, transfer merkezleri gibi ulaşım girdisinde yer alan noktaların bireylerin ihtiyaçlarına göre düzenlenip, erişilebilirliğin sürekliliği sağlanmaktadır. Düzenlemelerde engeli olmayan ve yeterli hareket alanı, engeli olmayan ve uygun döşeme yüzeyi, engeli olmayan ve yeterli genişlik, engeli olmayan ve yeterli yükseklik, gerekli yönlendirme, uyarma işaretlemeleri, yeterli ve gerekli mekânsal kullanma donatıları gibi tasarım girdileriyle yapılmaktadır (Özürü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011).

Bina ve Açık Alanlara Erişilebilirlik: Kentsel mekânlar, özel mülkiyet kapsamındaki mekânların haricinde, tüm kent halkı tarafından erişilebilen ve kullanılabilen ortak alanlardır (Ayataç, 2018: 29). Kentleşmenin gereği olarak toplumun tüm bireylerinin kamu mekânlarına erişebilmesi ve kullanması sosyalleşme ve toplumsal ilişkilerin güçlenmesi açısından son derece önemlidir. Ülkemizde 2009 yılında bağlayıcılık kazanan Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına ilişkin sözleşmede de binalar, yollar, ulaşım araçları, okullar, evler, sağlık tesisleri, iş yerleri ve dini mekânlar dahil kapalı ve açık tesislerin erişilebilirliğinin sağlanması için taraf devletlerin gerekli düzenlemelerin yapması zorunlu tutulmuştur (Mankan, 2019: 19).

MİMARİ ERIŞİLEBİLİRLİK

“Erişilebilirlik” sadece engelli bireyler için kullanılan bir kavram olarak tanımlansa da esasında sağlam bir kişinin erişilebilirliği olmayan bir mekânda engellidir. Buna mukabil herhangi bir yetersizliği olan kişi, erişilebilirliği olan mekânda engelli değildir. Dolayısıyla kentler ve mimari mekânlar tasarlanırken herkesin gereksinimlerini karşılayacak şekilde tasarlamak gerekliliği ortaya çıkar. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verilerine göre gelişmiş ülkelerde nüfusun yüzde onu, gelişmekte olan ülkelerde yüzde on ikisi engellidir. Türkiye Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2003 yılında yapmış olduğu araştırmalara göre de, ülkemiz nüfusunun yüzde on ikisi engelli kişilerden oluşmaktadır. Engelli

bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştığı sorunlar sadece kendilerini değil, aynı zamanda yakın çevrelerini de etkilemektedir. Dolayısıyla da sadece nüfusumuzun yüzde on ikilik kısmının değil, bu etkilenmeden kaynaklı olarak nüfusun yarıya yakınının engelli bir yaşam sürdüğü söylenebilir.

Ülkemizde kent ve binalar ile ilgili yapılan düzenlemelerde uygulamaya yönelik ciddi problemlerle karşılaşmaktadır. Genellikle mimari bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamakta sadece ya herhangi bir engeli olmayan yada sadece belli kategorideki insanlar için düşünülerek geliştirilmektedir. Örneğin; engelli kategorileri içinde yalnızca yürüme engellilere yönelik rampalar yapılarak yasal yaptırımlardan kaçınılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle sadece yönetmelik yada yasal yaptırımlar üzerinden değil, toplumu oluşturan tüm bireyler düşünülerek mimari tasarımlar yapılmalıdır. Burada önemli olan, herkes için eşit, erişilebilir tasarımlar ortaya koymaktır (Enginöz, 2005: 51).

Günümüzde hem kent planlamasında hem de mimari tasarımlarda eksikler olsa da çok daha fazla dikkat edildiğini gözlemleyebiliyoruz. Erişilebilirlik sadece günümüzde tasarlanan bina yada kent merkezleri için değil tarihi yapı ve çevreleri için de geçerlidir. Burada önemli olan erişilebilirliğin devamlı olmasıdır, zira daha önce de belirttiğimiz gibi sürdürülebilir erişilebilirlik, sürdürülebilir toplum demektir. Tarihi yapı ve çevrelerde restorasyon sürecinde bu konu titizlikle ele alınmalı, toplumun her kesiminden insanın kullanabilmesin sağlayacak biçimde çözümler aranmalıdır. Çünkü tarihi yapı ve çevreler toplumların kültürel hayatlarının önemli bir parçasıdır. Bir nevi yaşayan tarihte diyebiliriz. Tüm bunlara engelsiz bir şekilde erişim hem insanlık hakkı, hem de vatandaşlık hakkıdır. Bazı çevreler, tarihi eserlere dışardan müdahale edilmemesi gerektiğini savunsa da, biliyoruz ki yapıldığı dönemde elektrik tesisatı olmadığı için, hiçbir yapıyı kandille gezmiyor, elektrik alt yapısı döşenmesine izin veriyoruz ki müdahalelerin hassasiyetle yapıldığını da biliyoruz. Nitekim günümüzde teknik alt yapı sistemleri ile donatılan tarihi yapı ve çevreler aynı hassasiyet ve titizlikle erişilebilir bir hale de getirilebilir. Bu noktada önemli olan erişilebilirlik ve restorasyon konusunda uzmanların ortak çalışmasını sağlayabilmektir. Bazı çevreler mimari eserin korunması ile erişilebilirliğinin sağlanmasının çeliştiğini belirtse de aslında çelişen bir durum yoktur. Çelişki, korumanın yanlış yorumlanması ve tanımlanmasındadır. Koruma şu şekillerde tanımlanabilir:

- Bir binanın sosyal açıdan faydalı bir amaca uygun hale getirilmesi
- Kültürel mirasın hayatını uzatan tüm eylemlerin yapılması.

Bu durumda yapının, kimliğine özgün bir biçimde kullanılması için erişilebilir olması gereklidir. Tarihi mekânların kullanılarak değerlerinin yükseltilmesinde erişilebilirlik kamusal bir hizmet olarak görülmelidir (Evcil, 2018: 42). Tarihi eser ve çevrede herkes için erişilebilirliğin sağlandığı uygulamalar ülkemizde sınırlı olsa da, mevcut örnekler oldukça güzeldir. Örneğin; 2019 yılında Mersin'in Silifke İlçesindeki obruklar için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının “2020 Yılı Turizmde Destinasyon Yönetimi Fizibilite Destek Programı” kapsamında yapılmış olan Cennete Asansör ve Cehenneme Teras Projeleri erişilebilirlik kapsamında değerlendirilebilir. 70 metre derinliği ve zemindeki doğal yapısı nedeniyle Cennet olarak adlandırılan obruğa yaşlı, engelli ve kronik rahatsızlığı olan ziyaretçiler için erişilebilirliği sağlamak adına asansör yapılmıştır. 128 metre derinlikte yer alan ve iç bükey kenarları nedeniyle inilmesi mümkün olmayan, Cehennem isimli obruk için de seyir terası yapılmıştır. Ülkemizin pek çok yerinde tarihi çevre ve eserlerde de bunlara benzer, engelliler için erişilebilirliği yüksek, dünya standartlarında uygulamalar karşımıza çıkmaktadır (Tutal, 2020: 68).

Tarihi yapılara, tarihi merkezlere kısaca tarihi çevreye engelli bireylerin rahatça erişebilmesi için, öncelikle ulaşım araçları ve bu araçların durak noktaları, otopark ve girişten başlayarak bilet alma, danışma, bekleme alanlarına, yiyecek mekânlarına, merdiven, tuvalet, yürüyen merdivenler, asansör veya bantlar gibi yerlere erişim; yazılı, görsel ve sesli yönlendiriciler ile olmalıdır. Bu işaretler görsel ise yeterli büyüklükte, dikkat çeken renk ve dokularda olması gerekir. Tarihi kent merkezinde tarihi eserler arasında rotalar düzenlenirken tekerlekli sandalye kullananlar, görme sorunu yaşayan bireyler, yaşlılar, çocuklar, bebek arabası taşıyanlar gibi çok çeşitli kategorilerdeki bireyler için dikkate alınmalıdır. Kaldırımların kimi yerde alçak ve rampalı olması gerekirken, görme engelliler için kaldırımlarda kaldırım boyunca ayak altında bastonu ile algılanabilen dokulu, renkli ve esnekliği hissedilir bir kaplama olmalıdır. Tekerlekli sandalyeler, bebek arabaları ve görme engelliler için ızgara ve boşluklar mümkünse yol güzergahlarına dik yapılmalıdır. Yapılara girişler rampalı, kaymaz yüzeyli ve korkuluklu yapılmalı, merdivenli

ise yüksek merdiven basamağı olmamalı, kapılarda mümkünse otomatik kapı tercih edilmeli ve otomatik olduğunu belirten işaretlet bulunmalı, mümkün değilse kapı kolları 900-1200 mm yükseklikte ve zayıf bir beceri ile bile çekilebilecek formda seçilmelidir. Turnikeler engelli insanlar için çok uygun olmadığından turnikelerden ayrı kanatlı bir kapı mutlaka bulunmalı. Yapılarda görme engelliler için Braille alfabesiyle yazılmış bilgilendirmeler olmalı, yoksa sesli olarak bu bilgilendirme yapılmalıdır. Gezilecek alan, merdivenli ise merdiven asansörü uygulaması yapılabilir (Güler ve Tural, 2017: 354); (Belir, 2009: 10,13,20,24,29).

Tarihi yapılara ve tarihi çevrelere erişim kolaylaştıkça gündelik yaşama aktif olarak katılacakların sayısı artacak ve böylece, kendisini hayattan soyutlamamış sağlıklı ve kültürel birikimi olan sürdürülebilir bir toplum ülkemiz için önemli bir gelişim olacaktır.

KONYA'NIN TARİHİ VE KÜLTÜREL AÇIDAN ÖNEMİ

Eski adı “İkonion” olarak kayıtlara geçen Konya şehri için Roma egemenliği döneminde “İconiom”, Arapça kaynaklarda ise “Kuniya” ismi kullanılmıştır. Selçuklu dönemi ile beraber “Konya” ismi kullanılmaya başlamış ve Osmanlılar döneminde de bu isim kullanılmaya devam etmiştir (Darkot, 1997: 848).

Emeviler ve Abbasiler gibi ilk İslam devletlerinin zamanında, Konya birçok kez İslam orduları tarafından ele geçirilmek istenmiş hatta M.S. 704 yılında burada bir İslami egemenlik kurulsaydı da bu hakim dönem çok uzun sürmemiştir. 1077 yılında Selçuklu döneminde Süleyman Şah tarafından alınan şehirde Türk egemenliği devamlı hale gelmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya her anlamda en canlı dönemini yaşamıştır. Türklerin eline geçmeden önce, Bizanslılar döneminde “Alâeddin Tepesi” çevresine yayılmış bir kasaba hüviyetinde iken, on birinci yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak on üçüncü yüzyılda dönemin en zengin ve düzenli kentlerinden biri haline gelmiştir. Selçuklu Sultanı Mesud ve II. Kılıçarslan dönemlerinde Konya bir kasaba olmaktan çıkıp kalabalık bir şehir hüviyeti kazanmıştır. I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad dönemlerinde Konya parlak bir devir yaşamıştır. I. İzzeddin Keykavus ile başlatılan yeni imar hareketi kardeşi I. Alâeddin Keykubad döneminde hızlanarak devam etmiştir. Zaman zaman Karamanoğulları ve İlhanlılar arasında el değiştirse de, Fatih

Sultan Mehmet dönemine kadar Karamanlıların hakimiyetinde kalmış, Fatih Sultan Mehmet döneminde de kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Muşmal, 2006: 202). Osmanlı yönetiminde Konya bir beylerbeylik merkezi haline gelmiştir. Konya'da yedi yıl kadar idarecilik yapan Cem Sultan'la beraber şehrin Osmanlı yönetimine alışması hızlı olmuş, Konya, sonraki dönemlerde ülkenin eski Türk-İslam geleneklerini temsil eden bir merkez olmuştur. 1832'de Mısır kuvvetleri Konya'yı işgal edip sonrasında Kütahya antlaşması ile geri çekilmişlerdir. I. Dünya savaşında cephelelerinden uzak olmasına rağmen savaşın zararlarından etkilenmişlerdir. Nisan 1919'da Konya'ya gelen İtalyan birlikleri 11-12 Mart 1920'de geri çekilmişlerdir. Milli mücadelenin zaferle sonuçlanmasının ardından Konya bir vilayet merkezi olarak Cumhuriyet'in ilanından günümüze sürekli gelişen kentler içinde yerini almıştır (Baykara, 2002: 183-184).

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, farklı tabiat güzelliklerine sahip olan Konya her bakımdan oldukça şanslıdır. Arkeolojik kalıntılar, kentsel ve doğal siteler, anıt, ören yeri, höyük, Tümülüs, külliye, cami, kilise, saray, han, hamam gibi tarihi varlıkları açısından oldukça zengindir. Kısaca Konya, M.Ö. 5500 yıllarından itibaren kesintisiz bir şekilde yerleşime konu olduğu için tarih öncesi yerleşim yerlerinden, Hristiyanlığın ilk mabetlerine, Selçuklu dönemi cami, medrese gibi yapılardan, Osmanlı döneminin her dönemine ait geniş bir tarihi eser dağılımına sahiptir (Tapur, 2009: 476). Selçuklulara iki asırdan fazla başkentlik yapması sebebiyle, Türk mimarisinin güzide eserleri sayılan abidelerle şehir süslenmiştir. Bu eserlerin en başında Konya'nın sembolü olarak sayılan Mevlana Müzesi gelir. Alâeddin Camisi, Sahip Ata Külliyesi, İplikçi Cami, Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese, Sırçalı Medrese Selçuklu dönemi eserlerindedir. Selçuklu ve Beylikler dönemine ait pek çok cami, hamam, çeşme, köprü, tekke, kervansaray, hastane, su yolu ile Konya'da Osmanlı dönemine ait eserlerin en tanınmış olanları Sultan Selim ile Aziziye camileridir. Bünyesinde çok sayıda tarihi eser bulunmasının en önemli sebeplerinden birisi de Konya'nın eskiçağlardan beri Anadolu'yu baştan başa geçen büyük ve önemli bir yol güzergahında bulunmasıdır.

Cumhuriyet dönemi ile beraber en hızlı büyüyen ve gelişme gösteren kentlerden biri olan Konya, tarihi kent merkezi çekirdeğinin çevresinde dairesel

biçimde uzanan dış surların ötesine taşmayan bir şehir durumundaydı. Tarihi eserler de bu çekirdek alan içerisinde bulunmaktaydı. Konya'nın bugünkü kent görünümüne ulaşmasını sağlayan dördüncü imar planıdır. Avrupa şehirlerinde çok yaygın olan, fakat Türkiye şehirlerinde daha zor rastlanan "Işınal Cadde Sistemi" (Bir merkezden çevreye yayılan caddeler) Konya'da çok belirgin bir şekilde Alâeddin tepesinden şehrin belirli istikametlerine yönelen cadde sisteminde görülmektedir. (Tuncel: 2002: 187).

KONYA TARİHİ ŞEHİR MERKEZİNDE ERİŞİLEBİLİRLİK ÜZERİNE YAPILAN UYGULAMALAR

İnsanlar yaşadıkları toplumla iletişim halindedir. Kentlerin biçimlenmesindeki en etkili faktörlerden birisi de insanları fiziksel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmasıdır. Bunu sağlayacak hizmetler etkin, verimli olduğu takdirde, insanlar o kentte daha mutlu ve huzurlu yaşama arzusu içinde olacaklardır. Kentsel hizmetlerde en önemli unsur, kentte yaşayan tüm bireylerin eşit ve âdil biçimde bu hizmetlere erişebilmesidir.

Tarihi kentler kavram, tarihi geçmişi, doğal değerleri, mimari, arkeolojik ve anıtsal yapıları ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu yerleşmelerdir. Genellikle tarihi kent merkezleri insanların dinlenebileceği, alışveriş yapabileceği, serbestçe dolaşabileceği ve motorlu taşıt trafiğinin olumsuzluklarından mümkün olduğunca uzak olabileceği alanlar olarak planlanmaya çalışılmıştır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 205). Kent merkezleri ve meydanlar kentlerin tarihi, fiziki ve sosyal yapılarının yanı sıra gelişmişlik seviyeleri hakkında da ipuçları verdiği için kent kimliğinde önemli bir role sahiptirler. İlk örneğine Yunan kentlerinden "agora" olarak rastlanan meydan başlangıçta tamamen geniş bir yol biçiminde ve bireylerin toplandığı mekânlar olarak kullanılmış, daha sonraları pazar olma niteliği artmaya başlamıştır. Roma döneminde meydan yani "Forum" sadece kullanıcı ve bireysel ilişkiler ile ticaret gereksinimine yeterli olacak bir mekân olmaktan çok, kendisini çevreleyen binaların izlenmesi ve algılanmasına olanak sağlayacak bir ön mekan fonksiyonunu üstlenmiştir (Önder ve Aklanoğlu, 2002: 102). Avrupa kent merkezleri özellikle Ortaçağ döneminde, merkezde klişe yada katedral olmak üzere heykellerle oldukça büyük ölçeklere ulaşmıştır. Meydanı

çevreleyen yapılar arasında yönetim ile ilgili yapılar egemen olmuş, böylece bu meydanlar ticaret ve yönetimle ilgili kesimlerinde merkezi haline gelmiştir (Korça ve Türkoğlu, 1992: 335). Anadolu şehirlerinin kent merkezlerine ve meydanlarına baktığımızda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kentler dinin ve geleneklerin etkisiyle toplumsal yaşantının merkezi camiler ve avluları olmuştur. Avrupa kentlerinin aksine, cami avluları, kentsel olan açık ortak kullanım alanlarına sınır getirmiş, cami ve külliyelerin avluları sosyal merkez olmuştur (Suher, 1997: 98). Toplum kendi içine dönük sosyal kurumlardan oluştuğu için kentlerin yapısında da Topkapı sarayında olduğu gibi kent mekanlarından duvarlarla, avlularla ayrılan bir sarayın çok büyük, etkileyici olması da gerekmemiş, yüksek duvarlar ve taç kapı sultan konutunun varlığını duyurmaya yetmiştir (Kuban, 2003: yapı.com.tr).

II. Abdülhamit, Fransız Mimar Joseph Antoine Bouvard'a Sultanahmet ve Beyazıt meydanları için kentsel tasarım siparişleri vermiş, Beaux Arts anlayışında eğitim görmüş olan Bouvard'ın yeri görmeden yaptığı bu tasarımlar uygulanmamıştır. 1950'li yıllara geldiğimizde hızlı kentleşme olgusu onucunda kentler sürekli büyümüş ve nitelik değiştirmiş, çevresini kuşatan binalarda aynı oranda nitelik kazanarak büyüme ve gelişim göstermişlerdir (Çelik, 1984: 341); (Sağlam, 2016: 257).

Konya'nın kentsel gelişim sürecinin, bugün "Kayalı Park" olarak bilinen, İplikçi Cami ve Şerafettin camisinden başlayarak, Bedesten'in (çarşı) bulunduğu yerde Kapu Camisi, Aziziye Camisine oradan da kentin en önemli odak noktası olan Mevlana Müzesi ve Selimiye Camisine doğru olduğu bilinmektedir (Yenice, 2014: 72). İlk yerleşim alanı, Alâeddin tepesi olmuştur. Çarşı tarafı da günümüzde hala eski dönemin izlerini taşımaktadır. 13. yüzyılda kentin yerleşme dokusu yine Roma döneminde olduğu gibi Alâeddin tepesi çevresinde yoğunlaşmıştır. Osmanlı dönemine geldiğimizde ise, gelişimin onbeşinci ve onsekizinci yüzyıllar arasında Alâeddin tepesinden Mevlana'ya doğru ilerlediğini görürüz (Ter ve Özbek, 2005: 530).

1982 yılında tarihi, ticari ve kentsel sit alanı olarak tespit edilen "Konya Tarihi Kent Merkezi"nin üzerinde bulunan alanda yer alan, kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin tespit ve tescil işlemlerine başlanmıştır. Lakin, izleyen on beş yıllık süreçte tarih kent merkezine ilişkin hiçbir planlama ve uygulama

çalışması yerine getirilmemiştir. Daha sonrasında 1996 yılında tekrar gündeme alınmış ve Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlattırılan tarihi kent merkezi koruma amaçlı imar planı Konya Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nun 10.04.1996 tarih ve 2519 sayılı kararı yürürlüğe girmiştir. Ancak bazı aksaklıklar neticesinde 2000 ve 2002 yıllarında olmak üzere kısmî değişikliklerle yenilenmiş, koruma amaçlı imar planları hazırlanmıştır (Özcan, 2009: 5).

Batılı ülkeler için çok önemli bir politika olan, engellilerin kent ve toplum hayatına katılmaları önünde var olan engelleri ortadan kaldırmak ve kentleri başta engelliler olmak üzere herkes için eşit bir biçimde erişilebilir hale getirmektir. Bu doğrultuda engelsiz şehirler, erişilebilir şehirler, engelsiz planlama ve tasarımlar önemli birer araç olarak görülmektedir (Sümer, 2015: 142). Kanada'da, Prag'da, İtalya'da, Stuttgart'ta özel olarak tasarlanmış ses çıkarma ve kaldırma özelliği olan otobüsler, tren binişlerinde özel platformlar, hem hissedilebilir hem de ses çıkarma özelliğine sahip zeminler gibi çok sayıda uygulamalar görülmektedir. Türkiye'de de kent genelinde erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik örnek teşkil edecek önemli uygulamalar yapılmıştır. Örneğin; İstanbul Fatih Belediyesince yürütülen "Herkes için Erişilebilir Fatih" projesi çerçevesinde 11 tanesi engelliler için olmak üzere toplam 111 adet bisikletten oluşan Akıllı Bisiklet Sistemi gibi girişimler bu uygulamalar arasında sayılabilir (Bıçkı ve diğ., 2016: 457-458).

Konya şehri erişilebilirlik noktasında diğer şehirlere oranla yeterli olmasa da oldukça iyi durumdadır. Zira bunda Konya'nın topoğrafyası da önemli bir etkidir. Engellilerin tarihi kent merkezine erişilebilmeleri için yapılan uygulamalar şu şekildedir:

Mevlana Müzesinin giriş kapısında görme engellilere yönelik yapılan yönlendirme ve zemin uygulamaları, rampa ve eğimi, turnikeler yanında açılan kapı engellilere uygun olarak yapılmıştır (Fotoğraf 1). Aynı şekilde müzenin çıkış kapısında da merdivenli basamağa yapılan rampa ve tekerlekli sandalyenin çıkması için yapılan kapı da engellilerin ulaşımını kolaylaştırmaktadır (Fotoğraf 2).

Mevlana Müzesinin batısında yer alan Selimiye Camisine ulaşmada görme engelliler için farklı dokudaki zemin uygulamaları, yerlerdeki yön gösteren

işaretler ile caminin doğu kapısı merdivenlerinde kaymayı ve düşmeyi önleyen zemin uygulaması yönetmeliklere uygun olarak yapılmıştır (Fotoğraf 3). Yine aynı camide ana giriş kapısı (Taç Kapı) belli gün ve saatlerde yoğun olabileceği düşüncesi ve son cemaat mahallisine çıkışlar çok yüksek olduğu için ahşap dört basamaklı, korkuluklu portatif bir merdiven konulmuştur (Fotoğraf 4). Tüm bunlar yerinde uygulamalar olup, yürüme engelliler için merdiven yanına portatif bir rampada konulabilir düşüncesindeyim (Fotoğraf 4). Mevlana meydanında dinlenmek için banklar konulmuş ve mazgallar dikey olarak tasarlandığı için tekerlekli sandalye ve bebek arabalarının rahat olarak ulaşımı sağlanmıştır (Fotoğraf 5).

Mevlana müzesinden Aziziye Camisine gidilen güzergahta yine yollarda görme engelliler için zemin uygulamaları bulunmakla beraber oldukça tahrip olmuştur. Karşıdan karşıya geçişlerde rampa uygulaması bulunurken, sesli uyarılarda eksiklik görülmektedir (Fotoğraf 6).

Aziziye camisinde ise yine engelliler için en belirgin eksiklik, camiye girilen üç kapıda da bir rampa olmayışı ve yerlerde yine görme engelliler için farklı dokuda zemin uygulaması bulunmasıdır (Fotoğraf 7-8). Buna mukabil engelliler için rampalı girişi olan tuvaletler bu bölgedeki tek örnektir (Fotoğraf 9).

Ana cadde üzerindeki kaldırımlarda sarı renkli, dokulu zemin kaplaması yenilenmiş olmasına rağmen Mevlana caddesinde karşıya geçişte, yaya geçidi oldukça tahrip olup, yer yer kırılmalar bulunmaktadır (Fotoğraf 10).

Buradan ilerleyerek varılan Şerafettin Camisi'nde diğer camilerden farklı olarak giriş, neredeyse zemin ile eş düzeyde olduğundan yürüme engellilerde rahatça harim kısmına ulaşılabilir (Fotoğraf 11).

Şerafettin camisinden İplikçi camisine doğru karşıdan karşıya geçerken, tramvay durağının olduğu yerde, tramvay ile araba geçişini birbirinden ayıran kaldırım oldukça yüksek tutulmuş olup, kaldırımda görme engelliler için dokulu zemin uygulaması olmasına rağmen kaldırımın bittiğine dair herhangi bir uyarı levhası yada zemin uygulaması bulunmamaktadır (Fotoğraf 12).

İplikçi camisi anayoldan kot olarak aşağıda olduğu için basamaklarla inilerek ulaşılmaktadır. Ancak caminin yan tarafında ve caminin avlusuna

düzenlenen rampa uygulaması, merdiven bitimlerinde yine sarı renkli dokulu zemin uygulaması, tırabzanlar ve harime girişte herhangi bir basamağın olmayışı hususları ile belki de bu tarihi kent merkezi içerisinde en erişilebilir cami olmaktadır (Fotoğraf 13-14).

Yine Konya'nın önemli temsil mekânlarından biri olan Kapu camisi de İplikçi camisinin tam tersi olarak engellilerin ulaşamayacağı şekildedir. Ne bir farklı zemin uygulaması ne de rampa bulunmaktadır (Fotoğraf 15).

Ülkemizde, kentsel mekânlardaki tarihi ve kültürel eserlere, tarihi kent merkezlerine rahatça ulaşılmasında sorun yaşamayan kent neredeyse yoktur. Nüfusun önemli bir bölümünü teşkil eden engellilerin bu imkanlara rahatça ulaşması belki tamamen sağlanmasa da bunu en azından en üst düzeye çıkarılması için tüm imkanların seferber edilmesi gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME

Toplumda yaşayan herkes tüm mekanlara kolayca erişebilmek ve onu kullanabilmek hakkına sahiptir. Sadece Konya'da değil tüm şehirlerde tarihi kent merkezlerinde ve mekânlarında görülen fiziki engellerin yanı sıra toplumun konu hakkındaki farkındalığının da eksikliği engellilerin yaşamını ve erişilebilirliğini, toplumda yaşayan görme, işitme, konuşma, ortopedik, zihinsel engel grubunun yanı sıra hamileler, bebek arabası kullananlar, yaşlılar, aşırı kısa, aşırı uzun, aşırı şişman, bacağı ve kolu geçicide olsa alçı da olanlar gibi pek çok engellinin erişilebileceğini arttırmak adına, sadece mekan düzenlemesi yapılmayıp aynı zamanda kenti engelliler için uygun hale getirmek yani kısaca “Engelsiz Kent” kavramını hayatımıza tam olarak uygulamak gerekmektedir.

Kamusal kullanımı olan tüm yapılar gibi tarihi kent merkezlerinde bulunan tarihi yapılarında kullanılması ve herkes için eşit olarak erişilebilirliğinin sağlanması zorunludur. Yapıların tarihi olmalarından mütevellit koruma politikaları ve koruma mevzuatı yapılan ya da yapılacak olan müdahaleleri ister istemez sınırlandırmaktadır. Çoğu zaman yapının özelliğine göre herhangi bir müdahale yapılması bile olmayan yapılarda bulunmaktadır. Ne var ki, bu tip yapılarda da portatif rampa yada alçak merdiven uygulamalarının yapılabileceği düşüncesindeyim.

Konya tarihi kent merkezindeki yapıların genel bir değerlendirilmesi yapılsa, yürüme engelliler için erişim, görme engellilere göre daha zor diyebiliriz. Zira yer yer farklı doku zemin uygulamaları bozulmuş olsa da, çoğu yerde iyi olması, merdiven tırabzanlarının olması gibi uygulamalar hemen hemen her yerde vardır. Belki de eksik olarak karşıdan karşıya geçişlerde ve tarihi mekanların içinde sesli uygulamaların olmayışıdır. Yürüme engelliler, hamileler, bebek arabaları, tekerlekli sandalye ve yaşlılar için de kent merkezlerine ulaşım, gerek rampalar, gerek yönlendirmeler, gerekse de dikey olarak tasarlanan ızgaralar sayesinde daha kolay olmakla beraber, tarihi mekânlara girişler de eksiklikler bulunmaktadır. Zira Konya ve diğer illerde engelsiz bir kent yaratma adına yasal düzenlemeler noktasında bir sıkıntı olmayıp, her türlü detay düzenlemelerde yer almaktadır. Ancak sıkıntı, uygulama aşamasında ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada hem belediyelerin teşvik edilmesi hem de toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki; Konya kent merkezine ve tarihi mekanlara ulaşımında tüm engellilere yönelik eksiklikler olmasına rağmen, gerek topoğrafyasından gerekse imar planlarının günümüz şartlarına uygun olarak tasarlanışından dolayı diğer şehirlere nispeten tüm bireylerin erişilebilirlik oranı daha yüksek olduğunu görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Akçalı, Ş. (2015). *Görme Engellilere Yönelik Tasarlanan Mekanların Erişilebilirlik Standartları Kapsamında İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arabacıoğlu, F. P.ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. *Megaron Dergisi*, 2 (4), 204-212.
- Ayataç, H. (2018). Aktif Kamusal Yaşam Ve Aktif Kamusal Mekanlar. *Şehir & Toplum*. 11, 29-39.
- Baş, R. (2011). Ulaşılabilirlik ve Erişim. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*. 94, 56-60.
- Baykara, T. (2002). Konya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26, Ankara, 182-187.
- Belir, Ö. (2009). *Mimari Erişilebilirlik Kılavuzu*, Özürlüler Vakfı, İstanbul.
- Bıçkı, D., Yetkin Şale, H., Ak, D. (2016). Herkes İçin Erişilebilir Kentler: Muğla Örneği. *The Journal of Academic Social, Science Studies*, 52, 449-470.
- Çağlar, Selda (2012). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı ve Türkiye’de Erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 61, 2, 541-598.
- Çelik, Z. (1984). Boulevards: Beau- Arts Planning in İstanbul. *Journal of the Society of Architectural Historians*, 43, (2), 341-355.
- Darkot, B. (1997). Konya. *İslam Ansiklopedisi*, VI, Eskişehir, 848.
- Elmacı, D. (2019). Avrupa’daki Erişilebilirlik uygulamaları: Boras ve Cardiff Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19, S.43, 33-60.
- Enginöz, E. B. (2005). Erişilebilir Mimarlık. *Mimarlık Dergisi*, 381, 52, Ankara, 48-52.
- European Commission (2003). 2010: A Europe Accessible For All: Report From the Group of Experts Set up by the European Commission.
- Evcil, A.N. (2020). Pandemi Sürecinde Katlanan Erişebilirlik Sorunu, *Kentli Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 37, Eylül 2020, 58-61.
- Evcil, A. N. (2018). Tarihi Mekânları Korumada Unutulan Boyut: Erişilebilirlik. *Şehir & Toplum*, 11, 41-50.
- Gören, B. G. (2018). Engelsiz Kent, Erişilebilir Ulaşım. *Şehir & Toplum*, 11, 19-28.
- Güler, G. A., Tural, O. (2017). Tarihi Yapılarda Erişilebilirlik ve Kullanılabilirlik. *Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu*. Trabzon, 351-361.

- Gümüş, D. Ç. (2011). Özürlüler için Ulaşılabilirlik: Mevzuat ve Standartlar. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 94, 20-27.
- Kara, M. K. (2011). Herkes için Erişilebilir Kentler ve Yerel Yönetimlerin Yükümlülükleri. *Standart Ekonomik ve Teknik Dergi*, 94, 66-73.
- Konya Büyükşehir Belediyesi, Kent Bilgi Sistemi.
- Korça, P., Türkoğlu, H. (1992). Pedestrianization of City Centers: The Case of North America. *IV. International Bulding and Life Congress*, Bursa, s332-341.
- Kuban, D. (2003). Biz Neden Meydan Yapamıyoruz?. *yapı.com.tr*.
- Mankan, M. (2019). *Erişilebilirlik Kavramı ve Erişilebilirliğin Mevzuatlar Açısından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Muşmal, H. (2006). 1640- 1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 201-232.
- Önder, S., Aklanoğlu, F. (2002). Konya Kenti Meydanlarının Planlama ve Tasarım Yönünden Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 16 (30), Konya, 102-111.
- Özcan, K. (2009). Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği. *METU Journal of the Faculty of Architecura*, 26 (2), 1-18.
- Resmi Gazete (2009, 14 Temmuz),
- Sağlam, S. (2016). 1923- 1950 Yılları arasında Türkiye'de Kat ve Kentleşme Olgusu. *Sosyoloji Konferansları*, 53, 257-274.
- Suher, H. (1997). Taksim Meydanı Yeni Düzenleme Önerisi İçin Bir Görüş. *Yapı Dergisi*, İstanbul: 192, 97-100.
- Sümer, G. Ç. (2015). Engelsiz Şehir Kavramı Açısından Malatya. *Celal Bayar Üniversitesi İBBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22 (1). 139-157.
- Şolt, B. H. (2019). Çağdaş Kent Planlama Anlayışına Bir Örnek: Engelsiz Kent Yaklaşımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.8, 36-45.
- T.C Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011.
- Tapur, T. (2009). Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi. *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*. 2/9, 473-492.

- Tarihi Kentler Birliği, Konya Tarihi Kent Merkezi Mevlana-Alaaddin Tepesi Kültür Aksı, “https://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/Tarihi-Kentler-Birliği_Mayıs.pdf” (Erişim Tarihi: 11.12.2020)
- Ter, Ü., Özbek, O. (2005). Kent Merkezlerinin Oluşumunda Alansal Gömülülük : Konya Tarihi Kent Merkezi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20 (4), 527-536.
- Tuncel, M. (2002). Konya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26, 187-189.
- Total, O. (2020). Tarihi Çevre ve Erişilebilirlik. *Kentli Dergisi*, S.37, 66-71
- Yenice, S. (2014). Konya Tarihi Kent Merkezi için Turizm Odaklı Yenileme Stratejileri. *Artium Dergisi*, 2 (1), 70-84.

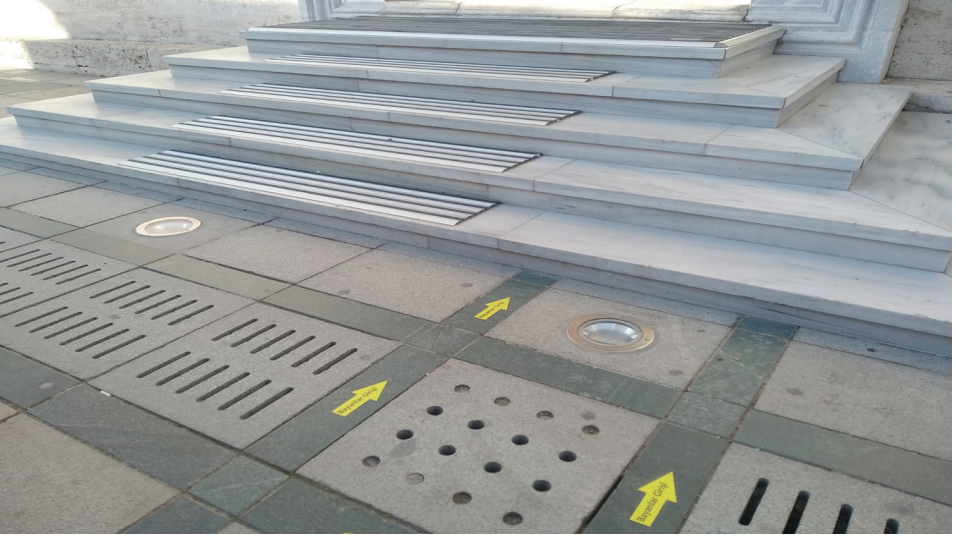
Ekler

Fotoğraf 1: Mevlana Müzesi Girişi, Engelli Giriş kapısı

Fotoğraf 2: Mevlana Müzesi Girişi, Engelli giriş rampası

Fotoğraf 3: Konya Selimiye Camisi Girişi, yönlendirme ve zemin uygulamaları

Fotoğraf 4: Konya Selimiye Camisi Girişi, ahşap merdiven

Fotoğraf 5: Mevlana Meydanı, mazgal

Fotoğraf 6: Mevlana Meydanından Aziziye Camisine gidiş güzergahı, engelli rampası ve görme engelliler için konulmuş ancak tahrip olmuş sarı zemin uygulaması

Fotoğraf 7: Aziziye Camisi, giriş kapısı merdivenleri

Fotoğraf 8: Aziziye Camisi, önündeki meydan

Fotoğraf 9: Aziziye Camisi yakınında yer alan tuvalet engelli girişi

Fotoğraf 10: Mevlana Müzesinden Alâeddin Camisine gidiş yolu

Fotoğraf 11: Şerafettin Camisi, Giriş Kapısı

Fotoğraf 12: Mevlana Caddesi, tramvay yolu kaldırım düzenlemesi

Fotoğraf 13-14: İplikçi Camisi, giriş merdivenleri

Fotoğraf 15: Kapu Camisi, giriş merdivenleri

Fotoğraf 16: Konya Tarihi Kent Merkezi Uydu Görünümü (Konya Büyükşehir Belediyesi Kent Bilgi Sistemi)

Fotoğraf 17: Konya Tarihi Kent Merkezi Mevlana-Alaeddin Tepesi Kültür Aksı (Tarihi Kentler Birliği)

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

**Gelen yoğun makale talepleri doğrultusunda
2019 yılından itibaren
Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi
konu başlıkları genişletilerek
Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında
olmak üzere yılda 4 (dört) sayı çıkarılacaktır.**

TR Dizin (TÜBİTAK ULAKBİM), tarafından aktif olarak indekslenmektedir

iletişim: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

dergipark.gov.tr/spcd

twitter.com/spcdergisi

**Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı**

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazarların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi’ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a peer-reviewed and scientific journal published four times a year by the Ministry of Family, Labour and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

